

T.C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR EĞİTİMİ

ANABİLİM DALI

YÜKSEK
LİSANS
TEZİ

FUTBOLDA GÖZLEMLENEN
PROSOSYAL VE ANTİSOSYAL
DAVRANIŞLARIN
İNCELENMESİ

HATİCE ECE KABACA

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR EĞİTİMİ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR EĞİTİMİ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

FUTBOLDA GÖZLEMLENEN PROSOSYAL VE ANTİSOSYAL DAVRANIŞLARIN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice Ece KABACA

Danışman:

Doç. Dr. Bahri GÜRPINAR

Antalya, 2022

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçalardan gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım. Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağını bildiririm.

21/04/2022

Hatice Ece KABACA

İmza

EK-5. İMZA ONAY SAYFASI ÖRNEĞİ

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Hatice Ece KABACA'nın bu çalışması 21.04.2022 tarihinde jürimiz tarafından Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi olarak **oy birliği** ile kabul edilmiştir

İmza

Başkan: Doç.Dr. İhsan SARI

Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi,
Antrenörlük Eğitimi Bölümü

Üye: Doç.Dr. Zehra CERTEL

Akdeniz Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi,
Beden Eğitimi ve Spor Bölümü

Üye (Danışman): Doç.Dr. Bahri GÜRPINAR

Akdeniz Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi,
Beden Eğitimi ve Spor Bölümü

YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİNİN/ DÖNEM PROJESİNİN ADI:

Futbolda Gözlemlenen Prososyal ve Antisosyal Davranışların İncelenmesi

ONAY: Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun tarihli ve sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Güçlü ŞEKERCİOĞLU

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans öğrenciliğimde birçok iç ve dış etkenlerin enerjisini tecrübe ederek, yer yer durağan, yer yer eğlenceli, yer yer çalkantılı, uzun, yorucu ama kesinlikle eğitici bir süreç geçirerek, sonunda öğrenciliğimi bu araştırma ile tamamlamanın, hayatımın önemli bir aşaması olduğunu itiraf etmeliyim. Bunun için beni öğrencisi olarak kabul eden ve bana bu fırsatı sunan, bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, her türlü desteği ile yanımda olan, bana güvenen ve anlayışıyla, sabrıyla beni hep destekleyen, değerli tez danışmanım Doç. Dr. Bahri GÜRPINAR’a minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Bu araştırmanın gelişmesinde büyük katkıları olan, tecrübelerini, bilgilerini, önerilerini almak için yer ve zaman mefhumu olmadan danışabildiğim Dayım Mehmet Metin YAVUZ’ a desteği, emeği ve katkıları için minnetle teşekkür ederim.

Araştırmanın başlangıcından son anına kadar manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Kıymetli KABACA ve YAVUZ Ailelerine, Değerli Hocalarıma ve Canım Arkadaşlarıma şükran ve teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bugünlere gelmemde katkı sağlayan, hayatıma dokunan herkese teşekkür etmeyi bir borç bilirim ve çok teşekkür ederim.

Son olarak bu araştırmayı, bu yorucu süreçte desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, adeta benimle birlikte tüm süreci yaşayan en büyük zenginliğim olan Annem Günay KABACA, Babam Mehmet Ercan KABACA ve Abim Ahmet KABACA’ ya armağan ediyorum.

Hatice Ece KABACA

ÖZET

FUTBOLDA GÖZLEMLENEN PROSOSYAL VE ANTİSOSYAL DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ

KABACA, Hatice Ece

Yüksek Lisans Tezi, Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bahri GÜRPINAR

2022, 110 sayfa

Bu çalışmanın amacı Türkiye Futbol Süper Ligi'nde birden fazla kez şampiyonluğu bulunan (Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor) takımların 2018-2019, 2019-2020, 2020-2021 sezonlarında birbiriyle yaptığı müsabakalarda sporcularda gözlemlenen prososyal ve antisosyal davranışları çeşitli değişkenlere göre incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinin gözlem ve doküman analizi teknikleri kullanılmıştır. Müsabakalardaki davranışların belirlenmesi, sınıflandırılması ve kodlanması yaklaşık 836 saat sürmüştür. Gözlem yoluyla elde edilen davranışlara ait veriler Bandura (1999) tarafından tanımlanan proaktif ve önleyici ahlak kavramları doğrultusunda sınıflandırılmıştır. Ayrıca davranışların sınıflandırılmasında Kavussanu ve Boardley (2009) tarafından bu tanım kapsamında geliştirilen Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeğinden (The Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale) ve Gürpınar ve Güven'in (2011) yaptığı Futbol Hakemlerinin Karşılaştıkları Sportmenlik Dışı Davranışların İncelenmesi adlı çalışmalardan faydalanılmıştır. Araştırmada ek olarak araştırmacı tarafından geliştirilen müsabaka bilgi formu ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Müsabakalarda 24 farklı antisosyal davranış türü altında toplam 3080 adet antisosyal davranış, 22 farklı prososyal davranış türü altında toplam 1945 tane prososyal davranış gözlemlenmiştir. Sporcuların takımı, yaşı, uyruğu, spor tecrübesi, milli olma durumu, mevkisi, müsabakanın süresi, müsabakanın oynandığı saha, müsabakanın sonucu, müsabakanın seyirci durumu ve takımın müsabaka öncesi ligdeki sıralaması değişkenlerine göre sporcuların gözlemlenen prososyal ve antisosyal davranış adetleri ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Prososyal Davranış, Antisosyal Davranış, Futbol, Gözlemsel Yöntemler

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE OBSERVED PROSOCIAL AND ANTISOCIAL BEHAVIORS IN FOOTBALL

KABACA, Hatice Ece

Physical Education and Department of Sports Education

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bahri GÜRPINAR

2022,110 sayfa

The aim of this study is to examine the observed prosocial and antisocial behaviors in the seasons of 2018-2019, 2019-2020, 2020-2021 according to various variables in the athletes of Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray and Trabzonspor teams who have won the championship more than once in the Turkish Football Super League. Observation and document analysis techniques of qualitative research methods were used in the research. It took approximately 836 hours to identify, classify and code the behaviors in competitions. The data of the behaviors obtained through observation were classified in line with the proactive and inhibitive moral concepts defined by Bandura (1999). In addition, the Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale developed by Kavussanu and Boardley (2009) and “Examination of Unsportsmanlike Behaviors Encountered by Football Referees” by Gürpınar and Güven (2011) were used in the classification of behaviors. Moreover competition information form and personal information form developed by the researcher were used. A total of 3080 antisocial behaviors under 24 different types of antisocial behavior and a total of 1945 prosocial behaviors under 22 different types of prosocial behavior were observed in the competitions. The observed prosocial and antisocial behaviors of the athletes were revealed according to the variables of the team, age, nationality, sports experience, national status, position, duration of the competition, the field where the competition is played, the result of the competition, the audience status of the competition and the ranking of the team in the league before the competition.

Keywords: Prosocial Behavior, Antisocial Behavior, Football, Observational Methods

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR SAYFASI.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Problem Durumu	1
1.2.Araştırmacının Amacı ve Problemleri.....	4
1.3.Araştırmanın Önemi	5
1.4.Araştırmanın Varsayımları	6
1.5.Araştırmanın Hipotezleri	6
1.6.Araştırmanın Sınırlılıkları.....	7
1.7.Tanımlar	7

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1.Ahlak	9
2.2.Ahlak ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar	9
2.2.1. Piaget'nin Ahlak Gelişimi Kuramı.....	9
2.2.2.Kohlberg'in Ahlak Gelişim Kuramı.....	10
2.2.3.Gilligan'ın Ahlak Gelişim Kuramı.....	11
2.2.4.Haan'ın Ahlak Gelişim Kuramı	12
2.2.5.Rest'in Ahlak Gelişim Modeli.....	12
2.2.6.Shields ve Bredemeier'in Ahlaki Eylem Modeli.....	13
2.2.7.Sosyal Bilişsel Ahlaki Düşünce ve Eylem Teorisi	13
2.3.Spor Ahlakı.....	14
2.3.1.Ahlaki Atmosfer	14
2.3.2.Sportmenlik	15
2.3.3.Fair Play	15

2.3.4.Karakter	16
2.3.5.Değerler	16
2.3.6.Parantezli Ahlak	17
2.3.7.Ahlaktan Uzaklaşma	17
2.3.8.Ahlaki Karar Alma Tutumları	18
2.3.9.Prososyal ve Antisosyal Davranışlar	18
2.4. Alanyazındaki Çalışmalar	19
2.4.1.Uluslararası Çalışmalar	20
2.4.2.Ulusal Çalışmalar	26

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1.Araştırmanın Modeli	28
3.2.Çalışma Grubu	28
3.3.Veri Toplama Araçları	28
3.4.Uygulama ve Veri Toplama	29
3.5.Verilerin Analizi	31

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1.Müsabakalarda Süre Alan Sporcular ile İlgili Bulgular	32
4.2.Müsabakalarda Gözlemlenen Davranışlar ile İlgili Bulgular	35

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1.Tartışma	82
5.2.Sonuç	92
5.3.Öneriler	93

KAYNAKÇA	95
-----------------------	----

EKLER	107
--------------------	-----

Ek-1 Etik Kurul Kararı	107
------------------------------	-----

ÖZGEÇMİŞ	108
-----------------------	-----

İNTİHAL RAPORU	109
-----------------------------	-----

BİLDİRİM.....	110
----------------------	------------

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. <i>Müsabakalarda Süre Alan Sporcuların Sezonlara Göre Yaş ve Spor Tecrübelerine Ait Bilgileri</i>	32
Tablo 2. <i>Müsabakada Süre Alan Sporcular Hakkındaki Tanımlayıcı Bilgiler</i>	33
Tablo 3. <i>Müsabakalarda Süre Alan Sporcuların Görev Aldığı Sezon Sayısı</i>	34
Tablo 4. <i>Müsabakalarda Süre Alan Sporcuların Sezonlara Göre Takımlara Dağılımları</i>	34
Tablo 5. <i>Gözlemlenen Müsabakadaki Davranış Adetleri</i>	35
Tablo 6. <i>Gözlemlenen Prososyal ve Antisosyal Davranışların Sınıflandırması</i>	36
Tablo 7. <i>Gözlemlenen Prososyal Davranış Türleri</i>	36
Tablo 8. <i>Gözlemlenen Antisosyal Davranış Türleri</i>	40
Tablo 9. <i>Takıma Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri</i>	47
Tablo 10. <i>Yaşa Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri</i>	49
Tablo 11. <i>Uyruklarına Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri</i>	52
Tablo 12. <i>Spor Tecrübelerine Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri</i> .54	
Tablo 13. <i>Milli Olma Durumlarına Göre Futbolcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri</i>	57
Tablo 14. <i>Müsabakada Oynadıkları Mevkilerine Göre Futbolcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri</i>	59
Tablo 15. <i>Maçın Bölümlerine Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri</i> .62	
Tablo 16. <i>Maçın Oynandığı Periyoda Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri</i>	64
Tablo 17. <i>Maçın Oynandığı Sahaya (Ev Sahibi - Deplasman) Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri</i>	69
Tablo 18. <i>Seyirci Durumuna Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri</i> ..71	
Tablo 19. <i>Müsabaka Sonucuna Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri</i>	72
Tablo 20. <i>Müsabaka Sonucundaki Farka Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri</i>	78
Tablo 21. <i>Takımların Müsabakadan Önce Ligdeki Durumlarına Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri</i>	80

KISALTMALAR LİSTESİ

KVKK	: Kişisel Verilerin Korunması Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TFF	: Türkiye Futbol Federasyonu
AMDYSQ	: Sporlarında Ahlaki Karar Alma Tutumları Ölçeği (Attitudes To Moral Decision Making in Youth Sport Questionnaire)
PABSS	: Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeği (The Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale)
YSVQ	: Altyapı Sporları Değerleri Ölçeği (The Youth Sport Values Questionnaire)
YSVQ-2	: Altyapı Sporları Değerleri Ölçeği-2 (The Youth Sport Values Questionnaire-2)
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
BJK	: Beşiktaş Jimnastik Kulübü
FB	: Fenerbahçe Spor Kulübü
GS	: Galatasaray Spor Kulübü
TS	: Trabzonspor Spor Kulübü
SS	: Standart Sapma
Ort.	: Ortalama
n	: Veri Sayı
%	: Yüzde

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Spor, insan davranışlarını belirli kurallar içerisinde sınırlandırarak, beden ve ruh dengesini güçlendiren, bireylerin ve toplumların kaynaşmasına olanak sağlayan, aynı zamanda eğlenceyi ve kişilerdeki yarışma ruhunu ortaya çıkaran faaliyetler bütünüdür (Yapan, 1992). Bu faaliyetlerdeki mücadele ve rekabet ruhu sadece rakibe değil, aynı zamanda kişinin kendisine, zamana, mesafeye, değişken çevresel faktörlere karşı da oluşmasına karşın, spor kurallara saygıyı kazandıran, kişiler arası ve toplumlar arası barışa öncülük eden önemli bir araçtır (Güven 1999).

Tarihi çok eski çağlara dayanan, çeşitli şekillerde cereyan etmiş spor eylemleri; ortaya konulan yeteneklerin ve kapasitelerin daha başarılı olma bilinci ile arttırılmasını ve daha iyiye daha doğruya ulaşmasını hedeflemektedir. Bedensel olarak sportif başarı, ruh olarak ahlaktan ve erdemden yoksun olduğu zaman çok bir anlam ifade etmediği gibi, bunları birlikte barındıran sportif davranışın karşısındakileri etkileme gücü de artacaktır. Böylece sportif davranış, insan doğasına insan duygusuna hitap etme özelliği kazanmış olacak, cezbedecek ve örnek alınacaktır (Erdemli, 1996). Toplumların bedensel ve zihinsel olarak sağlıklı, zinde, mutlu, saygılı, sorumluluk sahibi, azimli, üretken, paylaşımcı, ahlaklı, erdemli ve çağdaş nesiller yetiştirilmesine öncülük edecektir (Yetim, 2000).

Unutulmamalıdır ki; özünde iyiye, güzele, doğruya doğru gelişim göstermeyi barındıran spor da önemli olan sonuç değil, eylemde olmaktır (Erdemli, 1996). Yine bu doğrultuda, tüm dünyayı bir araya getiren olimpiyat oyunlarının savunduğu düşünceye göre de yarış kazanmaktan ziyade o yarışa katılım göstermek önemlidir (Toohey ve Veal, 2000; aktaran Gürpınar, 2009). Modern olimpiyat oyunlarının kurucusu olan Baron Pierre de Coubertin, gençlerin olimpizm ruhu taşıyan spor aracılığıyla yetiştirilmesinin hem daha sağlıklı hem de daha ahlaklı bir nesli oluşturacağını belirtmiştir (Seçilmiş, 2004).

Eski zamanlardan günümüze kadar geçen süreye bakıldığında, ahlak ile özdeşleştirilen spor ruhunda zedelenmelerin ve bozulmaların açığa çıktığı görülmektedir. Zamanla meslek haline gelen spor; yozlaşma, hile, saldırganlık ve çıkar uğruna her şeyin yapılabileceği ortamlara zemin oluşturmuştur (Erdemli, 1996). Bu değişim ve çeşitlilik spor ahlakını inceleyen

Çalışmaların ortaya çıkmasını sağlamıştır (Kavussanu, 2007). Kavussanu ve Boardley (2009) temelleri Bandura'nın Sosyal Bilişsel ğrenme Teorisine dayanarak Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış leğini geliştirmiştir.

Futbol sporu, dünyada en çok kabul görmüş, kitleleri bir araya getirme özelliğini kaybetmeyen, gerek sporu icra eden kesim gerek stadyumdan veya televizyondan takip ederek seyirci olan kesim ile diğer spor dallarının önüne geçmektedir. Bu kadar geniş ve çeşitli bir kitleye ulaşan bir spor dalında elbette ki diğer spor dallarında olduğu gibi hem olumlu hem de olumsuz davranışlar görülebilmektedir. 2001 yılında Bayern Münih (Almanya) ile Valencia (İşpanya) arasında gerçekleşen UEFA şampiyonlar Ligi final müsabakasında, Oliver Kahn penaltı atışını kurtararak takımı Bayern Munich'i şampiyonluğa taşı mıştır. Maçın tamamlanmasının ardından sevinmek yerine rakip takımın kalecisi Santiago Canizares'in yanına giderek ona sarılmış ve teselli etmiştir (Plase Dergi, 2020). Ülkemizde ise futbol denildiğinde akla gelen en büyük rakiplerinden Fenerbahçe ve Galatasaray takımları, 1969 yılında sportmenlik ruhunun en güzel temsillerinden birini sergilemiştir. Galatasaray'ın efsanevi ismi Metin Oktay ile Fenerbahçe'nin unutulmaz ismi Can Bartu karşılaşma başında forma değiştirirler ve 10 dakikalığına rakip formalarla mücadele ederler. Ezeli rakip olarak nitelendirilen iki takımın bu örnek davranışı, sporun bir oyun olduğunun ve sporda önemli olanın sonuç değil, oyunda yer almak olduğunu vurgulaması açısından değerlidir (Bacak, 2018; Youtube, 2019c). Bunun tam aksine, ülkemizde önemli bir taraftar kitlesi olan bu takımların olumsuz davranışlar sergilediği maçlara da sıklıkla şahit olunmaktadır; Youtube, 2016; Youtube, 2018; Youtube, 2019a; Youtube, 2021; Karahan, 2020). Dünya futbolunda da örneklerine sıklıkla rastladığımız olumsuz davranışların en dikkat ekenlerinden biri, Uruguaylı oyuncu Luis Suarez' in rakiplerini etkisiz hale getirmek için onları ısırmasıdır (Orman, 2018; Youtube, 2019b). Örneklerden de anlaşılacağı üzere futbolda prososyal ve antisosyal davranışların sıklıkla meydana geldiği görülmektedir.

Ulusal ve uluslararası alanyazın incelendiğinde; spor psikolojisi ile ilgili çalışmalar arasında revaçta olan prososyal ve antisosyal davranışlarla ilgili yapılan çalışmaların, son on yılda çarpıcı bir artış gösterdiği görülmektedir (Al-Yaaribi, 2018; Al-Yaaribi ve Kavussanu, 2018; Al-Yaaribi, Kavussanu ve Ring, 2016; Atkinson, 2020; Boardley ve Kavussanu, 2009; 2010; Bruner, Boardley ve Cote, 2014; Kavussanu, 2006; Sage ve Kavussanu, 2007a; 2008; Sage, Kavussanu ve Duda, 2006; Traclet, Romand, Moret ve Kavussanu, 2011; Alemdağ, 2018; Sezen Balçıkanlı ve Sezen, 2019; Görgülü, Adiloğulları, Tosun ve Adiloğulları, 2018; zdemir, 2019; Sezen Balçıkanlı ve Yıldıran, 2018; Turkay, 2019). Ancak bu çalışmaların çoğunun Kavussanu ve Boardley (2009) tarafından geliştirilen Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış

Ölçeği (The Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale-PABSS) aracılığıyla toplanan ve sporcuların kendileri tarafından ifade edilen davranışları ölçtüğü görülmektedir. Buna ek olarak, müsabakalar üzerinden saldırgan davranışların, prososyal davranışların ve antisosyal davranışların video gözlemi yoluyla incelendiği az sayıda çalışma görülmektedir (Jones, Bray ve Olivier, 2005; Kavussanu, Seal ve Phillips, 2006; Kavussanu, Stamp, Slade ve Ring, 2009; Sage ve Kavussanu, 2007b; Sheldon ve Aimar, 2001). Bu çalışmaların kimisi Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeğiyle (Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale-PABSS) (Kavussanu ve Boardley, 2009) desteklenmiş ya da özel rekabet ortamları yaratılarak yapılmıştır (Kavussanu ve diğerleri, 2006; 2009; Sage ve Kavussanu, 2007b). Kimi çalışmanın ise sadece video gözlemi yoluyla yapıldığı görülmektedir (Jones ve diğerleri, 2005; Kavussanu ve diğerleri, 2009; Morgulev ve Galily, 2019).

Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeği (Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale-PABSS) (Kavussanu ve Boardley, 2009), davranış ölçeği adı taşısa da aslında bir tutum ölçeğidir. Sporcuların sahadaki prososyal ve antisosyal davranışlarına ilişkin tutumlarını ölçmekte ve sporcuların kendileri tarafından bildirilen davranışlarını ortaya koyabilmektedir. Bu şekilde yapılan çalışmaların, müsabaka esnasındaki gerçek prososyal ve antisosyal davranışları vermediği düşünülmektedir. Literatürde sadece video gözlem yoluyla yapılmış çalışmalardan (Jones ve diğerleri, 2005; Morgulev ve Galily, 2019) feyz alınarak yapılacak olan bu çalışma ile futbol sporundaki var olan gerçek durumun ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu çalışmanın ülkemizde prososyal ve antisosyal davranışların, video gözlemi yoluyla incelendiği ve müsabakadaki gerçek davranışları ortaya koyan ilk çalışmalardan olacağı öngörülmektedir. Futbol, çeşitli yayın araçları vasıtasıyla gençler dâhil olmak üzere her yaştan kesime ulaşmaktadır. Bulunan bulgular sonucunda ise, özünde ahlakı barındıran ve böylece eğlence ve eğitim atmosferi sunan sporun, örnek özelliğinin ne düzeyde olduğuna dair fikir vereceği düşünülmektedir. Tüm bu sonuçların, spor eğitim programlarında ve beden eğitimi derslerinde, sporculara ve öğrencilere hangi konuda müdahaleler yapılması gerektiği ile ilgili öngörülerini sağlayacağı tahmin edilmektedir. Son dönemde dünyada gelişen olaylar sonucundaki sağlık önlemleri nedeniyle, spor müsabakalarında seyirci kısıtlamasına gidilmiştir. Bu da seyircili ve seyircisiz maçların sporcuların prososyal ve antisosyal davranışlarına olan etkisini inceleme fırsatı sunmaktadır. Bu çalışma seyirci faktörünün futbolcunun gerçek davranışlarına etkisini ortaya koyabilecek ilk çalışmalardandır. Tüm bunların ışığında bu çalışmanın amacı video gözlemi yoluyla Türkiye Süper Ligi'nde oynanan bazı müsabakalardaki prososyal ve antisosyal davranışları ortaya koymaktır. Bu da Türkiye Süper Ligi'ndeki önemli derbi müsabakalarındaki gerçek davranışlar gözlemlenerek elde edilmiştir. Bu çalışmanın amacı Türkiye Futbol Süper

Ligi'nde birden fazla kez şampiyonluğu bulunan (Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor) takımların 2018-2019, 2019-2020, 2020-2021 sezonlarında birbiriyle yaptığı müsabakalarda sporcularda gözlemlenen prososyal ve antisosyal davranışları çeşitli değişkenlere göre incelemektir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Problemleri

Futbol müsabakalarında sporcuların prososyal ve antisosyal davranışları ve bu davranışların adetlerinin (sayısının) incelenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın alt problemleri:

1. Futbol maçlarında oynanan sezona göre sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri nedir?
2. Futbol maçlarında sporcuların takım arkadaşlarına, rakibe ve hakemlere karşı prososyal ve antisosyal davranışları nedir?
3. Futbol maçlarında oynadıkları takıma göre sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri (sayısı) nedir?
4. Futbol maçlarında sporcuların yaşlarına göre prososyal ve antisosyal davranış adetleri (sayısı) nedir?
5. Futbol maçlarında farklı uyruktaki (yerli/yabancı/çifte vatandaş) sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri (sayısı) nedir?
6. Futbol maçlarında sporcuların sahip oldukları spor tecrübesine göre prososyal ve antisosyal davranış adetleri (sayısı) nedir?
7. Futbol maçlarında milli takımda yer alıp almamasına göre sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri (sayısı) nedir?
8. Futbol maçlarında sporcuların oyundaki mevkilerine göre prososyal ve antisosyal davranış adetleri (sayısı) nedir?
9. Futbol maçlarında müsabakanın farklı bölümlerindeki (ilk yarı/ ikinci yarı/ oyun harici) sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri (sayısı) nedir?
10. Futbol maçlarında müsabakanın farklı anlarındaki (00.01-15.00dk, 15.01-30.00dk, vb.) sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri (sayısı) nedir?
11. Futbol maçlarında müsabakanın oynandığı sahaya (ev sahibi/ deplasman) göre sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri (sayısı) nedir?
12. Seyircili ve seyircisiz futbol maçlarındaki sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri (sayısı) nedir?

13. Futbol maçlarında maçın sonucuna göre sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri (sayısı) nedir?

14. Futbol maçlarında maçın sonucundaki farka göre sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri (sayısı) nedir?

15. Futbol maçlarında takımların müsabakadan önce ligdeki durumlarına göre sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri (sayısı) nedir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Alanyazı incelendiğinde sporda ahlaki davranışları ölçen çeşitli yöntemler olduğu görülmektedir (Boardley, 2018). Bu yöntemlerin farklı güçlü yönleri olmakla birlikte her birinin farklı sınırlılıkları da içinde bulundurduğu söylenebilir. Bunlardan biri bireyin kendi kendini değerlendirmesi ile belirlenen bir nevi tutum çalışmasıdır (ör: Kavussanu ve Boardley, 2009). Bu tarz yaklaşımlar çok kullanışlı ve hızlı olmasına rağmen gerçek davranışlardan ziyade bildirilen davranışlarla sınırlıdır. Davranış sıklığını ölçen bir diğer yaklaşım, öz bildirim senaryolarıdır. Burada birey ona sunulan senaryolar karşısında kendi kendini değerlendirir. Burada birey ile davranış arasında bağlamsal nedenler kurulsun da yine tutum çalışması olmanın ötesine geçemiyor (ör: Kavussanu & Ring, 2016). Sporcu davranışlarının antrenör veya öğretmen gibi diğer önemli başkaları tarafından ölçek bazlı değerlendirmeleri, dışardan bir gözlem olsa da var olan önyargıların etkisinde kalabilir (ör: Horrocks, 1979). Ahlaki davranışları ölçme yaklaşımlardan bir diğeri de, saldırganlığın göstergesi olarak faul veya cezalarla ilgili resmi istatistikleri kullanmaktır. Verilerin kullanımının diğer yöntemlere nazaran daha rahat olduğu ifade edilebilir. Ancak bütün fauller veya cezalar saldırgan davranış olarak değerlendirilmemelidir. Son olarak, gerçek davranışın güvenilir ve objektif değerlendirmesini sağlayan yaklaşım davranışsal gözlem yapmaktır (ör: Sheldon ve Aimar, 2001). Bu nedenle bu araştırmada da gerçek davranışlar gözlemlenerek var olan durumun ortaya konması hedeflenmektedir. Video kayıtlarından saldırgan veya prososyal ve antisosyal davranışların kodlanması ile uygulanan yöntemin sınırlılıkları sözel davranışları verimli gözlemleyememesi ve yoğun emek ve zaman istemesidir. Bu araştırmada var olanı en doğru ve en yalın haliyle ortaya koyabileceğimiz davranışsal yöntem yaklaşımı tercih edilmiştir.

Ulusal alanyazındaki prososyal ve antisosyal davranışların, video gözlemi yoluyla incelendiği ve müsabakadaki gerçek davranışları ortaya koyan ilk çalışmalardan olacağı öngörülmektedir. Ayrıca bu çalışma ile seyirci faktörünün sporcunun gerçek davranışlarına etkisini ortaya koyabilecek ilk çalışmalardan olacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları (Sayıltıları)

- a) Video kayıtlarının gözlemlenen müsabakalardaki tüm pozisyonları yansıttığı varsayılmaktadır.
- b) Türkiye Futbol Federasyonun resmi internet sitesinden (www.tff.org) ve www.transfermarkt.com.tr internet sitesinden elde edilen verilerde herhangi bir hata olmadığı varsayılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Hipotezleri

1. Müsabakalardaki prososyal ve antisosyal davranışların oynanan sezona göre farklılık göstermesi beklenmektedir.
2. Müsabakalarda en fazla rakibe karşı antisosyal davranışın yapılması beklenmektedir.
3. Müsabakalardaki prososyal ve antisosyal davranışların sporcuların oynadığı takıma göre farklılık göstermesi beklenmektedir.
4. Sporcuların yaşlarının artmasıyla daha az prososyal daha fazla antisosyal davranışta bulunduğu beklenmektedir.
5. Müsabakalarda sporcuların uyruklarına göre prososyal ve antisosyal davranışlarının farklılık göstermesi beklenmektedir.
6. Sporcuların spor tecrübelerinin artmasıyla daha az prososyal daha fazla antisosyal davranışta bulunduğu beklenmektedir.
7. Milliliği olan sporcuların daha fazla prososyal ve daha fazla antisosyal davranışta bulunduğu beklenmektedir.
8. Müsabakalarda sporcuların oynadıkları mevkilere göre prososyal ve antisosyal davranışlarının farklılık göstermesi beklenmektedir.
9. Sporcuların müsabakanın ikinci yarısında daha çok antisosyal davranışta bulunduğu beklenmektedir.
10. Müsabakanın farklı anlarında (1-10dk, 10-20dk, vb.) prososyal ve antisosyal davranışın yoğunlaştığı beklenmektedir.
11. Sporcuların ev sahibi takımı olarak oynadıkları maçlarda deplasman takımlarına göre daha az prososyal davranışta ve daha fazla antisosyal davranışta bulunduğu beklenmektedir.
12. Sporcuların seyircili maçlarda seyircisiz maçlara oranla daha az prososyal davranış ve daha fazla antisosyal davranışta bulunduğu beklenmektedir.

13. Ev sahibi takımın galip geldiği müsabakalarda daha az prososyal daha fazla antisosyal davranış beklenmektedir.

14. Maç sonucu birbirine yakın olan müsabakalarda daha az prososyal davranış ve daha fazla antisosyal davranış beklenmektedir.

15. Müsabakadan önce üst sıralarda olan takımların daha fazla prososyal ve antisosyal davranışta bulunduğu beklenmektedir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

a) Video üzerinden gözlem yapılan futbol maçlarının tüm pozisyonlar kameraların yansıttığı kadarıyla sınırlıdır.

b) Türkiye Futbol Federasyonun internet sitesinden (www.tff.org) ve www.transfermarkt.com.tr internet sitesinden elde edilen verilerle sınırlıdır.

c) Bu çalışma Türkiye Futbol Süper Liginin 2018-2019, 2019-2020, 2020-2021 yıllarındaki Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve Trabzonspor takımlarının birbirleriyle oynadığı maçlarla sınırlıdır. Müsabaka esnasındaki davranış gözlemleri kameraların kaydettiği ve gösterdiği açıyla sınırlıdır.

d) Müsabaka esnasındaki konuşmalar ve sözel veriler hakkındaki bilgilerimiz kameraların kaydettiği ve gösterdiği süre ile sınırlıdır.

e) Araştırmada değerlendirilen davranışlar sadece müsabakalarda süre alan sporcuların davranışları ile sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Spor Ahlakı: Spor faaliyetlerindeki tüm davranışların ahlak kurallarıyla nitelendirilmesidir (Şahin,1998). Bir başka ifadeyle sportif davranış ile ahlaki davranış algısının birbirlerine ters düşmemesi durumudur (Erdemli, 2002).

Prososyal Davranış: Başka birey ya da topluluğa fayda sağlayan gönüllü olarak yapılan davranışlardır (Eisenberg ve Mussen, 1989). Sporda prososyal davranışlar ise rakibini yerden kaldırma, sakatlanan rakibini görünce oyunu durdurma (Kavussanu ve diğerleri, 2006; Kavussanu ve Boardley, 2009), takım arkadaşını tebrik etme olarak örneklendirilmiştir (Kavussanu ve diğerleri, 2009).

Antisosyal Davranış: Başka birey ya da topluluğa olumsuz sonuçlar doğuracak, zarar sağlamayı amaçlayan gönüllü yapılan davranışlardır (Kavussanu ve diğerleri, 2006; Sage ve

diğerleri, 2006). Sporda antisosyal davranışlara, yaralanma numarası yapmak, rakibi ittirmek şeklinde örnek verilmiştir (Kavussanu ve diğerleri 2006; Kavussanu ve diğerleri 2009).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Ahlak

Ahlak, Türk Dil Kurumu’nda “bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları” olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu (TDK), 2022). Bir başka ifadeyle; “Ahlak, insanların gerek birbirlerine, gerekse topluma karşı yükümlülüklerini belirleyen insan davranışları ile bir arada yaşama kural ve standartlarının bütünü olarak tanımlanmaktadır” (Oral, Çoban ve Bars, 2019). Senemoğlu (2013), ahlakın toplumun tüm değerlerine kayıtsız şartsız edilgin bir uyma değil, topluma etkin bir uyum sağlamak için değerler sistemi oluşturma süreci olduğunu ifade etmiştir. Ahlak, bireylerin başkalarını incitmemek, onlarla iyi geçinmek ve etkin bir yaşam alanı yaratmak için toplumca belirlenen kuralları içselleştirmesini kapsamaktadır. Kısaca ahlak bireylerin etkin iletişim kurmasında anahtar görevi görmektedir (Senemoğlu, 2013). Ahlak kuralları bireyin davranışlarına yol gösteren önemli bir rehberdir (Açıkalın, 2013). Gert’e (2005) göre ahlak, tanımlayıcı ve normatif anlamla ilişkilidir. Tanımlayıcı anlamda ahlak, aslında bir birey veya grup tarafından kabul edilen bir davranış kuralını ifade etmektedir. Normatif anlamda ise, koşullar göz önüne alındığında, belirli mantık düzeyine sahip kişiler tarafından ortaya konulan davranış kurallarıdır (aktaran Gözmen Elmas, 2021).

2.2. Ahlak ile ilgili kuramsal yaklaşımlar

Bireyin bilişsel gelişimiyle birlikte ahlaki gelişimi de belli aşamalar izlemektedir (Senemoğlu, 2013). Araştırmanın bu bölümünde ahlak gelişimi ile ilgili geliştirilmiş kuramlardan söz edilmektedir.

2.2.1. Piaget’nin Ahlak Gelişimi Kuramı

Piaget çocukların yetişkin bireylere göre daha farklı ahlaki düşünme gücüne sahip olduğunu ifade etmekle birlikte çocuklardaki ahlak gelişimini oyun oynarken ki davranışları ile açıklamıştır (Senemoğlu, 2013). Piaget çalışmalarında çocukların oyun oynarken kuralları nasıl yorumladıklarını gözlemlemiştir. Buna göre; altı yaşın altındaki çocuklar kural olmadan, kendi halinde oyun oynamıştır. 6 ile 10 yaş arasındaki çocuklar oyun kurallarının hiçbir şekilde değiştirilemez olduğunu kabullenmiştir. 10-12 yaş aralığındaki çocuklar ise kuralların grubun

kararlarına göre değişebileceğini ve yapılan farklılıkların oyuncular arasındaki anlaşmazlıkları aza indireceğini kavramıştır (Senemoğlu, 2013). Buradan yola çıkarak ahlaki gelişimi iki farklı döneme ayırmıştır. Bunlar dışsal kurallara bağlılık olarak da ifade edilen heteronom ahlak ve ahlaki özerlik dönemi olarak ifade edilen otonom ahlaktır (Piaget, 1948). Heteronom ahlakta; kurallar yetişkinler tarafından belirlenmekte (Lapsley, 2006) ve bu kuralların ihlali durumunda bir takım yaptırımlar uygulanmaktadır (Piaget, 1948). Bu ahlak boyutunda, yetişkinlere ve yetişkinlerin belirlediği kurallara karşı saygı ve yükümlülük duygusu (Lapsley, 2006) hakimdir ve hatalar cezalara göre tanımlanmakta ve kurallara uymanın nedeni cezalardan kaçınmaktır (Piaget, 1948). Otonom ahlakta ise; çocuk neyin doğru ve neyin yanlış olduğuna kendisi karar vermekte, kendi kurallarına uymaktadır (Çiftçi Arıdağ, 2007). Hata ve ceza arasındaki tutarlılığa dikkat etme durumu söz konusudur ve eşitlik kavramı otoriteden üstündür (Piaget, 1948). Ahlaki davranışların sonuçlarından ziyade davranışların altında yatan niyetler önemlidir (Lapsley, 2006).

2.2.2. Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramı

Kohlberg, Piaget'nin ahlak gelişim kuramından yola çıkarak çocuklar ve yetişkinler üzerinde çalışmalar yapmıştır (Can, 2017). Bu çalışmalarda çocukların ya da yetişkinlerin ahlaki ikilemlerde kalmalarını sağlayarak, nasıl tepki verdiklerini değerlendirmiştir. Kohlberg ahlaki gelişimi geleneksellik öncesi düzey, geleneksel düzey ve gelenek sonrası düzey olmak üzere üç bölümde ele almıştır (Kohlberg ve Hersh, 1977). Gelenek öncesi düzeyde; kurallar başkaları tarafından düzenlenir. Etkinliğin fiziksel sonuçlarına göre kötü ya da iyi belirlenir. Bireyin kendi gereksinimleri ön plandadır. Gelenek öncesi düzeyin aşamalarından ilki ceza ve itaat eğilimidir. Bu aşamada çocuk otoriteye uyar ve cezadan kaçınır. İyi ya da kötüyü etkinliğin fiziksel sonuçları belirler. Gelenek öncesi düzeyin ikinci aşaması ise araçsal ilişkiler eğilimidir. Burada her ne olursa olsun bireyin kendi ihtiyaçları önemlidir. Başkalarının ihtiyaçları “ne kadar verirse o kadar alır” mantığı ile karşılanmaktadır. Kohlberg'e göre ahlaki gelişimin geleneksel düzeyinde, aile, grup ve ulusun beklentileri, yakın ve açık sonuçları sorgulanmadan önemli görülmektedir. Bireyin kendi ihtiyaçları grubundakilere göre ikinci plandadır. Kanunlara uyma ve sosyal düzeni korumak önemlidir. Geleneksel düzeyin ilk aşaması kişilerarası uyum eğilimidir. Burada iyi davranış başkalarına yardım etmek ve başkalarını mutlu etmek olarak ifade edilir. İkinci aşamada kanun ve sosyal düzene uymak önemlidir. Doğru davranış sosyal düzen ve otoriteye uygun olarak görevin yerine getirilmesidir. Gelenek sonrası düzeyde ise birey kendine özgü ahlak ilkelerini seçerek değer sistemini belirlemektedir. Bu düzeyin ilk aşaması sosyal sözleşme eğilimidir. Daha açık ifade etmek gerekirse kanunlar

toplumun iyiliği için değiştirilebilir. Değerler ve kanunlar eleştirici bir şekilde incelenir. Daha sonra gelenek sonrası düzeyin ve aynı zamanda ahlak gelişimi aşamalarının da sonuncusu olan evrensel ahlak ilkeleri eğiliminde, birey kendine özgü ahlak ilkelerini örgütler. Bu ilkeler genellikle eşitlik, adalet ve insan haklarına dayalıdır. Adalet kanunun üstündedir (Kohlberg ve Hersh, 1977).

2.2.3. Gilligan'ın Ahlak Gelişim Kuramı

Gilligan (1983), Kohlberg'in ahlak gelişim düzeyi ve aşamalarının erkek egemen bir bakış açısıyla geliştirildiğini eleştirerek ahlak gelişiminde cinsiyet farkındalığını sağlamıştır. Böylelikle Kohlberg'in ahlak gelişim aşamalarının genellenemeyeceğini ve salt doğru olarak kabul edilemeyeceğine dikkat çekmiştir (Senemoğlu, 2013). Kohlberg üçüncü aşamadan sonra kadınların erkeklerden daha düşük düzeyde ahlaki gelişim gösterdiklerini belirtmiştir. Gilligan ise bu durumun bir yetersizlikten kaynaklanmadığı üzerinde durmuştur. Toplumun sadece kadına atfedilen görev ve yükümlülükler sebebiyle, kadınların bu beklentileri karşılama ve onaylanma çabaları sırasında bu aşamayı geçemediklerini ifade etmiştir. Bu durumu, ahlak anlayışının bireysel haklar, rasyonellik, hukuk ve adalet gibi eril yönü baskın değerleri içeren geleneksel ilkelere dayandırmanın (adalet yönelimi) yanında, toplumun önyargısında genellikle kadınlardan beklenen merhamet, başkalarını memnun etme, bağlılık, sevecenlik ve ilgi gibi dişil yönü baskın değerleri içinde barındıran (bakım yönelimi) ilkelerin ahlaki gelişimde geri planda tutulmasına da bağlamaktadır (Lifton, 1985; Linn, 2001; Gilligan, 2003). Çalışmalarında kadınların ahlak gelişimini inceleyen Gilligan, genellikle kadınların hayatlarında olabilen kriz durumlarını içeren yaşanmış hayat hikâyeleri üzerinde incelemeler yapmıştır (Gilligan, 2003). Sonuç olarak da kadınların ahlak gelişimi ile ilgili üç aşamadan bahsetmiştir. Birinci aşamada (gelenek öncesi evre) kadın bencildir ve sadece kendi ihtiyaçlarını ve isteklerini gözetmektedir. İkinci aşama (geleneksel evre) fedakârlık aşamasıdır (iyilik için kendini feda etme). Burada kadın artık başkalarının istek ve ihtiyaçlarını önemsemeye başlar ve başkaları için kendi beklentilerini, isteklerini feda etmektedir. Çevreye karşı sorumlu hissetmektedir. Üçüncü aşamada (gelenek sonrası evre) ise bir denge söz konusudur. İlkeli ahlaksallık (pasif direniş ahlakı) olarak adlandırılan bu son aşamada, kadın gerçekçi yaklaşımlarda bulunarak kendisinin ve başkalarının ihtiyaçları arasında denge kurabilmektedir (Jafee ve Hyde, 2000; Çam, Çavdar, Seydooğulları ve Çok, 2012). Kısacası Gilligan (1977), erkek ve kadının ahlaki özelliklerinin birbirinden farklı olduğunu ve ahlak gelişiminde genç yetişkin olgunluğa erişmiş bireylerde “ahlak sevgisini” ortaya çıkarmanın önemli ve gerekli olduğunu savunmuştur.

2.2.4. Haan'ın Ahlak Gelişim Kuramı

Haan (1978) Kohlberg'in ahlaki ikilemler üzerinden yaptığı çalışmaları gerçekçi bulmayarak eleştirmiştir. Ahlaki gelişim süreçlerini ve ahlaki akıl yürütmeyi Piaget'in bilişsel gelişim ilkeleri ve Freud'un ego savunma mekanizmaları ile açıklamıştır (Haan, 1977). Haan (1977; 1978), günlük insan ilişkilerindeki ahlaki çatışmalar üzerinde durmuştur. Ahlaki gelişimin ahlaki denge temelinde sağlanacağını ifade etmiştir (Haan, 1977). Haklara, sorumluluklara ve ayrıcalıklara saygı gösterilmesi sonucu dengenin sağlanacağını (ahlaki denge) ve herhangi bir dengesizlik durumunda doğrudan ya da dolaylı, sözel veya sözel olmayan etkileşimle diyalog kurulması gerekliliğini (ahlaki diyalog) belirtmiştir (Haan, 1985). Son olarak ahlaki düzeylerden bahsetmiştir. Temel yapısal yaklaşımı kapsamındaki ahlaki olgunluğa erişmeyi üç aşama ve beş düzeyde ifade etmiştir (Haan, 1978). Birinci aşama özümsemedir. Bireyin kendi ihtiyaçlarını ön planda tutarak ahlaki dengeyi bulmasını içermektedir. Güç dengesi (kişisel çıkarlar doğrultusunda güçlünün güçsüzden yararlanmasıdır) ve benmerkezci dengeyi (birey kendi çıkarlarını başkalarınınkinden ayırt eder ancak çıkar çatışmalarının olabileceğini kavrayamaz) kapsamaktadır. İkinci aşamada birey başkalarının ihtiyaçlarını ön plana koyarak ahlaki dengeyi sağlamaktadır. Burada uyum dengesi (birey toplumun bir parçası olduğunu kabullenir ve başkalarına da iyi niyetle bakar) ve ortak çıkar dengesi (ortak çıkarlar öncelikli gelir) yer almaktadır. Son aşama ise artık herkesin çıkar ve ihtiyaçlarının eşit önemde olduğu ahlaki dengeyi kurmak bulunmaktadır. Bu aşama dengeleme olarak adlandırılmıştır. Karşılıklı çıkar dengesini (herkesin memnuniyeti ve eşitlik sağlanarak ulaşılan ahlaki dengedir) kapsamaktadır (Bredemeier ve Shields, 1986; aktaran Gözmen Elmas, 2021).

2.2.5. Rest'in Ahlak Gelişim Modeli

Rest, ahlaki eylemin ortaya çıkmasında dört ana süreçten bahsetmektedir. Bunlar ahlaki hassasiyet, ahlaki yargı, ahlaki motivasyon ve ahlaki karakterdir (Rest, 1984). Ahlaki hassasiyet, bireyin davranışlarının başkalarını nasıl etkilediğinin farkında olmasını ve neden sonuç ilişkisi içerisinde durumları yorumlayarak ahlaki bir sorunun olup olmadığını tespit edebilmesini içermektedir (Rest, Narvaez, Thoma ve Bebeau, 1999). Ahlaki yargı ise ahlaki olarak duruma uygun eylemin karar verilebilmesidir (Rest, 1994). Ahlaki motivasyon, bireylerin kendi çıkarlarını bir kenara bırakarak ahlaka uygun olanı yapma sorumluluğunu kabullenmesi olarak ifade edilmiştir. İçinde bulunulan durumlara karşı ahlaki değerler doğrultusunda ve doğru eylemin kararlılıkla ve cesaretle davranışa dökülmesi ve üstlenilen ahlaki görevde ısrarcı olunması da ahlaki karakteri oluşturmaktadır (Rest, 1994). Görüldüğü

üzere Rest'in ahlaki gelişim modeli ahlaki eylemin ortaya çıkma sürecini temel almaktadır ve ahlaki eylemi etkileyen tüm süreci ve faktörleri kapsamaktadır (Gözmen Elmas, 2021).

2.2.6. Shields ve Bredemeier'in Ahlaki Eylem Modeli

Shields ve Bredemeier (1994; 2007), yapısal gelişim yaklaşımı benimsemiş ve spor, karakter ve ahlak üzerinde çalışmalar gerçekleştirmiştir. Rest'in dört bileşenli ahlak modelinin altyapısına bağlı kalarak ahlaki eylemleri etkileyen üç faktörden (bağlamsal faktörler, kişisel yetkinlikler ve ego süreçleri) bahsetmiştir. Bu üç faktörü etkileyen yorumlama, yargı, seçim ve gerçekleştirme süreçleri ile de 12 Bileşenli Ahlaki Eylem Modelini ortaya koymuşlardır (Bredemeier ve Shields, 1994).

2.2.7. Sosyal Bilişsel Ahlaki Düşünce ve Eylem Teorisi

Bandura (1999), sosyal bilişsel ahlaki düşünce ve eylem teorisi ile bireyin davranışlarının, bireyin ahlaklı olup olmadığına dair bilgi verdiğini öne sürmüştür. Davranışın değerlendirilmesinde en önemli nokta ise niyet değil, davranışın sonuçlarının alıcı için yararlı ya da zararlı olup olmamasıdır. Böylece ahlakın iki yönü olduğunu savunmuştur. Bunları proaktif ahlak ve önleyici (engelleyici) ahlak olarak adlandırmıştır. Proaktif ahlak, insani değer ve yükümlülüklerle bağlı kalarak davranmayı içermektedir. Hatta sonuçları kişisel menfaatleri zedeleyecek olsa bile bu ahlaki tutum ve davranışlardan vazgeçmemeyi kapsar. Bandura'ya (1999) göre, bireyin en üst düzey ahlaka ulaşabilmesini, iyi olanı yapma (proaktif ahlak) çabasının yanında kötü şeyler yapmaktan da kaçınması (önleyici ahlak) sağlamaktadır. Burada proaktif ahlak prososyal davranışları temsil ederken, engelleyici ahlak da antisosyal davranışları temsil etmektedir (Kavussanu ve diğerleri, 2009). Bu davranışlar rakibe prososyal (yere düşen rakibimi kaldırdım, sakatlanan rakibime yardım ettim) ve antisosyal davranışların (rakibimi sakatlamaya çalıştım, oyun kurallarına aykırı davrandım) yanında, takım arkadaşlarına prososyal (takım arkadaşımı tebrik ettim) ve antisosyal davranışları (takım arkadaşım ile tartıştım, takım arkadaşımın kötü performansından dolayı tepki gösterdim) da içermektedir.

Bandura'ya göre insanların başka kişileri ve çevredeki olayları bilişsel olarak işlemesiyle kazanılan bilgi gözlemleyerek öğrenmedir. Bandura insanların başkalarının davranışlarını gözlemleyerek yeni bilgi ve davranışları öğrenebileceğini savunmuştur. Sosyal öğrenme teorisine göre öğrenme, başkalarını gözlemleme, başkalarını taklit etme veya başkalarını model alma yoluyla gerçekleşmektedir. Gözlem yoluyla öğrenme dikkat etme

süreci, hatırd tutma süreci, davranışı meydana getirme süreci ve güdülenme sürecinden oluşur (Senemoğlu, 2013).

2.3. Spor Ahlakı

Spor ahlâkı, sporun içindeki davranışları ahlâk kuralları çerçevesinde ele alarak değerlendirir. Spor faaliyetlerinin hümanist bir yaklaşım barındırmasını gerektiğini ve genel ahlaka uygun davranılması gerektiğini ifade eder (Şahin, 1998). Ülkemizde sporu ve gençliği destekleyen ulu önderimiz Atatürk “Spor, yalnız bedensel yeteneklerin üstünlüğü sayılmaz. Kavrayış ve ahlâk da bu işe yardım eder. Zekâsı ve kavrayışı az olan güçlü kişiler, zekâsı ve kavrayışı yüksek düzeyde olan daha az güçlülerle başa çıkamazlar. Ben sporcunun zeki, çevik ve aynı zamanda ahlâklısını severim.” (Yücel Dergisi, 1939) sözüyle spor ve ahlak kavramlarının bir bütünlük sağladığını vurgulamıştır. Erdemli’de (2002) bu görüşü destekleyerek spor ve ahlak kavramlarının birbirini tamamladığını ifade etmektedir. Bu durumda ahlaka aykırı bir davranışın spora da aykırı bulunması ya da ahlaka uygun bir davranışın spora da uygun bulunması gerekmektedir. Spor müsabakalarında oyunun teknik kurallarının yanlış kullanımının yanı sıra müsabaka esnasında rakibe zarar verebilecek davranışlar da cezalandırılmaktadır. Bu da ahlaki değerler ile açıklanabilir. Çünkü başkalarına zarar vermek ahlaki değerlerle uyuşmamaktadır (Yapan, 1992). Spor ahlaki; sporcu, antrenör, yönetici ve taraftarlar çerçevesinde bir döngü oluşturmanın yanı sıra sosyal, ekonomik ve politik ilişkilerini kapsamaktadır. Ancak bu spor insanların çoğunlukla fark etmediği en önemli nokta ise spor ortamlarında ortaya konulan davranışların, spor ahlakını da içinde barındıran toplumsal değerlere uygun olması gerektiğidir (Şahin, 1998). Zamanla meslek haline gelen spor; yozlaşma, hile, saldırganlık ve çıkar uğruna her şeyin yapılabileceği ortamlara zemin oluşturmuştur. Sonuç olarak bir bütün olarak ele alındığında ahlak ile özdeşleştirilen spor ruhunda zedelenmelerin ve bozulmaların açığa çıktığı görülmektedir (Erdemli, 1996). Spor alanında ahlakla ilişkili olan, ahlaki atmosfer, sportmenlik, fair play, karakter, değerler, parantezli ahlak, ahlaktan uzaklaşma mekanizmaları, ahlaki karar alma tutumları ve prososyal ve antisosyal davranış gibi kavramlar da bulunmaktadır. Aşağıda bu kavramlarla ilgili kısaca bilgi verilmektedir.

2.3.1. Ahlaki Atmosfer

Bir grubun kendi içinde uygun ve önemli görülen değer ve kuralları, kişinin kendi önemli değer ve kuralları olarak benimsemesi ahlaki atmosfer ile açıklanmaktadır (Kohlberg

ve Higgns, 1987). Ahlaki atmosfer, grup üyelerinin grubun faydasını göz önünde bulundurarak, grup için faydalı olan ortak düşünce ve ortak değerler çerçevesinde geliştirdikleri anlayış olarak da tanımlanmaktadır (Power, Higgins ve Kohlberg, 1989).

2.3.2. Sportmenlik

Keating'in (2007), tanımına göre "sportmenlik, cesaret, sabır, oto kontrol, samimiyet, özgüven, başkalarına karşı saygı, kibarlık, iyilik, erdemlilik, cömertlik, asillik" gibi özellikleri içinde barındırır. Uluslararası Sportmenlik Birliği (1926), "kurallara uyum, takım arkadaşlarınıza bağlı kalın, kendinizi zinde tutun, öfke kontrolünüzü sağlayın, oyunda şiddetten uzak durun, galibiyetinizle övünmeyin, mağlubiyette yıkılmayın, sağlıklı bir vücut için sağlam ruhlu ve açık fikirli olun" ifadeleriyle sportmenliği açıklamıştır (aktaran Koç, 2013). Sportmenlik, toplumca iyi olduğu kabul gören kurallara uyma, başkalarına saygı, dürüstlük gibi davranışları teşvik ederken; hile, saldırganlık, kurallara uymama gibi toplum tarafından da onaylanmayan davranışlardan uzak durulmasını içermektedir (Koç, 2013).

2.3.3. Fair Play

Koç (2013), fair play kavramını "sporda centilmenlik" ifadesiyle dilimize uyarlamıştır. Sporda kullanılan fair play kavramı kazanmak ya da üstün gelmek için çabalarırken; adalet, eşitlik, yardımseverlik ve edepli olmak gibi davranışları ifade etmek için ortaya çıkmıştır (Lee ve Cockman, 1995). Sporda ahlak kavramının özdeşleştiği fair play kavramını Türkiye Futbol Federasyonunun Fair Play Talimatı' nın 5.maddesinde şu şekilde belirtmektedir:

"Futbol oyununu dürüstlük içinde oynama, rakibine sportmence davranma düşüncesinden hareketle, müsabakalara katılan kulüpler, oyuncular, hakemler, teknik yönetici, öğretici ve eğiticiler ve seyircilerin (Türkiye Futbol Federasyonu (TFF), 2019):

Madde 16: Oyun ve yarışma kurallarına riayet etmeleri,

Madde 17: Karşı takım oyuncularına, maçı yönetenlere, maçla ilgili diğer görevlilere, seyircilere, basın ve yayın temsilcilerine sportmence davranmaları ve bu konuda her türlü çabayı harcamaları,

Madde 18: Maçlara katılan herkesin, maçtan önce, maç sırasında ve maç sonrasında, maçın sonucuna ve maçı yönetenlerin verdiği kararlara saygılı davranmaları, Fair play hareketleridir."

2.3.4. Karakter

Karakter; “bireyin kendi kendine egemen olmasını, kendi kendisiyle uyum içinde bulunmasını, düşünüş ve hareketlerinde tutarlı, sağlam kalabilmesini sağlayan özellikler bütünüdür” (TDK, 2022). Lickona (2001), daha erdemli bir birey olmak için bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak isteyerek gösterilen çabayı ifade etmektedir. Docheff (1997) karakteri; doğru olduğu bilinen davranışı yapma cesaretine sahip olma şeklinde değerlendirmiştir. Shields ve Bredemeier (1995) karakteri ahlaki boyutta ele almış ve ahlaki eylemlerle tutarlı olarak kişisel değerlere ve/veya erdemlere sahip olma durumuyla açıklamıştır.

2.3.5. Değerler

Schwartz (1994) değerleri, “bir kişi ya da sosyal bir varlığın hayatında yol gösterici ilke olarak hizmet veren, önem dereceleri farklı, arzu edilen durum-ötesi hedefler” olarak tanımlamıştır. Kluckhohn (1951) değerleri “arzu edilenin düşüncesi” şeklinde açıklamaktadır. Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) değerlerin kişisel önceliklere göre sıralandığını ve birey ya da grupların bazı değerlere daha fazla önem verebileceğini ifade etmektedir. İnsan davranışlarını açıklamada bireyin veya toplumun değer öncelikleri önem taşımaktadır. Rokeach (1973), “belirli bir davranış şeklinin ya da varoluş amacının kişisel ya da toplumsal olarak karşıt davranışlara tercih edilmesine dair kalıcı inanç” olarak değerleri tanımlamış ve değerler ile tutumları birbirinden ayırmıştır (aktaran Whitehead, Telfer ve Lambert, 2016). Ayrıca davranışların bireysel öneme sahip değerler ile şekillendiği üzerinde durmuştur. Değer sistemini “tercih edilen davranış şekilleri ya da varoluş amacıyla ilişkili inançların göreceli öneminin süreç boyunca düzenlenmiş kalıcı organizasyonu” şeklinde tanımlamıştır (Rokeach, 1973, aktaran Whitehead ve diğerleri, 2016). Whitehead ve arkadaşları (2016), bireylerin sahip olduğu değerler içinde en çok anlam yüklediği değerleri bilmenin önemli olduğunu vurgulamıştır. Bireyin, değerler siteminde bulunan bir değere yüklendiği anlam tüm hayatını şekillendirmektedir (Gürpınar, Toprak, Ayvalli ve Whitehead, 2018). Lee ve Cookman (2016), değerleri spor alanında incelemiş ve bu çalışmaları ahlaki ikilemler üzerinden gerçekleştirmiştir. Sonuç olarak 18 farklı değer tespit etmiştir. Bunlar; kazanma, keyif, sportmenlik, merhamet, dürüstlük, anlaşmanın sürdürülmesi, toplumsal imaj, itaat, iyi oyun, yoldaşlık, başarı, işine bağlılık, takım uyumu, kendini gerçekleştirme, beceri sergileme, uyum, sağlık ve zindelik, hoşgörü değerleridir. Bu değerleri ölçmek için Altyapı Sporları Değerler Ölçeği (The Youth Sport Values Questionnaire-YSVQ) adlı ölçeği geliştirmiştir (Lee ve Cookman, 1995; Lee, Whitehead ve Balchin, 2000). Öncelikli önem sırasına göre bireysel olarak benimsenen değerler ya da adiyet duyulan grubun benimsediği değerler, bireylerin

ve/veya grupların çıkarları doğrultusunda davranışları yönlendirmektedir (Schwartz, 1994). Bu durumda değerlerin, gerçekleştirilen olumlu ve olumsuz davranışlara olan etkisini daha ayrıntılı belirleyebilmek adına modifiye çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak değerler, dürüstçe oynamak, iyi oynamak ve kazanmak değerleriyle (Webb, 1969; aktaran Whitehead ve diğerleri, 2016) eş değerde kabul edilen; üst seviye ahlak, yetkinlik ve statü değerleri olarak sınıflandırılmıştır. Ahlak değerlerini itaat, dürüstlük, sportmenlik, yardımseverlik ve anlaşmanın sürdürülmesi; yetkinlik değerlerini başarı, beceri sergileme ve kendini yönetme ve son olarak statü değerlerini ise kazanma, toplumsal imaj ve liderlik oluşturmaktadır. Ahlak, yetkinlik ve statü değerlerini incelemek üzere Altyapı Sporları Değerleri Ölçeği-2 (The Youth Sport Values Questionnaire-2-YSVQ-2) geliştirmiştir (Lee, Whitehead, Ntoumanis, ve Hatzigeorgiadis, 2008; Gürpınar ve diğerleri 2018).

2.3.6. Parantezli Ahlak

Bredemeier ve Shields (1986) sporcuların sporda karşılarına çıkan ahlaki ikilemler karşısında daha az olgunlukta ahlaki muhakeme yaptıklarını ve daha az olgun ahlaki değişim kalıplarını benimsediğini ortaya atmıştır. Kişinin günlük hayatta kabul görmediği davranışları sahada rahatsızlık duymadan ortaya koyması parantezli ahlak kavramıyla açıklanmaktadır.

2.3.7. Ahlaktan Uzaklaşma

Bandura (1991), başkaları için olayların olumlu ya da olumsuz sonuçlarının, bireyin duygu durumu üzerinde paralel bir etkisi olduğunu ifade etmiştir. Bir başka ifadeyle, başkaları için olumlu etkisi olan bir davranış yapmanın bireyin motivasyonunu arttırdığı, öte yandan olumsuz etkileri olan bir davranışta bulunmanın motivasyonu düşürdüğünü düşünmektedir. Bandura (1991), bireyi kendi kendini denetleyen, değerlendiren ve tespitite bulunan bilinçli bir varlık olarak tarif etmiştir. Bu durumda, olumlu ve olumsuz etkilere sebebiyet vermenin bireyde gurur ya da suçluluk duygularını tetiklediğini ileri sürmüştür. Bu duyguların ahlaki eylemleri düzenleme olasılığı bulunsu da, insanlar hala ahlaksız eylemlerine devam etmektedirler (Brown, 2006). İnsanların ahlaktan uzaklaşma mekanizması; ahlaksızlığı meşrulaştırma (ahlaki gerekçe), örtmeceli sınıflandırma, avantajlı karşılaştırma, sorumluluğun yer değiştirmesi, sorumluluğun dağıtılması, sonuçların saptırılması, insani özelliklerden uzaklaşma ve suça dayanak oluşturma olarak ifade edilen sekiz davranış kalıbını içermektedir (Bandura, 1999). Ahlaksızlığı meşrulaştırma (ahlaki gerekçe), arzulanan bir hedefe ulaşmak için yapılan davranış suç içerikli dahi olsa önemli ve gerekli bir davranış olarak kabul edilmektedir. Örtmeceli sınıflandırmada yapılan kötü ve hoş karşılanmayacak davranışların ifade edilirken olduğundan

daha sempatik ve kabul edilebilir bir formda aktarılmasıdır. Avantajlı karşılaştırma, suç içerikli davranışların sanki önemsiz bir durummuş gibi gösterilmesidir. Sorumluluğun yer değiştirmesinde bireyin gerçekleştirdiği davranışın sorumluluğunu üzerinden atarak, suçu başkalarının beklentilerine ya da baskılarına mal etmesidir. Normalde kabul görmeyecek olan kötü ve yanlış davranışların grup ortamlarında topluca gerçekleştirilmesi sonucunda, bireylerin kendilerini kişisel olarak sorumlu hissetmemesi ise sorumluluğun dağılması olarak ifade edilmektedir. Ahlaktan uzaklaşma mekanizmalarının bir diğeri ise sonuçların saptırılmasıdır. Bireylerin eylemlerinin olumsuz sonuçları ile yüzleşmekten kaçınmasını, önemsememesini veya inkâr etmesini içermektedir. İnsani özelliklerden kaçınma davranış kalıbında ise kötü davranışta bulunan bireyin insani özelliklerinin dışında bir formda (ör: hayvana benzetilebilir) benzetmeler yapılmasıdır. Suça dayanak oluşturma bireylerin ahlaktan uzaklaşmak için kullandığı davranış kalıplarının sonucusudur. Birey kendini suça tahrik edilen mağdur olarak göstermektedir (Bandura, 1999; Gürpınar, 2015).

2.3.8. Ahlaki Karar Alma Tutumları

Sportadaki ahlaki karar alma tutumları yarışmaseverlik, hile ve adilce kazanmayı korumak davranışlarını temel alarak incelenmiştir (Lee, Whitehead, Ntoumanis, 2007). Potter (1947) yarışmaseverlik kavramını “gerçek anlamda hile yapmadan oyunları kazanma sanatı” ifadesiyle tanıtmıştır. Başka bir deyişle yarışmaseverlik spor kurallarının açıklarını kötüye kullanmayı, yani rakibe fiziksel olarak temasta bulunulmasa da rakibe sıkıntı verebilecek davranışları kapsamaktadır. Örnek vermek gerekirse; rakibi tahrik etmek, rakibin topu oyuna sokmasına oyalayıcı hareketlerle mani olmak, rakibin psikolojisini bozmak gibi davranışlar gösterilebilir (Reddiford, 1998; aktaran Lee, Whitehead ve Ntoumanis, 2016). Hile ise doğrudan oyun kurallarını ihlal etmeyi ancak bunu yaparken de yetkililere yakalamamaya çalışmayı kapsamaktadır. Sadece doğrudan hile konusunu ele alarak hile, saldırganlık ve hakemlere yalan söyleme konuları üzerinde yoğunlaşan çalışmalar da yapılmıştır (Stephens, Bredemeier, Shields, 1997). Adilce kazanmayı korumak ise oyun kurallarına doğrudan ve dolaylı olarak uyum sağlamak ve dürüst oyun sergileme çabasını ifade etmektedir (Gürpınar, 2014). Bununla ilgili Lee ve arkadaşları (2007) tarafından geliştirilen Altyapı Sporlarında Ahlaki Karar Alma Tutumları Ölçeği (AMDYSQ) bulunmaktadır (Gürpınar, 2014).

2.3.9. Prososyal ve Antisosyal Davranışlar

Prososyal davranış, başka birey ya da topluluğa fayda sağlayan gönüllü olarak yapılan davranışlardır (Eisenberg ve Mussen, 1989). Antisosyal davranış, başka birey ya da topluluğa

olumsuz sonuçlar doğuracak, zarar sağlamayı amaçlayan gönüllü yapılan davranışlardır (Kavussanu ve diğerleri, 2006; Sage ve diğerleri, 2006). Sporda prososyal ve antisosyal davranışların temeli ise Bandura' nın (1991) davranışa odaklanan sosyal bilişsel ahlaki düşünce ve eylem teorisine dayanmaktadır (Kavussanu ve Boardley, 2009). Bandura'ya (1999) göre, bireyin davranışları, bireyin ahlaklı olup olmadığı hakkında bilgi vermektedir. Davranışın değerlendirilmesinde en önemli nokta ise niyet değil, davranışın sonuçlarının davranışın yapıldığı kişi için yararlı ya da zararlı olup olmamasıdır. Bandura (1999), böylece ahlakın iki yönü olduğunu savunmuştur. Bunları proaktif ahlak ve önleyici (engelleyici) ahlak olarak ifade etmiştir. Proaktif ahlak, insani değer ve yükümlülöklere bağılı kalarak davranmayı içermektedir. Hatta sonuçları kişisel menfaatlere ters düşse de iyi olana dönük ahlaki tutum ve davranışlardan vazgeçmemeyi kapsamaktadır. Buna göre, bireyin en üst düzey ahlaka ulaşabilmesi, iyi olanı yapma (proaktif ahlak) çabasının yanında kötü şeyler yapmaktan da kaçınması (önleyici ahlak) ile gerçekleşmektedir (Bandura, 1999). Burada proaktif ahlak prososyal davranışları temsil ederken, engelleyici ahlak da antisosyal davranışları temsil etmektedir (Kavussanu ve diğerleri, 2009). Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir diğör önemli nokta da, davranışların “bilinçli” olarak ortaya konmasıdır (Bandura, 1999; Kavussanu ve diğerleri, 2006; Kavussanu ve Boardley, 2009). Sporda prososyal davranışlar rakibini yerden kaldırmak, sakatlanan rakibini görünce oyunu durdurmak (Kavussanu ve diğerleri, 2006; Kavussanu ve Boardley 2009), takım arkadaşına olumlu geri bildirimde bulunmak, takım arkadaşını tebrik etmek davranışları ile örneklendirilebilir (Kavussanu ve diğerleri 2009). Sporda antisosyal davranışlar ise yaralanma numarası yapmak, rakibi itirmek, takım arkadaşına kötü söz söylemek, takım arkadaşının kötü performansından dolayı tepki göstermek davranışları örnek verilebilir (Kavussanu ve diğerleri 2006; Kavussanu ve diğerleri 2009). Kavussanu ve Boardley (2009), sporda olumlu ve olumsuz davranışları ölçmeyi amaçlayan Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeğini (The Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale-PABSS) geliştirmişlerdir.

2.4. Alanyazındaki Çalışmalar

Alanyazında futbol (Kavussanu ve diğerleri, 2006; Kavussanu ve diğerleri, 2009) ve masa futbolu olarak tabir edilen langırt müsabakalarındaki (Sage ve Kavussanu, 2007) prososyal ve antisosyal davranışların gözlem yöntemi kullanılarak incelendiğı sınırlı sayıda araştırma mevcuttur. Bununla birlikte antisosyal davranış kapsamında değerlendirilebilecek sporda saldırganlığı gözlemleyen çalışmalara da rastlanmıştır (Kirker, Tenenbaum ve Mattson, 2000; Sheldon ve Aimar, 2001; Jones ve diğerleri, 2005; Skuys, Zakrasienė Stankevičiūtė, Nickus ve Sukiene, 2011). Gözlem yöntemlerinin dışında sporda uygulanan olumlu ve/veya

olumsuz davranışları alanında uzman kişiler ile belirleyen çalışmaların olduğu da görülmüştür (Kavussanu, 2006; Sage ve diğerleri, 2006; Gürpınar ve Güven, 2011). Tüm bu çalışmaların yanı sıra sporda prososyal ve antisosyal davranışlar üzerinde yapılan tutum çalışmalardaki artışın, Kavussanu ve Boardley (2009) tarafından “Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeğinin (The Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale-PABSS)” geliştirmesi ile paralellik gösterdiği görülmektedir.

2.4.1. Uluslararası Çalışmalar

Kavussanu ve Boardley (2009), spor ahlakı açısından spor deneyimlerindeki sosyal davranışı değerlendirmek ve literatüre bu konuyla ilgili güvenilir ve geçerli bir araç sunmak amacıyla Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeğini (PABSS) geliştirmişlerdir. Ölçeğin ölçüm değişmezliğini cinsiyet ve spor türüne göre incelemiş; eşzamanlı ve ayırt edici geçerlilik ele alınarak ölçeğin yapı geçerliliği için kanıt sağlanmıştır. Sonuç olarak dört alt boyuttan oluşan 20 maddelik ölçeğin takım sporlarında (futbol, netbol, hokey, ruby, basketbol) prososyal ve antisosyal davranışları ölçmek için kullanılabileceği belirtilmiştir. PABSS’ ın yapı geçerliliği ve güvenirliliğini destekleyici çalışmalar ilerleyen yıllarda da gerçekleştirilmiştir (Kavussanu, Stanger ve Boardley, 2013).

Kavussanu, Stamp, Slade ve Ring (2009) Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeği’nin (The Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale-PABSS) geliştirilmesinden sonra video gözlemi ve analizi kullanılarak futbolcular üzerinde bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmadaki amaç prososyal ve antisosyal davranışlardaki cinsiyet farklılıklarını ve bu farklılıkların empati, motivasyonel iklim, futbol deneyimi ile ilişkisini açıklamaktır. Bu çalışmada prososyal ve antisosyal davranışlar videoya kaydedilen futbol maçlarının gözlemlenmesi sonucu sıklıkları kaydedilerek ölçülürken, diğer bilgiler ise ilgili ölçekler kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda erkeklerin ve kadınların prososyal davranışlarında farklılık olmadığına, ancak erkeklerin kadınlardan daha fazla antisosyal davranış gösterdiğine ulaşılmıştır. Davranış puanları empati, algılanan motivasyonel iklimi veya futbol deneyimi için ayarlandığında cinsiyetin antisosyal davranış üzerindeki etkilerinin önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Yapılan bu çalışma, futbolda antisosyal davranıştaki cinsiyet farklılıklarını açıklamada bu değişkenlerin önemini göstermektedir.

Kirker, Tenenbaum ve Mattson (2000), mikrofon destekli video gözlemi ve anket uygulama yöntemi kullanarak buz hokeyi ve basketbol sporcularında saldırganlığın dinamiklerini incelemiştir.

Başarı ve başarısız performansın zaman örneklemeyle (15 saniye öncesi ve 15 saniye sonrası) saldırgan davranış üzerindeki rolünü buz hokeyi sporunda araştıran Sheldon ve Aimar (2001), yöntem olarak yine video gözlemi kullanmıştır. Ulaşılan sonuçlar öngördükleri kötü performanstan dolayı hayal kırıklığının saldırganlığa yol açacağı fikrini desteklememiştir.

2000 yılı Rugby Süper Lig sezonunda oynanan 21 profesyonel maç üzerinde yine saldırganlık ile ilgili yapılan çalışmada, video gözlemi yolu tercih edilmiştir. Eğitimli gözlemciler videoya kaydedilen maçlardaki saldırgan davranışların sıklığını kaydetmişler ve sonuçları bölgecilik teorileri doğrultusunda incelemişlerdir. Sonuç olarak, ev sahibi ve deplasman takımları birbirinden farklı seviyelerde saldırganlık göstermezken, deplasman takımları kazandıkları maçlara oranla kaybettikleri maçlarda daha agresif davranışlar sergilemiştir (Jones, Bray ve Olivier, 2005).

Sukys, Zakrasiene-Stankeviciute, Nickus ve Sukiene (2011) yaptıkları bir çalışmada, doğrudan gözlem tekniği kullanarak 40 tane basketbol müsabakasını gözlemlemiştir. Buradaki amaç basketbol maçında gözlemlenen prososyal ve antisosyal davranışları keşfetmektir. Oyuncuların ve antrenörlerin davranışlarını, oyuncuların yaşlarına, müsabakanın gidişatına ve sonucuna göre incelemiştir.

Kavussanu, Seal ve Philips'in 2006 yılında 313 genç erkek futbolcu ile yaptığı çalışma, prososyal ve antisosyal davranışların video analizi yöntemi kullanılarak elde edilmesi (anket toplama yöntemiyle de desteklenmiştir) ve davranışları takım boyutunda ele alınarak yaş farklılıklarını ortaya çıkarması açısından önemli kaynaklardandır. Kavussanu ve arkadaşları bu çalışmada ayrıca motivasyon farklılıklarını ve yaş gruplarına göre davranış üzerindeki etkilerini incelemiştir. Elde edilen bulgularda antisosyal davranışların prososyal davranışlardan daha sık olduğu belirlenmiştir. Gözlenen davranışların takım bazında analizi sonucunda ise yaşı en büyük olan grup (17 yaş altı) diğer gruplara (15 yaş altı ve 13 yaş altı) oranla daha sık antisosyal davranış ve daha az prososyal davranış sergilediği görülmektedir. Yine yaşı en büyük olan grubun daha güçlü performans iklimi ve daha zayıf ustalık iklimi gösterdiği tespit edilmiştir.

Sage ve Kavussanu (2007b), rekabetçi bir ortamdaki görev ve ego yöneliminin, prososyal ve antisosyal davranışlar üzerindeki etkisini incelendiği çalışmasında da, prososyal ve antisosyal davranışlar video gözlemi ve analizini kullanılarak elde edilmiştir. Bu çalışmada, görevin ön planda olduğu gruptakilerin prososyal davranışı, egonun öne çıktığı gruptakilerin de antisosyal davranışı daha sık sergilediği sonucuna varılmıştır. Ek olarak kadınların erkeklerden daha fazla prososyal davranışta bulunduğu gözlemlenmiştir.

Konuyla birebir ilgisi olmasa da video gözlemiyle yapılan literatürdeki çalışmalardan bir diğeri de Morgulev ve Galily' nin (2019) yaptığı çalışmadır. Morgulev ve Galily (2019),

2014-2015 İngiltere Süper Ligi'nin tüm maçlarında zaman kaybı analizini (topun oyundan çıkmasına neden olan hareketten topu oyuna geri gönderene kadar geçen süreyi analiz etmek) yapmışlardır. Elde ettikleri verilerle skorların birbirine yakın olduğu müsabakaların son dakikalarında önde olan takımların daha fazla zaman harcadıklarını belirlemişlerdir.

Sage, Kavussanu ve Duda (2006), 210 yetişkin erkek futbolcu üzerinde yaptıkları çalışmada görev ve ego yöneliminin ve ahlaki kimliğin futboldaki prososyal ve antisosyal yargı ve davranış üzerindeki etkilerini incelemiştir. Prososyal ve antisosyal davranışlar anket ile ölçülmüştür. Bu çalışma sonucunda hedef yönelimleri ve ahlaki kimliğin, prososyal yargı ve davranışı direkt etkilemediği; ego yöneliminin, antisosyal yargı ve davranışı; görev yöneliminin ise yalnızca düşük ego yönelimi düzeylerinde prososyal yargıyı olumlu şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Kavussanu' nın 2006 yılında genç futbolcular (12-17 yaş, N=325) üzerinde yaptığı çalışmada ise hedef yönelimleri, algılanan motivasyonel iklimi ve takım için oynanan sezon sayısının prososyal ve antisosyal davranış üzerindeki etkileri incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda görev yöneliminin ve ustalık motivasyon ikliminin prososyal davranışı olumlu; ego yönelimi ve performans ikliminin de antisosyal davranışı olumlu olarak yordadığı belirlenmiştir. Görev yönelimi antisosyal davranışı, ego yönelimi de prososyal davranışları olumsuz olarak yordamaktadır. Ayrıca ustalık motivasyon iklimi, o takımda birçok sezon oynamış olanlar için antisosyal davranışı olumsuz olarak etkileyeceği tahmin edilirken, pozitif bir belirleyici olduğu saptanmıştır. Prososyal davranışları artırmak için, görev yönelimi ve ustalık motivasyon iklimi ortamı yaratılmalıdır önerisinde bulunulmuştur.

Sage ve Kavussanu (2007a) genç futbolunda prososyal ve antisosyal davranışın belirleyicisi olarak görev ve ego yönelimlerine ek olarak sosyal hedef yönelimlerini de incelemiştir. Prososyal davranışın, görev yönelimi ve sosyal yakınlık ile pozitif, sosyal statüyle negatif ilişki içerisinde olduğu saptanmıştır. Antisosyal davranışın olumlu yordayıcıları olan ego yönelimi ve sosyal statünün, prososyal davranışın olumsuz yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşarak görev ve ego yönelimi için olan bulguların önceki çalışmalarla tutarlılık göstermekte olduğunu vurgulamıştır. 2008 yılında yaptıkları başka bir çalışmada da görev ve ego yönelimi, motivasyonel iklimler ve prososyal ve antisosyal davranışlar arasındaki zamansal istikrar ve karşılıklı ilişkileri incelemişlerdir. Böylece rekabetçi bir sezonda motivasyonel ve ahlaki yapılar arasındaki kovaryans istikrarı, değişimi ve karşılıklı ilişkiler hakkında yararlı bilgiler elde edilmesini sağlamışlardır (Sage ve Kavussanu, 2008).

Kavussanu (2008), sporda yapılan ahlaki davranışlarla ilgili çalışmaları incelemiş ve çoğu yazarın başkaları için olumsuz sonuçları olan davranışlara odaklandığını tespit etmiştir.

Farklı araştırmacılar ve farklı etkiler kullanılarak incelenen olumsuz davranışların birçoğunun temelde aynı olduğunu da belirtmiştir. İlerleme kaydeden bu alanda yapılan yeni araştırmaları gözler önüne sererek, yeni çalışmalara yol göstermiştir.

Aynı yıl Boardley ve Kavussanu (2009), çim hokeyi ve netbol oyuncularında sosyal değişkenlerin ve ahlaktan uzaklaşmanın prososyal ve antisosyal etkilerini incelemiştir. Araştırmanın sonuçları, ustalık ikliminin prososyal davranışlar üzerinde olumlu, takım arkadaşlarına yönelik antisosyal davranışlar üzerinde olumsuz etkileri olduğunu, performans ikliminin ise takım arkadaşlarına yönelik antisosyal davranış üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, algılanan motivasyonel iklimin rakibe prososyal davranış üzerindeki olumlu ve iki antisosyal davranış üzerindeki olumsuz etkilerine, ahlaktan uzaklaşmanın aracılık ettiği görülmektedir. Bu çalışma, sporda prososyal ve antisosyal davranışlar üzerindeki sosyal etkileri anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Literatürde erkek futbolcuların (n=307) üzerinde yapılan bir çalışmada, rakiplere ve takım arkadaşlarına karşı hedef yönelimleri ve algılanan sertliğin antisosyal davranış üzerindeki etkileri ile bu etkiye ahlaktan uzaklaşmanın aracılık edip etmediği incelenmiştir. Elde edilen bulgular kişisel etkilerin antisosyal davranışlar ve erkek futbolcularda bu tür antisosyal davranışları kolaylaştırabilecek psikososyal mekanizmalar üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olmaktadır (Boardley ve Kavussanu, 2010).

Traclet ve arkadaşları (2011), futbol sporcularının antisosyal davranışlarda bulunurken kullandıkları ahlaktan uzaklaşma mekanizmalarını ve bu mekanizmaların sıklığının değişip değişmediğini incelemişlerdir. Bölgesel düzeyde yarışan 30 futbol oyuncusu ile yapılan çalışmada, sporculara daha önce videoya kaydedilen antisosyal davranışlar izletilerek, neden yaptıkları sorulmuştur. Elde edilen bulgularda sporcularda, sorumluluğu başkasına (hakeme vb.) atma ve ahlaksızlığı meşrulaştırma (ahlaki gerekçe) mekanizmalarının yer değiştiğine ulaşılmıştır. Ayrıca hile ve araçsal saldırganlığın, düşmanca davranışlardan daha fazla sorumluluğun yer değişmesine neden olduğu ortaya konmuştur.

Sagar, Boardley ve Kavussanu' nun (2011), üniversite öğrencisi sporcular ile yaptıkları çalışmada; başarısızlık korkusu ve spor deneyiminin, üniversitede ve sporda antisosyal davranışı olumlu olarak yordadığını tespit etmiştir. Ayrıca erkeklerin kadınlara göre daha fazla antisosyal davranışlarda bulunduğu tespit edilmiştir.

Hodge ve Lonsdale (2011), öz-belirleme teorisi ile prososyal ve antisosyal davranışlarının ilişkisini incelemiştir. Kendi kendine karar almayı destekleyen koçluk tarzının, içsel motivasyon aracılığıyla takım arkadaşlarına prososyal davranış üzerinde pozitif ilişkide olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dışsal (kontrollü) motivasyon, takım arkadaşlarına ve rakiplere

karşı antisosyal davranışla ilişkilendirilmiş ve bu ilişkiye aracılık edenin ise ahlaktan uzaklaşma olduğu tespit edilmiştir.

2013 yılında Stanger ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmanın sonuçları da ahlaktan uzaklaşmanın, beklenen suçluluk duygusundan dolayı antisosyal davranışları etkilediği yönündedir. Antisosyal davranışın ahlaki kopukluk mekanizmaları tarafından düzenlendiğini belirten bir başka çalışmada 2015 yılında yapılmıştır (Kavussanu, Ring ve Kavanagh, 2015).

Prososyal ve antisosyal davranışlarla ilgili yapılan araştırmalarda ele alınan bir diğer faktör ise sosyal kimliktir. Sosyal kimliğin prososyal ve antisosyal davranış üzerindeki etkileri ve görev uyumuyla aracılık edip etmediğini araştıran çalışma, sosyal kimliğin davranışları düzenlemede önemli bir rol üstlendiğini göstermiştir. Yapılan çalışmanın bulguları incelendiğinde, iç-grup etkisinin, takım arkadaşına prososyal davranış üzerinde görev uyumu aracılığıyla olumlu etki sağladığı; iç-grup bağlarının ve iç-grup etkisinin takım arkadaşlarına ve rakiplere yönelik antisosyal davranışlar üzerinde olumsuz etki yarattığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca sosyal uyumun, iç-grup bağlarının antisosyal davranışlar üzerinde olumlu etkiye aracılık ettiği bulunmuştur (Bruner, Boardley ve Cote, 2014).

Ahlaki kimliğin sporda ahlaki duygu ve antisosyal davranışlar üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmanın sonuçları göstermektedir ki; güçlü bir ahlaki öz şemaya sahip sporcular, daha az antisosyal davranış göstermektedir. Bu sonucun sebebinin, sporcunun kötü davranış sergilemekten sonra duyacağı suçluluk duygusu olarak düşünülmektedir (Kavussanu, Stanger ve Ring, 2015).

Genç buz hokeyi oyuncularında yapılmış olan bir çalışmada da sosyal kimlik boyutlarının, prososyal ve antisosyal davranışlarla düzeyli ve koşullu ilişkileri gözler önüne serilmektedir (Bruner ve diğerleri, 2018).

Takım sporunda antisosyal davranış mükemmeliyetçilik boyutlarıyla ele alan Grugan (2017), olumsuz davranışların sosyal olarak öngörülen mükemmeliyetçilik ile diğer odaklı mükemmeliyetçilik boyutlarıyla ilgili olduğunu ortaya koymuştur.

Al-Yaaribi, Kavussanu ve Ring (2016) futbol ve basketbol oyuncularını ile yaptıkları çalışmada olumlu davranmanın ve olumsuz davranışlardan kaçınmanın önemini sporda zevk, çaba, performans ve bağlılık ile ortaya koymuşlardır. Ayrıca takım arkadaşı davranışının, müsabaka sırasındaki performans, çaba ve zevk ile doğrudan ve dolaylı olarak pozitif ilişkide olduğunu ve zevk unsurunun bu duruma aracılık rolü üstlendiğini belirtmişlerdir. Antisosyal takım arkadaşı davranışı ile öfke pozitif ilişkili, çaba ve performansla olumsuz yönde ilişkilidir.

Bu çalışmanın tekrarı niteliğinde ergen 258 erkek futbolcu ile yapılan çalışmada benzer bulgulara rastlanmakla birlikte bu çalışma ergenlerde koç tarafından oluşturulan motivasyonel

iklimin önemini gözler önüne sermektedir. Sonuçlar, prososyal takım arkadaşı davranışının, çaba, algılanan performans ve bağlılık ile olumlu ilişki gösterdiğini, antisosyal takım arkadaşı davranışının ise öfke ile olumlu, çaba ve algılanan performansla olumsuz ilişki gösterdiğini ortaya koymaktadır (Al-Yaaribi ve Kavussanu, 2018).

Al-Yaaribi' nin (2018) prososyal ve antisosyal takım arkadaşı davranışlarının sonuçlarını incelediği çalışması, başarılı bir spor ortamı için takım arkadaşlarının birbirine daha fazla olumlu ve daha az olumsuz davranış sergilemesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu görüşü destekleyen diğer bir çalışmada ise takım arkadaşının prososyal ve antisosyal davranışları ile görev uyumu ve tükenmişliğin ilişkisi ve bu ilişkilerin aracılık rolü incelenmiştir. Çalışma, prososyal takım arkadaşı davranışının olumlu yordayıcısının görev bütünlüğü, olumsuz yordayıcısının tükenmişlik olduğunu ve bu ilişkilere aracılık rolünü de olumlu duygulanımın üstlendiğini göstermiştir. Antisosyal takım arkadaşı davranışını görev bütünlüğünü olumsuz, tükenmişliği ise olumlu yordayarak ters ilişki örüntüsü göstermiştir. Bu ilişkilere de olumsuz duygulanımın aracılık ettiği sonucuna ulaşılmıştır (Al-Yaaribi, Kavussanu, 2017).

Kavussanu ve Stanger (2017b), spor organizasyonlarında yapılmış prososyal ve antisosyal davranışlar ile ilgili çalışmaları inceleyerek, daha kaliteli spor organizasyonları için prososyal davranışları teşvik eden ve antisosyal davranışları caydıran stratejilerin geliştirilmesinin fayda sağlayacağını belirtmiştir.

Kavussanu ve Stanger' in (2017a) sporda ahlaki davranışları inceleyen çalışması da, motivasyonel ve ahlaki değişkenlerin sporda olumlu ve olumsuz davranışları etkilediğini (görev yönelimi, ustalık iklimi, özerk motivasyon ve özerkliği destekleyici iklim gibi motivasyonel değişkenlerin prososyal davranışlara; ego yönelimi, performans iklimi, kontrollü motivasyon ve kontrollü iklimin, antisosyal davranışlara zemin oluşturmaktadır) ve alıcı kişi için önemli sonuçları olduğunu gözler önüne sermektedir.

Atkinson (2020), tekerlekli sandalye basketbol ve tekerlekli sandalye ruby sporcularıyla yaptığı çalışma, mükemmeliyetçiliğin ahlaktan uzaklaşma ve fedakârlık aracılığıyla sporda prososyal ve antisosyal davranışları öngörüp görmediği üzerinedir. Araştırmada sporcunun mükemmeliyetçilik çabasını, prososyal davranışlar ve fedakârlık ile pozitif ilişkide bulunmuştur. Buna ek olarak, mükemmeliyetçilik kaygılarıyla antisosyal davranış, ahlaktan uzaklaşma aracılığıyla olumlu etki içinde olduğu sonucuna varılmıştır.

Ring, Kavussanu, Al-Yaaribi, Tenenbaum ve Stanger (2019), sözlü antisosyal davranışların rakibin öfkesi, dikkati ve performansı üzerindeki etkilerini basketbol serbest atış görevi üzerinde deneysel bir çalışma ile incelemiştir. Sözlü antisosyal davranışın performans

üzerinde genel bir doğrudan etkisi olmamasına rağmen, öfkenin dolaylı olarak dikkat dağıtma yoluyla performansı bozduğunu göstermiştir.

Kavussanu (2019), saldırganlık, hile, doping, rakiplere ve takım arkadaşlarına antisosyal davranışlar veya oyun kurallarını ihlal etme gibi olumsuz davranışları içeren, son on yılda yapılmış çalışmaları gözden geçirmiştir. Çalışma, farklı spor türlerinden, rekabetçi seviyelerden ve milletlerden sporcuların, çeşitli şekillerde ortaya çıkan ihlalci davranışları yerine getirdiğinin ve bu davranışlar üzerinde hem biliş hem de duygu durumunun önemli rol üstlendiğini vurgulamaktadır.

Bir meta-analiz çalışması olan bu araştırmada sporda prososyal ve antisosyal davranış ölçeğinin (Kavussanu ve diğerleri, 2009) kullanıldığı araştırmalar dikkate alınmıştır. Prososyal ve antisosyal davranışları, yordayıcılarını ve parantezli ahlak içindeki ahlak kavramını bu davranışlara uygulanmış olarak ele almaktadırlar. Davranışın bağlamlar arasında nasıl değiştiğine dair anlayışı geliştirmek için sporda basamaklı ahlak konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğu belirtilmiştir (Kavussanu ve Al-Yaaribi, 2019).

Aynı çalışma 2021 yılında tekrardan yapılmış ve sporda toplum yanlısı davranışları teşvik etmeyi ve antisosyal davranışları azaltmayı amaçlayan müdahalelerin geliştirilmesi ve test edilmesi için önemli bir kaynak oluşturulmuştur. Çalışma, ahlaki davranışın diğer sporcuların refahı ve hatta başarı ile ilgili olabileceğini belirtmiştir. Boylamsal ve deneysel yöntemlerin daha sık tercih edilerek, tanımlanan ilişkilerdeki nedensellik yönü için daha fazla kanıt sağlanmasının gerekliliği vurgulanmıştır (Kavussanu ve Al-Yaaribi, 2021).

2.4.2. Ulusal Çalışmalar

Gürpınar ve Güven (2011), 2007–2008 sezonunda Türkiye futbol liglerinde maç yöneten 129 adet gönüllü futbol hakemi ile gerçekleştirdikleri çalışmada, futbol hakemlerinin karşılaştıkları sportmenlik dışı davranışları ve bu davranışları çeşitli değişkenler çerçevesinde ortaya koymuştur. Ayrıca futbol ligleri arasındaki sportmenlik dışı davranış farklılıkları da incelenmiştir. Elde edilen sonuçlarda sportmenlik dışı davranışı en fazla yapandan en az yapana doğru sıralaması seyirciler, sporcular ve teknik ekip olarak tespit edilmiştir. Sportmenlik dışı davranışın en fazla yapılan gruptan en az yapılan gruba doğru sıralaması ise hakemler, sporcular, seyirciler ve teknik ekip olarak belirtilmiştir. Davranış türleri açısından ise futbolda en çok karşılaşılan sportmenlik dışı davranışların sırasıyla psikolojik baskı, protesto, rakibi şikayet, hakemi şikayet, itiraz, hakeme yardım etmeme, konsantrasyon bozma, tahrik, saygısızlık, hakaret, takdir etmeme, sportif erdeme aykırılık, tehdit, malzemeye zarar verme, fiziksel saldırı girişimi ve fiziksel saldırı olduğu ortaya çıkmıştır.

Sezen Balçıkanlı (2013), Kavussanu ve Boardly (2009) tarafından geliştirilen Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeğini (The Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale-PABSS) Türkçe 'ye uyarlamış ve futbol, hentbol, basketbol ve çim hokeyi oyuncularına uygulanarak geçerlilik ve güvenirlilik çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Bu çalışmadan sonra ülkemizde sporda prososyal ve antisosyal davranışlar ile ilgili araştırmalar görülmüştür.

Sezen Balçıkanlı ve Yıldırım (2018), salon hokeyi süper liginde yer alan oyuncuların (75 kadın 75 erkek) empatik beceri düzeyleri ile takım arkadaşına ve rakibe yönelik prososyal davranışlar arasındaki ilişkiyi incelemiş ve sporcularda empatik düşünce, fantezi ve perspektif alma gibi empatik becerilerin sporda prososyal davranışları artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Sezen Balçıkanlı ve Sezen'nin (2019), empati becerileri ve prososyal-antisosyal davranışları üzerindeki etkiyi incelediği çalışmada katılımcıları genç çim hokeyi oyuncuları (13-18 yaş) oluşturmaktadır. Bu çalışmada erkeklerin kadın oyuncularından daha yüksek düzeyde antisosyal davranış sergilediği görülmüştür. Buna ek olarak, erkeklere oranla rakiplerine karşı daha fazla prososyal davranış gösteren kadınların, empatinin bazı alt boyutlarında da erkeklerden daha üst seviyede olduğu sonucuna varılmıştır.

Alemdağ'ın (2018), genç futbolcular (12-17 yaş) üzerinde yaptığı çalışmasında, prososyal davranışların antisosyal davranışlara oranla düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca futbol deneyimi arttıkça prososyal davranışların arttığı antisosyal davranış eğiliminin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Görgülü, Adiloğulları, Tosun ve Adiloğulları (2018), sporcularda prososyal ve antisosyal davranışlar ile sporcu kimliğinin farklı değişkenlere göre incelemişler ve spor eğitimcilerine, spor ortamlarındaki ahlaki antisosyal davranışları ve bu davranışların sonuçlarını ele alırken sporcuların bireysel farklılıklarının göz önünde bulundurulması gerekliliğini ortaya koymuşlardır.

Sosyal kimlik ve sporda prososyal-antisosyal davranışlar üzerinde yapılan bir başka çalışmada 2019 yılında Turky tarafından yapılmıştır. Araştırma grubunu 287 profesyonel ve 292 amatör futbolcu oluşturmaktadır. Sosyal kimlik düzeyleri arttıkça, sporda prososyal davranışların arttığı antisosyal davranışların ise azaldığı belirtilmiştir.

Özdemir (2019) ise takım sporları ile uğraşan sporcuların mükemmeliyetçilik ve başarı hedeflerinin prososyal ve antisosyal davranışlarını belirlemedeki rolünü çeşitli değişkenlere göre incelemiş ve cinsiyete göre literatürü destekleyen anlamlı farklılıklar bulmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, araştırmanın çalışma grubu ve verilerin nasıl elde edildiğinden bahsedilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Gözlem, görüşme ve doküman analizi teknikleriyle gerçekliği öznel olan olayların, kişilerin veya olguların doğal ortamı değiştirilmeden yapılan bütüncül araştırmalar nitel araştırma olarak adlandırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu teknikler uygulanırken önemli olan gerçekliğin ve doğallığın herhangi bir müdahaleyle bozulmamasıdır (Karasar, 2020). Yapılan bu araştırmada, önceden kayıt altına alınmış görüntülerin gözlemlenmesiyle elde edilen verilerin, çeşitli değişkenlere göre gösterdikleri farklılıklar ortaya konmuştur. Araştırmada, eski tarihli videolar ilgili arşivlerden elde edilmiştir. Geray (2006), tv programları, video, sinema filmleri gibi hem göze hem de kulağa hitap eden bilgi kaynaklarının analiz sürecinin de nitel araştırma yönetiminin bir parçası olduğunu ifade etmektedir. Araştırmada ayrıca gözlemlenen davranışlar belirtilen tanımlara uygun olarak sınıflandırılmış ve temalara ayrılmıştır. Sonuç olarak bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinin gözlem ve doküman analizi teknikleri kullanılmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmada, Türkiye Futbol Süper Ligi'nde birden fazla kez şampiyonluğu bulunan Beşiktaş (n=16 kez), Fenerbahçe (n=19 kez), Galatasaray (n=22 kez) ve Trabzonspor (n=6 kez) takımlarının; 2018-2019, 2019-2020, 2020-2021 sezonlarında birbiriyle yaptığı müsabakalar incelenmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılacak veriler, video oynatma yöntemi kullanılarak kaydedilen futbol maçlarının gözlemlenmesi ile elde edilmiştir. Gözlem yoluyla elde edilen davranışlara ait veriler Bandura (1999) tarafından tanımlanan proaktif ve önleyici ahlak kavramları doğrultusunda sınıflandırılmıştır. Ayrıca davranışların sınıflandırılmasında Kavussanu ve

Boardley (2009) tarafından bu tanım kapsamında geliştirilen Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeğinden (The Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale) ve Gürpınar ve Güven'in (2011) yaptığı Futbol Hakemlerinin Karşılaştıkları Sportmenlik Dışı Davranışların İncelenmesi adlı çalışmalardan faydalanılmıştır. Bu çalışmalardan faydalanırken çalışmaların alt boyutlarının yanı sıra araştırmada belirtilen maddeler (davranış türleri) de tek tek incelenmiş ve dikkate alınmıştır.

Ayrıca araştırmacı tarafından geliştirilen müsabaka bilgi formu ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Müsabaka bilgi formu; müsabakada karşılaşılabilecek takımlar, müsabakanın yeri (oynanan saha), müsabakanın seyirci durumu, müsabakanın sonucu ve müsabaka öncesinde takımların ligdeki sıralamasını içeren bilgileri içermektedir. Kişisel bilgi formunda ise; davranışları gözlemlenen futbolcuların yaşı, uyrukları, spor tecrübeleri ve milli olma durumları yer almaktadır. Müsabaka ile ilgili bilgiler Türkiye Futbol Federasyonunun internet sitesinden, sporcuların kişisel bilgileri ise www.transfermarkt.com.tr adresinden araştırmacı tarafından temin edilmiştir.

3.4. Uygulama ve Veri Toplama

Rekabet seviyesinin orta veya yüksek düzeyde gerçekleştiği ve rakip ile birebir mücadeleleri içinde barındıran, yediden yetmişe herkesin ortak ilgi alanına girebilen ve hemen hemen her evde ilgiyle takip edilen, Türkiye Süper Ligi'ndeki birden fazla kez şampiyonluğu bulan Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor takımlarının 2018-2019, 2019-2020 ve 2020-2021 sezonlarında birbirleriyle mücadele ettikleri müsabakada sporcuların prososyal ve antisosyal davranışları gözlemlenmiştir. Gözlemlenen müsabakalara (n=36) resmi yayıncı kuruluş beIN Media Group' un resmi internet sitesinden (www.beinconnect.com.tr) ulaşılmıştır. Müsabakaların daha önce kayıt altına alınmış videoları öncelikle durdurulmadan izlenmiştir (64 saat). Daha sonra tüm videolar, video duraklatma ve geri sarma özellikleri kullanılarak detaylıca tekrardan izlenmiştir. Araştırmanın video gözlemi aşamasına, müsabakaların duraklatılmadan izlenmesinde ayrılan süre (64 saat) hariç, her müsabaka için en az 5 en fazla 9 saat olmak üzere ortalama toplam 448 saat zaman ayrılmıştır. Bu süreçte gözlemlenen tüm davranışlar (n=5483); gerçekleştiği dakika, davranışı gerçekleştiren kişi (takımı ve mevkisi) ve davranışın yapıldığı kişi (takımı ve mevkisi veya müsabakadaki rolü) belirtilerek not edilmiştir (ör: 5. Müsabaka -8.09 dakika- Bjk 7, Bjk 20'ye attığı pas için olumlu geri dönüt verdi; 30. Müsabaka -32.56 dakika- Gs 17, Bjk 13'ün formasını çekti ve çelme taktı. Gs 17, Bjk 13'ü yerden kaldırdı vb.). Bu bilgilerin herhangi biri eksik olduğunda, gözlemlenen davranış not edilmemiştir. Örnek vermek gerekirse; bir sporcunun yaptığı alkış davranışı net

olarak gözlemlense dahi, davranışın kime ve neden yapıldığı anlaşılmadıysa gözlemlenen davranış kaydedilmemiştir. Ayrıca kamera çekimlerinin açısı sebebiyle anlaşılamayan davranışlar da dikkate alınmamıştır. Araştırmacı ve futbol antrenörlük tecrübesi olan ayrı bir gözlemci tarafından davranışlar birlikte gözlemlenip not edilmiştir. Gözlemlenen tüm davranış türleri spor bilimleri alanında görevli bir akademisyen, spor bilimleri alanından bir uzman, bir futbol antrenörü ve iki futbolcu ile istişare edildikten sonra sınıflandırılmıştır. Bu aşamada, daha önce yapılan çalışmalarda belirtilen davranışlara ek olarak, yeni davranışların olduğu da görülmüştür (sakatlanan takım arkadaşı ile ilgilenmek, rakibi teselli etmek, hakemi protesto etmek vb.). Davranışlar sınıflandırılırken, prososyal davranış ve antisosyal davranış terimlerinin tanımları ve davranışa maruz kalan grup (takım arkadaşına, rakibe, hakeme vb.) temel alınmıştır. Net olarak sınıflandırılmayan davranışlar, diğer prososyal ve antisosyal davranışlar olarak ayrılmış ve araştırmada kullanılmamıştır. Araştırmada sadece müsabakada süre alan sporcuların, diğer sporculara ve hakemlere karşı ortaya koydukları davranışlar incelenmiştir. Bu durumda müsabakada süre alan sporcuların antrenörlere, teknik ekibe veya seyircilere karşı davranışları araştırmaya dâhil edilmemiştir. Teknik direktörlerinin ve yardımcılarının, gözlemlenen herhangi bir müsabakada hiç süre almayan yedek sporcuların ya da seyircilerin davranışları da değerlendirme dışında bırakılmıştır. Ayrıca davranışlar belirlenirken Bandura'nın (1999) davranışın “bilinçli” olarak yapılması gerektiği görüşü göz önünde bulundurulmuştur. Dolayısıyla faul veya fena hareket taşıyan ve hakemler tarafından faul kararı ile sonuçlanan ancak bilinçli bir antisosyallik içermeyen davranışlar (n=174) araştırmada kullanılmamıştır. Sonuç olarak sayısal verileri bulunan ancak diğer prososyal davranış ve antisosyal davranış adı altında sınıflandırılan bazı davranışların da araştırma bulgularına dâhil edilmemesiyle, bu araştırmada toplam 5025 adet davranış incelenmek üzere belirlenmiştir.

Davranışların sıklıklarının inceleneceği değişkenler hakkındaki bilgiler (müsabakanın oynandığı saha, müsabakanın seyirci durumu, müsabakanın sonucu ve müsabaka öncesinde takımların ligdeki sıralaması) Türkiye Futbol Federasyonunun internet sitesinden (www.tff.org) elde edilmiştir. Ancak, Türkiye Futbol Federasyonunun internet sitesi - Bilgi Bankası kategorisi, “698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) kapsamında gerekli düzenlemeler yapılmak üzere sayfa yenilenme aşamasındadır.” açıklamasıyla hizmet vermediğinden ötürü, futbolcuların kişisel bilgileri (yaş, uyruk, spor tecrübeleri, milli olma durumları) www.transfermarkt.com.tr adresinden temin edilmiştir. Ayrıca gözlemlenen müsabakalarda hangi sporcunun hangi forma numarası giydiği de tespit edilerek olası karışıklıkların gerçekleşmesinin önüne geçilmiştir. Sporcuların spor tecrübeleri, profesyonel futbol

hayatlarına geçişi temsil eden “ilk transfer oldukları yıl” esas alınarak hesaplanmıştır. Bazı sporcuların ilk transferinin yine kendi altyapı takımlarında gerçekleştiği görölmüştür. Milli olma durumları sporcuların herhangi bir yaş kategorisinde milliliğinin bulunup bulunmamasına göre belirlenmiştir.

Elde edilen tüm bu bilgiler kodlanarak, tek bir bilgi formunda (Microsoft Excel alışma Sayfası) bir araya getirilmiştir. Veri kodlamalarının ve bilgisayara aktarımının doğru yapıp yapılmadığı, istatistik alanında uzman bir gözlemci gözetiminde kontrol edilmiştir. Son olarak veriler SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) programına aktarılarak, veri analizi için hazır hale getirilmiştir. Verilerin sınıflandırılması, kodlanması, bilgisayar ortamına aktarılması ve kontrollerin sonuçlanması için yaklaşık 324 saat harcanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan veriler SPSS paket programı aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler, frekans, ortalama ve yüzde dağılımları kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde sporcuların kişisel bilgileri (yaş, uyruk, spor tecrübesi, milli olma durumları), müsabaka anındaki prososyal ve antisosyal davranışları ve davranışların çeşitli değişkenlere göre incelenmesinden elde edilen bilgiler verilmiştir. Sporcuların takımı, yaşı, uyruğu, spor tecrübesi, milli olma durumu, mevkisi, müsabakanın seyirci durumu, sonucu ve ligdeki sıralaması ile ilgili davranış sıklıkları kişi veya maç başına düşen ortalama davranış miktarına göre incelenmiştir. Geri kalan değişkenlerde (müsabakanın süresi ve oynandığı saha) yüzde değerleri kullanılmıştır.

4.1. Müsabakalarda Süre Alan Sporcular ile İlgili Bulgular

Sporcuların sezonlara göre yaşlarının ve spor tecrübelerinin ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Müsabakalarda Süre Alan Sporcuların Sezonlara Göre Yaş ve Spor Tecrübelerine Ait Bilgileri

Sezonlar	Değişkenler	Yaş(yıl)	Spor Tecrübesi(yıl)	Toplam
2018-2019 (Seyircili)	En az	18	3	100
	En çok	38	25	
	Ort.	28.64	12.04	
	SS	4.60	4.81	
2019-2020 (Yarı Seyircili)	En az	17	2	97
	En çok	40	26	
	Ort.	28.18	12.01	
	SS	4.77	5.33	
2020-2021 (Seyircisiz)	En az	20	4	105
	En çok	39	27	
	Ort.	27.85	11.30	
	SS	4.29	4.80	

2018 -2019 sezonunda en küçüğü 18 en büyüğü 38 yaşında olan sporcular ortalama 28.64 (SS=4.60) yaşındadır. Spor tecrübeleri 3 ile 25 yıl arasında değişen sporcular ortalama 12.04 (SS=4.81) yıldır spor yapmaktadır. 2019-2020 sezonunda en küçüğü 17 en büyüğü 40 olan sporcuların yaş ortalaması 28.18 (SS=4.77) yıl olarak hesaplanırken, 2 ile 26 yıl arasında

değişen spor tecrübelerinin ortalamasının ise 12.01 (SS=5.33) yıl olduğu tespit edilmiştir. 2020-2021 sezonunda en küçüğü 20 en büyüğü 39 yaşında olan sporcuların yaş ortalaması ise 27.85 (SS=4.49) yıldır. Aynı sezon sporcularının 4 ile 27 yıl arasında değişen spor tecrübelerinin ortalaması ise 11.30 (SS=4.80) yıldır.

Tablo 2’de üç sezon içerisinde Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor takımlarının birbiriyle yaptığı müsabakalarda süre alan (oyunda aktif olarak görev alan) sporcuların yaş, uyruk, spor tecrübeleri ve milli olma durumları ile ilgili frekans ve yüzde değerleri verilmiştir.

Tablo 2

Müsabakada Süre Alan Sporcular Hakkındaki Tanımlayıcı Bilgiler

Değişkenler		2018-2019 (Seyircili)		2019-2020 (Yarı Seyircili)		2020-2021 (Seyircisiz)	
		Adet	%	Adet	%	Adet	%
YAŞ	20 Yaş ve Altı	7	7,00	5	5,15	3	2,86
	21 - 25 Yaş	20	20,00	25	25,77	30	28,57
	26 - 30 Yaş	36	36,00	36	37,11	46	43,81
	31 - 35 Yaş	33	33,00	27	27,84	21	20,00
	36 Yaş ve Üstü	4	4,00	4	4,12	5	4,76
	Toplam	100	100,00	97	100,00	105	100,00
UYRUK	Yerli	32	32,00	26	26,80	32	30,48
	Yabancı	37	37,00	32	33,99	35	33,33
	Çift Vatandaş	31	31,00	39	40,21	38	36,19
	Toplam	100	100,00	97	100,00	105	100,00
TECRÜBE	5 Yıl ve Altı	11	11,00	10	10,31	8	7,62
	6 - 10 Yıl	25	25,00	32	32,99	38	36,19
	11 - 15 Yıl	39	39,00	32	32,99	43	40,95
	16 - 20 Yıl	21	21,00	17	17,53	12	11,43
	21 Yıl ve Üzeri	4	4,00	6	6,19	4	3,81
	Toplam	100	100,00	97	100,00	105	100,00
MİLLİLİK	Var	96	96,00	91	93,81	97	92,38
	Yok	4	4,00	6	6,19	8	7,62
	Toplam	100	100,00	97	100,00	105	100,00

Tablo 2’ye göre; sporcuların en sık bulunduğu yaş aralığı 26 - 30 yaş iken, en az sıklıkta bulunduğu yaş aralığı ise 4 - 5 yaş sporcu ile 36 yaş ve üstüdür. Sporcuların 59 (%29,40)’u yerli (sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı), 70 (%34,80)’i

yabancı ülke vatandaşı ve 72 (%35,80)'si ise çift vatandaştır (farklı iki ülkede vatandaşlık haklarına sahip kimse). En çok 11-15 yıl tecrübe aralığında 86 (%42,79) sporcu bulunurken, en az 21 yıl ve üzerinde tecrübeye sahip 10 (%4,98) sporcu bulunmaktadır. Son olarak sporcuların 189 (% 94,01)'u daha önce milli takımlarda oynamışken geride kalan 12 (% 5,97) sporcunun herhangi bir yaş grubunda milliliği bulunmamaktadır.

Sezonlar farklılaştıkça takımlar arasında çeşitli sporcu alış-verişi olduğu göze çarpmaktadır. Bu durumda aynı sporcu bir veya iki farklı takımda oynamıştır. Gözlemlenen sporcuların kaç farklı sporda aktif olarak yer aldığı Tablo 3'de, ilgili sezonlarda takım bazında kaç sporcunun gözlemlendiği ise Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 3

Müsabakalarda Süre Alan Sporcuların Görev Aldığı Sezon Sayısı

	Adet	%
Bir Sezon Aktif	133	66,17
İki Sezon Aktif	35	17,41
Üç Sezon Aktif	33	16,42
Toplam	201	100,00

Tablo 3'e göre; sadece bir sezon gözlemlenen 133 (%66,17), iki farklı sezon gözlemlenen 35 (%17,41) ve üç sezon birden gözlemlenen 33 (%16,42) sporcu bulunmaktadır. Bu durum sezonlar tek tek ele alınarak gözlemlenen sporcu sayısının (n=302), gerçekte gözlemlenen sporcu sayısının (n=201) olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada 201 farklı sporcu gözlemlenmiştir.

Tablo 4

Müsabakalarda Süre Alan Sporcuların Sezonlara Göre Takımlara Dağılımları

Takım	2018-2019 (Seyircili)		2019-2020 (Yarı Seyircili)		2020-2021 (Seyircisiz)	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Beşiktaş	22	22,00	22	22,68	25	23,81
Fenerbahçe	28	28,00	21	21,65	26	24,76
Galatasaray	26	26,00	29	29,90	29	27,62
Trabzonspor	23	23,00	24	24,74	25	23,81
BJK-FB*	1	1,00	0	0,00	0	0,00
GS-FB**	0	0,00	1	1,03	0	0,00
Toplam	100	100,00	97	100,00	105	100,00

* İlgili sezonda 1 sporcu hem Beşiktaş hem de Fenerbahçe takımında yer almıştır

** İlgili sezonda 1 sporcu hem Galatasaray hem de Fenerbahçe takımında yer almıştır

Tablo 4'e göre, 2018-2019 sezonunda Beşiktaş takımında ise 22 (%22,00), Fenerbahçe takımında 28 (%28,00), Galatasaray takımında 26 (%26,00), Trabzonspor takımında 23 (%23,00), sporcu gözlemlenmiştir. Ayrıca bu sezon, iki takımda da sahaya çıkan 1 (%1,00) sporcu tespit edilmiştir. 2019-2020 sezonunda Beşiktaş takımında ise 22 (%22,68), Fenerbahçe takımında 21 (%21,65), Galatasaray takımında 29 (%29,90), Trabzonspor takımında 24 (%24,74), sporcu gözlemlenmiştir. Ayrıca bu sezon, iki takımda da sahaya çıkan 1 (%1,00) sporcu tespit edilmiştir. 2020-2021 sezonunda ise Beşiktaş takımında 25 (%23,81), Fenerbahçe takımında 26 (%24,76), Galatasaray takımında 29 (%27,62), Trabzonspor takımında 25 (%23,81), sporcu gözlemlenmiştir.

4.2. Müsabakalarda Gözlemlenen Davranışlar il İlgili Bulgular

Tablo 5'de üç sezon boyunca tüm sporcuların ortaya koydukları gözlemlenen davranış adetleri ve bunlara ait yüzde değerleri verilmiştir.

Tablo 5

Gözlemlenen Müsabakadaki Davranış Adetleri

Sezon	Prososyal Davranışlar		Antisosyal Davranışlar		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
2018-2019 (Seyircili)	795	15,82	1204	23,96	1999	39,78
2019-2020 (Yarı Seyircili)	617	12,27	999	19,88	1616	32,15
2020-2021 (Seyircisiz)	533	10,60	877	17,45	1410	28,05
Toplam	1945	38,70	3080	61,29	5025	100,00

Yukarıdaki Tablo 5' de belirtildiği gibi, müsabakalarda 1945 (%38,71) prososyal, 3080 (%61,29) antisosyal olmak üzere toplam 5025 (%100,00) adet davranış tespit edilmiştir. En fazla veri elde edilen 2018-2019 sezonunda, 795 (%15,82) prososyal, 1204 (%23,96) antisosyal olmak üzere toplam 1999 adet davranış görülmüştür. En az davranış sıklığına rastlanan 2020-2021 sezonunda ise 533 (%10,60) prososyal, 877 (%17,45) antisosyal olmak üzere toplam 1410 (%28,05) davranış gözlemlenmiştir. Bu davranışların kendi içindeki sınıflandırılması Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

Gözlemlenen Prososyal ve Antisosyal Davranışların Sınıflandırması

1- Prososyal Davranışlar	2- Antisosyal Davranışlar
➤ Takım Arkadaşına Karşı Prososyal Davranışlar	➤ Takım Arkadaşına Karşı Antisosyal Davranışlar
➤ Rakibe Karşı Prososyal Davranışlar	➤ Rakibe Karşı Antisosyal Davranışlar
➤ Hakeme Karşı Prososyal Davranışlar	➤ Hakeme Karşı Antisosyal Davranışlar

Tablo 6’da, sporcuların takım arkadaşlarına, rakiplerine ve hakemlere karşı hem prososyal hem de antisosyal davranışlar sergiledikleri ortaya koyulmaktadır.

Sınıflandırılan davranışların, hangi davranış türlerini içerdiği ve ne sıklıkta görüldüğüne dair yüzde değerlerine, prososyal davranışlar için Tablo 7’de, antisosyal davranışlar için ise Tablo 8’de yer verilmiştir. Ayrıca davranış türlerinin daha net anlaşılması için gözlemler yapılırken dikkate alınan belirleyici noktalar açıklanmıştır.

Tablo 7

Gözlemlenen Prososyal Davranış Türleri

➤ Takım Arkadaşına Karşı Prososyal Davranışlar	Adet	%
Takım arkadaşına olumlu, yapıcı geri bildirimde bulunmak	454	23,34
Takım arkadaşını maç sonu tebrik etmek	289	14,86
Takım arkadaşını motive etmek, desteklemek	215	11,05
Sakatlanan takım arkadaşı ile ilgilenmek	150	7,71
Takım arkadaşının sakatlanması durumunda oyunu durdurmak	42	2,16
Takım arkadaşını teselli etmek	26	1,34
Takım arkadaşını yerden kaldırmak	24	1,23
Toplam	1200	61,70
➤ Rakibe Karşı Prososyal Davranışlar	Adet	%
Rakibi maç sonu tebrik etmek	182	9,36
Rakibi yerden kaldırmak	115	5,91
Sakatlanan rakiple ilgilenmek	98	5,04
Rakipten özür dilemek	81	4,16
Rakibi desteklemek	77	3,96
Rakibi teselli etmek	32	1,65
Rakibin sakatlanması durumunda oyunu durdurmak	30	1,54

Rakip ile jestleşmek	25	1,29
Topu rakibe iade etmek	16	0,82
Rakibi tebrik, takdir etmek	12	0,62
Toplam	668	34,34
➤ Hakeme Karşı Prososyal Davranışlar	Adet	%
Hakemi müsabaka sonu tebrik etmek	37	1,90
Hakemin kararını onaylama, tebrik ve takdir etmek	24	1,23
Hakemin kararına yardım etmek	14	0,72
Hakemden özür dilemek	1	0,05
Sakatlanan hakem ile ilgilenmek	1	0,05
Toplam	77	3,96
GENEL TOPLAM	1945	100,00

Takım Arkadaşına Karşı Prososyal Davranışlar

Takım arkadaşına olumlu, yapıcı geri bildirimde bulunmak: Futbolcuların müsabakalarda takım arkadaşının başarılı (iyi pas atmak, rakipteki topu çalmak, atak yapan rakipteki topu oyun dışına göndermek ve atağı durdurmak, gol şutunu kurtarmak vb.) olduğu bir pozisyonu sonrası olumlu el işaretleri, alkış ve el çakma hareketleriyle takım arkadaşlarını tebrik ettikleri görülmüştür. Ayrıca takım arkadaşlarının hata yaptığı (isabetsiz pas atmak, topu rakibe kaptırmak, isabetsiz şut atmak vb.) bir pozisyon sonrasında da takım arkadaşına karşı yapıcı ve olumlu el işaretleri, alkış ve el çakma hareketlerinde bulundukları gözlemlenmiştir. Tüm bu tebrik etme ve cesaretlendirme davranışları, takım arkadaşının başarılı ya da başarısız bir hareketi sonrası meydana gelmiştir.

Takım arkadaşını maç sonu tebrik etmek: Müsabaka bittikten sonra takım arkadaşlarına karşı yapılan el çakma ve sarılma hareketlerini içermektedir. Müsabaka anında stres altındayken, bir davranış akabinde yapılan tebrik ile müsabaka bittikten sonra stres yükü hafiflemiş ve belli bir sonuca varıldıktan sonra genel olarak yapılan tebriğin ayrı değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Takım arkadaşını motive etmek, desteklemek: Herhangi başarılı ya da başarısız bir harekete bağlı olmadan takım arkadaşının motivasyonunu arttırmak amacıyla yapılan el çakma ve alkış hareketlerini içermektedir.

Sakatlanan takım arkadaşın ile ilgilenmek: Müsabakalarda sakatlanan takım arkadaşına nasıl olduğunu sorarak (yakın plan çekimlerde net olarak gözlemlendi) veya elini

tutarak, takım arkadaşının durumuyla, nasıl olduğuyla ilgilenme veya onu rahatlatma davranışını kapsamaktadır.

Takım arkadaşının sakatlanması durumunda oyunu durdurmak: Müsabaka anında sakatlanan takım arkadaşının tedavi görmesi için oyunun durmasını talep etme davranışını içermektedir. Bu doğrultuda topu saha dışına atarak oyunu durdurmak, takım arkadaşının sakatlığını hakeme bildirmek ve sağlıkçı çağırmak davranışlarını kapsamaktadır. Sağlıkçı çağırmak hakemin görevi olsa da futbolcuların, sakatlanan takım arkadaşlarının tedavisi için oyunun durmasını arzuladıkları anlaşıldığı için bu kategoriye dâhil edilmiştir.

Takım arkadaşını teselli etmek: Müsabakalarda maçın sonucuna etki edebilecek takımı adına kritik bir hata (alınan sarı veya kırmızı bir kart, kendi kalesine gol vb.) yapan, ciddi sakatlık ya da yenilgi sonrasında üzülen takım arkadaşının başını okşama, sırtını sıvazlama gibi davranışları içine almaktadır.

Takım arkadaşını yerden kaldırmak: Herhangi bir ikili mücadele sonrasında yere düşen takım arkadaşını yerden kaldırma eylemini kapsamaktadır.

Rakibe Karşı Prososyal Davranışlar

Rakibi maç sonu tebrik etmek: Müsabaka bittikten sonra rakibe karşı yapılan el çakma ve sarılma hareketlerini içermektedir.

Rakibi yerden kaldırmak: Herhangi bir ikili mücadele sonrasında yere düşen rakibini yerden kaldırma eylemini içine almaktadır.

Sakatlanan rakiple ilgilenmek: Müsabakalarda sakatlanan rakibe nasıl olduğunu sorarak (yakın plan çekimlerde net olarak gözlemlendi) veya elini tutarak, rakibinin durumuyla, nasıl olduğuyla ilgilenme veya onu rahatlatma davranışını kapsamaktadır.

Rakipten özür dilemek: Rakip ile mücadelelerde rakibe karşı yapılan bazı sert veya kaba davranışlar sonrası ya da istemsiz olarak rakibin zarar görmesine (göğsüne top atmak vb.) ortam yaratan davranışlar sonrası, davranışı gerçekleştiren sporcunun rakibinden özür dilediği gözlemlenmiştir.

Rakibi desteklemek: : Herhangi başarılı ya da başarısız bir harekete bağlı olmadan rakibin motive edici el çakmaları ve alkış hareketleri gözlemlenmiştir.

Rakibi teselli etmek: Takımı için kritik bir hata yapan (alınan sarı veya kırmızı bir kart, kendi kalesine gol vb.) ya da yenilgi sonrasında üzülen rakibinin başını okşama, sırtını sıvazlama eylemlerini içermektedir.

Rakibin sakatlanması durumunda oyunu durdurmak: Müsabaka anında sakatlanan rakibinin tedavi görmesi için oyunun durmasını talep etme davranışını içermektedir. Bu

doğrultuda topu oyun dışına atma, hakeme bildirme ve sağlıklı çağırma eylemlerini kapsamaktadır.

Rakip ile jestleşmek: Müsabakalarda bazı mücadeleler sonrasında rakip oyuncuya saygı ve nezaket gösterildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca rakibe özel olarak yapılan su ikramları ve forma değişimleri de bu kategoride değerlendirilmiştir.

Topu rakibe iade etmek: Müsabakalarda sakatlanan bir oyuncu için topu oyun dışına atma davranışından sonra rakip takımın, sportmenliğe karşı sportmenlik göstererek topu tekrardan oyunu durduran takıma iade ettiği gözlemlenmiştir.

Rakibi tebrik, takdir etmek: Rakibin müsabaka içerisinde gerçekleştirdiği başarılı hareketini (özel olarak olumlu el işaretleri yaparak, elini sıkarak veya sarılarak) tebrik ettiğini içermektedir.

Hakeme Karşı Prososyal Davranışlar

Hakemi müsabaka sonu tebrik etmek: Müsabaka bittikten sonra hakem ile tokalaşma davranışını temsil etmektedir. Ayrıca müsabakanın ikinci yarısında oyuncu değişikliği ile oyun dışına çıkan sporcuların hakem ile tokalaşmaları bu davranış grubuna dâhil edilmiştir.

Hakemin kararını onaylama, tebrik ve takdir etmek: Müsabakalardaki bazı çetin mücadelelerden veya penaltı pozisyonları gibi hakem tarafından değerlendirilmesi zor pozisyonlardan sonra hakemin pozisyonu doğru değerlendirdiğini destekleyen sporcu davranışlarıdır. Bu davranışlar onaylayıcı el işaretleri, alkış ve anlaşılabilir sözlü ifadeleri kapsamaktadır.

Hakemin kararına yardım etmek: Bazı ikili mücadelelerin akabinde daha hakem kararını bildirmeden önce ya da esnasında, topun kendinden çıktığını ifade eden sporcu davranışları bu davranış türünde değerlendirmeye alınmıştır.

Hakemden özür dilemek: Müsabakalarda sporcunun hakem ile çarpışmalarının gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Bu tarz olaylardan sonra sporcunun hakemden özür dileme davranışı araştırmaya dâhil edilmiştir.

Sakatlanan hakem ile ilgilenmek: Müsabakalarda sert bir şuta maruz kalan hakemin sağlık sıkıntısı yaşaması esnasında hakemin nasıl olduğunu sorarak, onu rahatlatan sporcu davranışı gözlemlenmiştir.

Tablo 7’de ayrıca, tespit edilen davranışların ne sıklıkta meydana geldiği de belirtilmiştir. Bu davranışlar incelendiğinde, müsabakalarda takım arkadaşına 7, rakibe 10, hakeme 5 olmak üzere 22 farklı prososyal davranış gözlemlenmiştir. Sporcuların takım arkadaşlarına karşı 1200 (%61,70), rakiplerine 668 (%34,34) ve hakemlere karşı 77 (%3,96)

olmak üzere, toplam 1945 (%100,00) adet prososyal davranış sergiledikleri görülmektedir. Bunlardan en sık karşılaşılanı 454 (%23,34) adet ile takım arkadaşına karşı olumlu ve yapıcı geribildirimde bulunma davranışdır. En az sıklıkla karşılaşılan davranış ise 1 adet (0,05) ile hakemden özür dilemek ve sakatlanan hakem ile ilgilenmek davranışlarıdır.

Tablo 8

Gözlemlenen Antisosyal Davranış Türleri

➤ Takım Arkadaşına Karşı Antisosyal Davranışlar	Adet	%
Takım arkadaşına karşı olumsuz geri bildirimde bulunmak	40	1,79
Takım arkadaşına kendisine pas atmadığı için kızmak	15	0,49
Toplam	55	1,79
➤ Rakibe Karşı Antisosyal Davranışlar	Adet	%
Rakibi arkadan itmek	220	7,14
Rakibe fiziksel temasta bulunarak engellemek	206	6,69
Rakibi çelmelemek veya çelmelemeye teşebbüs etmek	195	6,33
Rakipteki topa sert, kontrolsüz müdahalelerde bulunmak	150	4,87
Rakibi itmek	105	3,41
Rakibi terslemek	102	3,31
Rakibi formasından çekmek	101	3,28
Rakibe gözdağı vermek, üzerine yürümek, dikleşmek	75	2,44
Rakibe tekme ve diz atmak veya tekme ve diz atmaya teşebbüs etmek	71	2,31
Rakip ile kavga etmek	65	2,11
Rakibin üzerine sıçramak	40	1,30
Rakibe mücadele sırasında vurmak	34	1,10
Rakibin ilerlemesine mani olmak	27	0,88
Oyunu yavaşlatıp geciktirerek oyun akışını bozmak	27	0,88
Bilerek topa el ile müdahalede bulunmak	23	0,75
Rakibi kışkırtan alaycı davranışlarda bulunmak	10	0,32
Bilerek kambura yatmak	9	0,29
Toplam	1460	47,40
➤ Hakeme Karşı Antisosyal Davranışlar	Adet	%
Hakemin verdiği kararlara itiraz etmek	1532	49,74
Hakemi protesto etmek	19	0,62
Hakemi kandırmaya yönelik davranışlarda bulunmak	12	0,39

Hakemi itmek	1	0,03
Hakemin formasını çekmek	1	0,03
Toplam	1565	50,81
GENEL TOPLAM	3080	100,00

Takım Arkadaşına Karşı Antisosyal Davranışlar

Takım arkadaşına karşı olumsuz geri bildirimde bulunmak: Müsabaka esnasında takım arkadaşının yaptığı herhangi bir basit hata (isabetsiz pas atmak, isabetsiz şut atmak vb.) sonrasında takım arkadaşına karşı yüksek tansiyonlu el, kol hareketleri, jest ve mimikler yapmak veya anlaşılır sözlü ifadelerle kızmak davranışlarını içine almaktadır.

Takım arkadaşına kendisine pas atmadığı için kızmak: Müsabakada özellikle rakip takım kalesine kadar ulaşılan ataklarda veya takımın rakip takıma karşı üstünlük kurabileceği önemli pozisyonlarda, sporcuların kendisine pas atmayan ve/veya sonrasında da başarılı şut kullanamayan takım arkadaşlarına kızdıkları saptanmıştır. Bu davranış belirlenirken sporcunun, arkadaşının başarısız şutundan dolayı kızgınlığını kendi kendine ifade etmesinden ziyade, takım arkadaşına rahatsızlığını ve tepkisini birebir iletmiş olmasına dikkat edilmiştir. Takım arkadaşına gösterilen tepkiler sıklıkla el kol savurma hareketlerini, jest ve mimikleri ve kızdığı dudak okumasından anlaşılan sözlü ifadeleri içermektedir.

Rakibe Karşı Antisosyal Davranışlar

Rakibi arkadan itmek: Sporcuların kör noktasında kaldığı için, savunulması en zor olan pozisyonların arkadan yapılan müdahaleler olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle rakibe karşı bilinçli olarak arkadan yapılan tüm müdahaleler antisosyal davranış olarak kaydedilmiştir. Rakibi arkadan itmek davranışı, rakibin görüş alanı dışındaki, sırt bölgesinden yapılan her türlü itme ve gereğinden fazla yüklenme eylemlerini içermektedir. Literatürde de arkadan itmek ve itmek davranışlarını farklı kategorilerde değerlendiren çalışmalara rastlanmıştır (Kavussanu ve Boradley, 2009). Bundan dolayı arkadan itme davranışı bu çalışmada farklı bir davranış türü olarak kategorize edilmiştir.

Rakibe fiziksel temasta bulunarak engellemek: Bu davranış, ikili mücadele sırasında rakibi üst gövde ve eller kullanarak engelleme, rakibe sarılma, rakibi tutma ve rakibi geriye doğru çekme eylemlerini kapsamaktadır. Rakibi geriye doğru çekme hareketi, arkadan yapılan bir müdahale olmakla birlikte bu kategorinin tanımına uygun bulunduğu için ayrı bir davranış olarak değerlendirilmemiştir.

Rakibi çelmelemek veya çelmelemeye teşebbüs etmek: Rakibin topa olan hâkimiyetini bozmak için rakibi bilerek ve isteyerek çelmelemek veya çelmelemeye teşebbüs etmek davranışını kapsamaktadır. Ayrıca iki ayağıyla rakibin ayaklarını makasa alma hareketi de bu davranış grubuna dâhil edilmiştir.

Rakipteki topa sert, kontrolsüz müdahalelerde bulunmak: Rakibin ya da kendisinin sağlığını tehlikeye sokabilecek bilinçli olarak yapılan tüm müdahaleler bu davranış türünü temsil etmektedir. Kramponun tabanı, topuğu, burnu ile rakibin ilerlemesine mani olmak, top çalma arzusuyla kontrolsüzce yapılan kayarak müdahaleler (nizama uygun yapılan kayarak top çalma davranışları antisosyal alınmamıştır), kontrolsüzce yapılan ayağa veya baldıra basma eylemleri bu davranış grubunda yer almaktadır.

Rakibi itmek: Bu davranış, rakibi arkadan itme dışında kalan yandan ve önden bilinçli olarak yapılan tüm itmeleri içermektedir. Omuz omuza mücadelelerde itme davranışının antisosyal davranış olup olmadığı incelenirken; davranışı yapan sporcunun kolunun, vücudundan ayrılarak hareketi tamamlamış olması yani amacının, ikili mücadeleden çok rakibini itmesi kriter olarak alınmıştır.

Rakibi terslemek: Müsabaka esnasında oyunun durduğu zamanlarda ya da oyun esnasında topsuz alanlarda daha sık gözlemlenen, rakibe karşı olumsuzluk içeren el, kol hareketleri ile jestler ve mimikler yapma, kızma eylemleri bu davranış adı altında kayda geçirilmiştir.

Rakibi formasından çekmek: Rakibin dengesini bozmak veya ilerlemesine mani olmak için üzerindeki formasını veya şortunu çekme eylemini ifade etmektedir.

Rakibe gözdağı vermek, üzerine yürümek, dikleşmek: Oyun durduğunda mücadele stresinin yüksek olduğu durumlarda sporcuların rakiplerin üzerine yürüdükleri, kafa kafaya vererek dikleştikleri gözlemlenmiştir.

Rakibe tekme ve diz atmak veya tekme ve diz atmaya teşebbüs etmek: Rakibin top kontrolünü bozmak için rakibe bilerek ve isteyerek yapılan tekme, diz atma ile tekme veya diz atmaya teşebbüs etmeyi kapsamaktadır.

Rakip ile kavga etmek: Stres ve adrenalin dozunun yüksek olduğu müsabakalarda oyun durduğunda ya da mücadele esnasında topsuz alanlarda oyundaki rakip ile yapılan itişmeler, vuruşmalar (boğazını sıkmak, yumruk veya tokat atmak) ve tartışmalar bu grupta değerlendirilmiştir.

Rakibin üzerine sıçramak: Bu davranış hava topu mücadelelerinde bilerek rakibin hamle yapmasını sıçrama silindirine girerek engellemeyi, gereğinden fazla güç kullanarak rakibi sıçrama aracı olarak kullanmayı içermektedir.

Rakibe mücadele sırasında vurmak: Bu davranış, ikili mücadelelerde rakibe karşı yapılan el ve dirsek vuruşlarını ifade eder. Her davranışta olduğu gibi burada da hareketin bilinçli olarak yapılması dikkate alınmıştır.

Rakibin ilerlemesine mani olmak: Atak yapan rakibin koşu yolunu kapatmak, rakibin koşu eksenine kasıtlı olarak dâhil olmak ve bu hareketlerle rakibin bariz gol şansını engellenmek bu grupta yer almıştır.

Oyunu yavaşlatıp geciktirerek oyun akışını bozmak: Müsabakada rakibin oyun temposunu düşürmek maksadıyla topu oyuna bilerek geç dâhil etmek, rakibin oyunun başlamasına mani olmak ve topu saklamak davranışlarını kapsamaktadır.

Bilerek topa el ile müdahalede bulunmak: Topu kazanmak maksadıyla topa bilerek el ile müdahalelerde bulunma davranışlarıdır.

Rakibi kışkırtan alaycı davranışlarda bulunmak: Rakibi küçümsemek, rakibe alaycı bir şekilde gülmek, rakiple dalga geçmek gibi davranışları içermektedir.

Bilerek kambura yatmak: Hava topu mücadelesinde yukarı sıçrayan rakibin bilinçli olarak altına girerek denge bozma davranışdır.

Hakeme Karşı Antisosyal Davranışlar

Hakemin verdiği kararlara itiraz etmek: Müsabakalarda hakemin aldığı kararlara el, kol hareketleri, jest ve mimikler ile tepkiler verme, ısrarcı, baskıcı veya sert bir şekilde diyalog ve hareketler ile karara karşı çıkma, kızma ve verilen veya verilmeyen bir karar sonrası hakemin üzerine koşma davranışlarını kapsamaktadır. Ayrıca hakemin kararına alaycı tavır takınmak da bu davranış kategorisinde değerlendirilmiştir.

Hakemi protesto etmek: Müsabakada genellikle kart gören sporcuların, karta tepki olarak hakemin yanına gitmeyi reddetmesi gibi davranışlar gözlemlenmiştir. Hakemin kararlarına ve yönlendirmelerine uymayı reddetmesi, hakemi umursamaz tavır takınması gibi davranışlar hakemi protesto etmek olarak kaydedilmiştir.

Hakemi kandırmaya yönelik davranışlarda bulunmak: Bu davranış türü ikili mücadeleler sırasında rakip ile temaslardan sonra abartılı reaksiyonlar vermek ya da takımı lehinde alınan haksız kararlarda hakeme yardım etmemek davranışlarını içermektedir. Burada takımı lehinde alınan haksız kararlarda hakeme yardım etmemek davranışı değerlendirilirken, hakemin görüş açısı dışında kalan ve rakip takımın hakkı olan pozisyonun net olarak tespit edilmesine dikkat edilmiştir. Şaibeli olan pozisyonlar değerlendirmeye dâhil edilmemiştir.

Hakemi itmek: Müsabakalarda çok sık görülmemekle birlikte yüksek stres ve yüksek adrenalin etkisiyle de olsa hakeme yapılan bilinçli itme davranışı antisosyal davranış olarak değerlendirmeye alınmıştır.

Hakemin formasını çekmek: Sporcunun, herhangi bir sebeple hakemin formasını çekmesi davranışını içermektedir.

Yukarıdaki Tablo 8'e göre, müsabakalarda birbirinden farklı 24 antisosyal davranış türü tespit edilmiştir. Bu davranış türlerinin 2'si takım arkadaşına, 17'si rakibe, 5'i de hakeme karşı yapılmaktadır. Sporcular takım arkadaşlarına 55 (%1,79), rakiplerine 1460 (%47,40), hakemlere karşı ise 1564 (%50,81) adet davranış sergilemişlerdir. Müsabakalarda en fazla karşılaşılan 1532 (%49,74) adet ile hakem karşı itiraz etme davranışıdır. Hakemi itme ve hakemin formasını çekme davranışları da 1 (%0,03) adet ile en az sıklıkla karşılaşılan antisosyal davranışlardır.

Bu altı davranış sınıflandırmasının dışında kalan davranışlar diğer prososyal ve diğer antisosyal davranışlar olarak değerlendirilmiştir. Ancak, araştırma sorusunda yer almadığı için araştırmada değerlendirmeye katılmamıştır. Gözlemlenen ancak araştırmaya dâhil edilmeyen diğer prososyal ve antisosyal davranış türlerinden de kısaca bahsetmek gerekmektedir.

Müsabakalarda, oyunun kırılma noktaları olarak tabir edilen kritik pozisyonlardan sonra, seyircilerin rakibe ve hakeme karşı olumsuz yönde aşırı tepki gösterdikleri gözlemlenmiştir. Bu gibi durumlarda sporcuların kendi ya da takım taraftarını konuşarak veya telkin verici el-kol hareketlerinde bulunarak sakinleştirme davranışı sergiledikleri görülmüştür. Ayrıca sporcuların, rakibi protesto etmek amacıyla seyirciler tarafından sahaya fırlatılan su şişeleri vb. materyalleri, görevleri olmasa bile temizledikleri gözlemlenmiştir. Bu davranışlar dolaylı olarak rakibi veya hakemi etkiliyor olsa da net olarak sınıflandırılmadığı için diğer prososyal davranışlar olarak nitelendirilmiş ancak çalışma bulgularına dâhil edilmemiştir.

Müsabakalarda rakip kaleye gol atan takım üyelerinin, hep birlikte sevinç gösterilerinde bulunduklarına şahit olunmuştur. Bu coşkuyla takım üyelerinin toplu bir şekilde sevindikleri ve golün atılmasında katkısı olan takım arkadaşlarını tebrik ettikleri görülmüştür. Ancak futbol oyunundaki asıl hedefin rakip kaleye gol atmak olması sebebiyle, buradaki tebrik etme davranışları beklenen ve olağan kabul edilmiştir. Başarıya ulaşan gol şutu sebebiyle yapılan tebrik etme davranışlarının, atılan gol sayısı ile doğru orantılı olduğu da gözlemlenmiştir. Ayrıca coşkuyla gerçekleşen bu sürecin gözlemlenmesi ve davranışlara netlik kazandırılmasının zorluğu sebebiyle, rakip kaleye atılan gollerden sonraki tebrik etme davranışları araştırmada değerlendirmeye dâhil edilmemiştir. Gözlemlenen tüm müsabakalar

değerlendirdiğinde Beşiktaş 28, Fenerbahçe 20, Galatasaray 20 ve Trabzonspor 32 olmak üzere toplam 100 adet gol atılmıştır.

Gözlemler sonucu tespit edilen bir başka davranış ise sporcuların malzemelere zarar verici hareketlerini içermektedir. İkili mücadeleler veya önemli ataklar sonrasında istediği performansı sergileyemeyen sporcuların kale direği, reklam panoları gibi sahaya ait malzemelere vurdukları gözlemlenmiştir. Bu davranışlar her ne kadar malzemeye karşı yapıp, rakibe ve hakeme bir tepki olarak değerlendirilebileceği düşünülse de net olarak sınıflandırılmadığı için diğer antisosyal davranış olarak değerlendirilmiştir.

Müsabakalarda sporcuların hakemin kararını kendi takımları yararına etkileme eğiliminde oldukları ve bunu çok sık tekrarladıkları da gözlemlenmiştir. Hakeme karşı yapılan bu rahatsız edici baskıların genellikle sözel davranışları ve/veya el-kol hareketlerini veya mimikleri içerdiği tespit edilmiştir. Hakeme karşı yapılan bu davranışların antisosyal davranış olduğu sonucuna varılsa da, tek tek gözlemlenmesinin çok uzun zaman alması ve bazı pozisyonlarda sporcunun gerçekten kendi düşüncesini mi ifade ettiği yoksa hakemin kararını mı etkilemeye çalıştığı tam anlaşılamaması nedeniyle araştırmada değerlendirmeye alınmamıştır.

Araştırmada gözlemlenen ve hem ahlak hem de sağlık açısından olumsuz değerlendirilen bir diğer davranış türü ise yere sümkürme ve tükürmektir. Tabi ki burada ifade edilmek istenen koşu veya yoğun kondisyon sonucu ihtiyaçtan doğan bir hareketten ziyade, alışkanlık haline gelmiş her fırsatta icra edilen bir harekettir. Her ne amaçla olursa olsun hemen hemen her sporcunun kendilerine has tarzlarıyla gerçekleştirdiği bu davranışların müsabakalarda çok sık yapıldığı tespit edilmiştir. Bu konuda dikkat çekici noktalardan biri sporcularla birlikte benzer eforu sarf eden hakemlerin bu davranışı yaptıklarının gözlenmemesidir. Bu da sporcuların ihtiyaçtan çok alışkanlıktan ya da keyfi olarak yere tükürdüğü düşüncesini akla getirmiştir. Covid pandemisi döneminde gerçekleşen müsabakalarda, sporcuların yere sümkürme ve tükürme davranışlarında gözle görülür azalma tespit edilmiştir. Yere sümkürme ve tükürme davranışı, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 41. Maddesinin 1. Fıkrasının "Evsel atık ve artıkları, bunların toplanmasına veya depolanmasına özgü yerler dışına atan kişiye, yirmi Türk Lirası idari para cezası verilir. Bireysel atık ve artıkların atılması halinde bu fıkra hükmü uygulanır." açıklamasıyla toplum içinde de yaptırımı olan, kabahatli bir davranış olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle sporcuların sahaya gelişigüzel sümkürmeleri ve tükürmeleri antisosyal davranış olarak ele alınmış ancak araştırmada kullanılmamıştır. Sporcuların yere sümkürme ve tükürme davranışının Futbol

Federasyonu'nun ve hakemlerinin çok dikkatte almadıkları düşünüldüğü için bu kadar yaygın olduğu tahmin edilmektedir.

Daha önceki çalışmalarda sözel prososyal (ör: sözel övgüler vb.) ya da antisosyal (ör: takım arkadaşına veya rakibe küfür etmek, takım arkadaşını ve rakibi eleştirmek, bilerek rakibin dikkatini dağıtmak, rakibi hakeme şikâyet etmek, hakemi diğer hakemlere şikâyet etmek vb.) davranışları inceleyen çalışmalara rastlanmıştır (Kavussanu ve Boardley 2009, Gürpınar ve Güven, 2011). Ancak uygulanan veri toplama yönteminden dolayı gözlemlenmesi zor olan bu davranışlar araştırmaya dâhil edilmemiştir.

Araştırmada gözlemlenen sporculardan 15'i sadece prososyal, 11'i sadece antisosyal, 166'sı ise hem prososyal hem de antisosyal davranışlar ortaya koymuşlardır. Ayrıca 9 sporcu oyunda olduğu süre içerisinde herhangi bir prososyal veya antisosyal davranış sergilememiştir.

Aşağıda verilen Tablo 9'da takıma göre sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri ve ortalama değerleri sunulmuştur. Buna göre kişi başına düşen toplam prososyal davranış miktarına göre yapılan incelemelerde, 2018-2019 sezonunda en fazla Trabzonspor (10.13), en az Galatasaray (5.96); 2019-2020 sezonunda en fazla Fenerbahçe (8.68), en az Galatasaray (3.53); 2020-2021 sezonunda ise en fazla Beşiktaş (5.92), en az Fenerbahçe (4.35) takımı prososyal davranış sergilemiştir.

Yine aynı tablo ele alındığında kişi başına düşen toplam antisosyal davranış miktarına göre yapılan incelemelerde; 2018-2019 sezonunda en fazla Beşiktaş (14.83), en az Trabzonspor (9.61); 2019-2020 sezonunda en fazla Fenerbahçe (12.64), en az Galatasaray (8.43); 2020-2021 sezonunda ise en fazla Galatasaray (8.79), en az Fenerbahçe (7.58) takımı antisosyal davranış sergilemiştir. Üç sezon toplamında en fazla prososyal davranışı Trabzonspor (11.33), antisosyal davranışı Beşiktaş (17.42) takımı sergilerken; en az prososyal davranışı Galatasaray (7.66), antisosyal davranışı ise Fenerbahçe (13.17) takımı sergilemiştir.

Yaşa göre sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri ve kişi başına düşen ortalama davranış adedi Tablo 10'da görülmektedir. Buna göre; her üç sezonda da 36 yaş ve üzerindeki sporcular en fazla prososyal davranışı sergilerken (sırasıyla ortalama 11.25, 11.50 ve 7.40) en az prososyal davranışı 2018-2019 ve 2019-2020 sezonlarında 20 yaş ve altındaki sporcular (sırasıyla ortalama 5.29 ve 0.40); 2020-2021 sezonunda ise 4.30 prososyal davranış adediyle 26-30 yaş aralığındaki sporcular sergilemişlerdir. Kişi başına düşen ortalama antisosyal davranış miktarları ele alındığında ise, her üç sezonda 36 yaş ve üzerindeki sporcular en fazla antisosyal davranışı (sırasıyla 17.25, 25.50, 12.20), 20 yaş ve altındaki sporcular en az antisosyal davranışı (sırasıyla 7.43, 0.20, 2.67) ortaya koymuştur. Üç sezonun ortalamasında da 36 yaş ve üzerindeki sporcular hem en fazla prososyal (21.33) hem de en fazla antisosyal

Tablo 9

Takıma Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

PROSOSYAL DAVRANIŞ									
Sezon	Takım	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam	
		Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.
2018-2019 (Seyircili)	Beşiktaş(n=23)	124	5.39	90	3.91	9	0.39	223	9.70
	Fenerbahçe (n=29)	122	4.21	56	1.93	6	0.21	184	6.34
	Galatasaray(n=26)	96	3.69	54	2.08	5	0.19	155	5.96
	Trabzonspor(n=23)	152	6.61	73	3.17	8	0.35	233	10.13
	Toplam (n=100)	494	4.94	273	2.73	28	0.28	795	7.95
2019-2020 (Yarı Seyircili)	Beşiktaş (n=22)	80	3.64	39	1.77	6	0.27	125	5.68
	Fenerbahçe (n=22)	102	4.64	77	3.50	12	0.55	191	8.68
	Galatasaray (n=30)	68	2.27	35	1.17	3	0.10	106	3.53
	Trabzonspor (n=24)	126	5.25	62	2.58	7	0.29	195	8.13
	Toplam (n=97)	376	3.88	213	2.20	28	0.29	617	6.36
2020-2021 (Seyircisiz)	Beşiktaş (n=25)	94	3.76	49	1.96	5	0.20	148	5.92
	Fenerbahçe (n=26)	69	2.65	40	1.54	4	0.15	113	4.35
	Galatasaray (n=29)	87	3.00	53	1.83	5	0.17	145	5.00
	Trabzonspor (n=25)	80	3.20	40	1.60	7	0.28	127	5.08
	Toplam (n=105)	330	3.14	182	1.73	21	0.20	533	5.08
GENEL (Üç Sezon)	Beşiktaş (n=45)	298	6.62	178	3.96	20	0.44	496	11.02
	Fenerbahçe (n=63)	293	4.65	173	2.75	22	0.35	488	7.75
	Galatasaray (n=53)	251	4.74	142	2.68	13	0.25	406	7.66
	Trabzonspor (n=49)	358	7.31	175	3.57	22	0.45	555	11.33
	Toplam (n=201)	1200	5.97	668	3.32	77	0.38	1945	9.68

Takıma Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

ANTİSOSYAL DAVRANIŞ									
Takım	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam		
	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Ort.
2018-2019 (Seyircili)	Beşiktaş(n=23)	10	0.43	143	6,22	188	8.17	341	14.83
	Fenerbahçe (n=29)	10	0.34	152	5,24	193	6.66	355	12.24
	Galatasaray(n=26)	4	0.15	124	4,77	159	6.12	287	11.04
	Trabzonspor(n=23)	5	0.22	99	4,30	117	5.09	221	9.61
	Toplam (n=100)	29	0.29	518	5,18	657	6.57	1204	12.04
2019-2020 (Yarı Seyircili)	Beşiktaş (n=22)	6	0.27	108	4,91	123	5.59	237	10.77
	Fenerbahçe (n=22)	7	0.32	137	6,23	134	6.09	278	12.64
	Galatasaray (n=30)	3	0.10	113	3,77	137	4.57	253	8.43
	Trabzonspor (n=24)	3	0.13	124	5,17	104	4.33	231	9.63
	Toplam (n=97)	19	0.20	482	4,97	498	5.13	999	10.30
2020-2021 (Seyircisiz)	Beşiktaş (n=25)	1	0.04	112	4,48	93	3.72	206	8.24
	Fenerbahçe (n=26)	1	0.04	122	4,69	74	2.85	197	7.58
	Galatasaray (n=29)	1	0.03	136	4,69	118	4.07	255	8.79
	Trabzonspor (n=25)	4	0.16	90	3,60	125	5.00	219	8.76
	Toplam (n=105)	7	0.07	460	4,38	410	3.90	877	8.35
GENEL (Üç Sezon)	Beşiktaş (n=45)	17	0.38	363	8,07	404	8.98	784	17.42
	Fenerbahçe (n=63)	18	0.29	411	6,52	401	6.37	830	13.17
	Galatasaray (n=53)	8	0.15	373	7,04	414	7.81	795	15.00
	Trabzonspor (n=49)	12	0.24	313	6,39	346	7.06	671	13.69
	Toplam (n=201)	55	0.27	1460	7,26	1565	7.79	3080	15.32

Tablo 10

Yaşa Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

PROSOSYAL DAVRANIŞ									
Sezon	Yaş (Yıl)	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam	
		Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.
2018-2019 (Seyircili)	20 ve Altı (n=7)	19	2.71	15	2.14	3	0.43	37	5.29
	21 - 25 (n=20)	105	5.25	38	1.90	5	0.25	148	7.40
	26 - 30 (n=36)	174	4.83	76	2.11	10	0.28	260	7.22
	31 - 35 (n=33)	165	5.00	131	3.97	9	0.27	305	9.24
	36 ve Üstü (n=4)	31	7.75	13	3.25	1	0.25	45	11.25
	Toplam (n=100)	494	4.94	273	2.73	28	0.28	795	7.95
2019-2020 (Yarı Seyircili)	20 ve Altı (n=5)	2	0.40	0	0.00	0	0.00	2	0.40
	21 - 25 (n=25)	100	4.00	58	2.32	6	0.24	164	6.56
	26 - 30 (n=36)	129	3.58	63	1.75	9	0.25	201	5.58
	31 - 35 (n=27)	115	4.26	77	2.85	12	0.44	204	7.56
	36 ve Üstü (n=4)	30	7.50	15	3.75	1	0.25	46	11.50
	Toplam (n=97)	376	3.88	213	2.20	28	0.29	617	6.36
2020-2021 (Seyircisiz)	20 ve Altı (n=3)	13	4.33	2	0.67	0	0.00	15	5.00
	21 - 25 (n=30)	77	2.57	48	1.60	5	0.17	130	4.33
	26 - 30 (n=46)	140	3.04	51	1.11	7	0.15	198	4.30
	31 - 35 (n=21)	75	3.57	71	3.38	7	0.33	153	7.29
	36 ve Üstü (n=5)	25	5.00	10	2.00	2	0.40	37	7.40
	Toplam (n=105)	330	3.14	182	1.73	21	0.20	533	5.08
GENEL (Üç Sezon)	20 ve Altı (n=13)	34	2.62	17	1.31	3	0.23	54	4.15
	21 - 25 (n=53)	282	5.32	144	2.72	16	0.30	442	8.34
	26 - 30 (n=76)	443	5.83	190	2.50	26	0.34	659	8.67
	31 - 35 (n=53)	355	6.70	279	5.26	28	0.53	662	12.49
	36 ve Üstü (n=6)	86	14.33	38	6.33	4	0.67	128	21.33
	Toplam (n=201)	1200	5.97	668	3.32	77	0.38	1945	9.68

Yaşa Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

ANTİSOSYAL DAVRANIŞ									
Yaş (Yıl)	Takım Arkadaşına			Rakibe			Hakeme		
	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Toplam
20 ve Altı (n=7)	0	0.00	20	2.86	32	4.57	52	7.43	
21 - 25 (n=20)	2	0.10	113	5.65	94	4.70	209	10.45	
26 - 30 (n=36)	15	0.42	164	4.56	228	6.33	407	11.31	
31 - 35 (n=33)	11	0.33	197	5.97	259	7.85	467	14.15	
36 ve Üstü (n=4)	1	0.25	24	6.00	44	11.00	69	17.25	
Toplam (n=100)	29	0.29	518	5.18	657	6.57	1204	12.04	
20 ve Altı (n=5)	0	0.00	1	0.20	0	0.00	1	0.20	
21 - 25 (n=25)	1	0.04	98	3.92	78	3.12	177	7.08	
26 - 30 (n=36)	7	0.19	158	4.39	177	4.92	342	9.50	
31 - 35 (n=27)	6	0.22	180	6.67	191	7.07	377	13.96	
36 ve Üstü (n=4)	5	1.25	45	11.25	52	13.00	102	25.50	
Toplam (n=97)	19	0.20	482	4.97	498	5.13	999	10.30	
20 ve Altı (n=3)	0	0.00	4	1.33	4	1.33	8	2.67	
21 - 25 (n=30)	3	0.10	123	4.10	99	3.30	225	7.50	
26 - 30 (n=46)	3	0.07	185	4.02	180	3.91	368	8.00	
31 - 35 (n=21)	1	0.05	119	5.67	95	4.52	215	10.24	
36 ve Üstü (n=5)	0	0.00	29	5.80	32	6.40	61	12.20	
Toplam (n=105)	7	0.07	460	4.38	410	3.90	877	8.35	
20 ve Altı (n=13)	0	0.00	25	1.92	36	2.77	61	4.69	
21 - 25 (n=53)	6	0.11	334	6.30	271	5.11	611	11.53	
26 - 30 (n=76)	25	0.33	507	6.67	585	7.70	1117	14.70	
31 - 35 (n=53)	18	0.34	496	9.36	545	10.28	1059	19.98	
36 ve Üstü (n=6)	6	1.00	98	16.33	128	21.33	232	38.67	
Toplam (n=201)	55	0.27	1460	7.26	1565	7.79	3080	15.32	

davranışı (38.67) sergilemiştir. 20 yaş ve altı grubunda bulunan sporcular ise en az prososyal (4.15) ve antisosyal (4.69) davranışları ortaya koymuştur.

Tablo 11’de, uyruklarına göre sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri ve kişi başına düşen ortalama davranış adedi belirtilmiştir. Buna göre, yabancı uyruklu sporcuların her bir sezonda kişi başına düşen ortalama prososyal davranış (sırasıyla 10.27, 7.34, 6.00) ve antisosyal davranış (sırasıyla 13.95, 12.72, 10.43) miktarının en fazla olduğu görülmüştür. 2018-2019 ve 2020-2021 sezonlarında çifte vatandaşlığı bulunan sporcuların (sırasıyla ortalama 5.74, 4.21); 2019-2020 sezonunda ise yerli sporcuların (ortalama 5.85) en az miktarda prososyal davranış sergiledikleri bulunmuştur. Kişi başına düşen ortalama antisosyal davranış miktarları ele alındığında; her bir sezonda yabancı uyruklu sporcular en fazla antisosyal (sırasıyla ortalama 13.95, 12.72, 10.43), yerli sporcular ise en az antisosyal davranışı (sırasıyla ortalama 10.03, 7.88, 7.16) ortaya koymuştur. Üç sezon ortalamasında yabancı uyruklu sporcular hem en fazla prososyal (ortalama 11.79) hem de en fazla antisosyal (ortalama 18.40) davranışı sergilemiştir. Çift vatandaşlığı olan sporcular en az prososyal davranışı (ortalama 7.89), yerli sporcular ise en az antisosyal davranışı (ortalama 12.80) ortaya koymuştur.

Spor tecrübelerine göre sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri ve kişi başına düşen ortalama davranış miktarıyla ilgili bulgular Tablo 12’de verilmektedir. Sezonlardaki kişi başına düşen toplam prososyal davranış miktarları incelendiğinde; en fazla prososyal davranışı 2018-2019 ve 2019-2020 sezonlarında 16-20 yıl tecrübe sahibi sporcular (sırasıyla ortalama 10.71, 8.94); 2020-2021 sezonunda 21 yıl ve üzerinde tecrübe sahibi sporcular (ortalama 9.50) sergilemiştir. En az prososyal davranışları ise 2018-2019 sezonunda 11-15 yıl (ortalama 6.56); 2019-2020 sezonunda 5 ve daha az yıl (ortalama 4.00); 2020-2021 sezonunda ise 6-10 yıl tecrübesi olan sporcular (ortalama 4.45) ortaya koymuştur.

Tablo 12’deki sezonlardaki kişi başına düşen toplam antisosyal davranış miktarları ele alındığında; 2018-2019 sezonunda 16-20 yıl tecrübesi olan sporcular (ortalama 15.90); 2019-2020 ve 2020-2021 sezonlarında ise 21 yıl ve üzerinde tecrübeye sahip sporcular (sırasıyla ortalama 17.33, 10.75) en fazla antisosyal davranışta bulunmuştur. En az antisosyal davranışı 2018-2019 sezonunda 11-15 yıl tecrübesi olan sporcular (ortalama 10.46); 2019-2020 ve 2020-2021 sezonlarında ise 5 ve daha altında tecrübesi olan sporcular (sırasıyla ortalama 6.80 ve 6.13) sergilemiştir. Üç sezondaki toplam ortalamalara göre; hem en fazla prososyal (17.38) ve hem de en fazla antisosyal (26.19) davranışı 16-20 yıl tecrübeye sahip sporcular iken; en az prososyal (7.55) ve en az antisosyal (11.09) davranışı 5 yıl ve altında tecrübeye sahip sporcular gerçekleştirmiştir.

Tablo 11
Uyruklarına Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

PROSOSYAL DAVRANIŞ									
Sezon	Uyruk	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam	
		Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.
2018-2019 (Seyircili)	Yerli (n=32)	139	4.34	84	2.63	14	0.44	237	7.41
	Yabancı (n=37)	245	6.62	128	3.46	7	0.19	380	10.27
	Çift Vatandaş (n=31)	110	3.55	61	1.97	7	0.23	178	5.74
	Toplam (n=100)	494	4.94	273	2.73	28	0.28	795	7.95
2019-2020 (Yarı Seyircili)	Yerli (n=26)	91	3.50	54	2.08	7	0.27	152	5.85
	Yabancı (n=32)	144	4.50	82	2.56	9	0.28	235	7.34
	Çift Vatandaş (n=39)	141	3.62	77	1.97	12	0.31	230	5.90
	Toplam (n=97)	376	3.88	213	2.20	28	0.29	617	6.36
2020-2021 (Seyircisiz)	Yerli (n=32)	98	3.06	57	1.78	8	0.25	163	5.09
	Yabancı (n=35)	134	3.83	67	1.91	9	0.26	210	6.00
	Çift Vatandaş (n=38)	98	2.58	58	1.53	4	0.11	160	4.21
	Toplam (n=105)	330	3.14	182	1.73	21	0.20	533	5.08
GENEL (Üç Sezon)	Yerli (n=59)	328	5.56	195	3.31	29	0.49	552	9.36
	Yabancı (n=70)	523	7.47	277	3.96	25	0.36	825	11.79
	Çift Vatandaş (n=72)	349	4.85	196	2.72	23	0.32	568	7.89
	Toplam (n=201)	1200	5.97	668	3.32	77	0.38	1945	9.68

Uyruklarına Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

ANTİSOSYAL DAVRANIŞ									
Sezon	Uyruk	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam	
		Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.
2018-2019 (Seyircili)	Yerli (n=32)	5	0.16	132	4.13	184	5.75	321	10.03
	Yabancı (n=37)	16	0.43	217	5.86	283	7.65	516	13.95
	Çift Vatandaş (n=31)	8	0.26	169	5.45	190	6.13	367	11.84
	Toplam (n=100)	29	0.29	518	5.18	657	6.57	1204	12.04
2019-2020 (Yan Seyircili)	Yerli (n=26)	6	0.23	97	3.73	102	3.92	205	7.88
	Yabancı (n=32)	5	0.16	197	6.16	205	6.41	407	12.72
	Çift Vatandaş (n=39)	8	0.21	188	4.82	191	4.90	387	9.92
	Toplam (n=97)	19	0.20	482	4.97	498	5.13	999	10.30
2020-2021 (Seyircisiz)	Yerli (n=32)	1	0.03	121	3.78	107	3.34	229	7.16
	Yabancı (n=35)	3	0.09	190	5.43	172	4.91	365	10.43
	Çift Vatandaş (n=38)	3	0.08	149	3.92	131	3.45	283	7.45
	Toplam (n=105)	7	0.07	460	4.38	410	3.90	877	8.35
GENEL (Üç Sezon)	Yerli (n=59)	12	0.20	350	5.93	393	6.66	755	12.80
	Yabancı (n=70)	24	0.34	604	8.63	660	9.43	1288	18.40
	Çift Vatandaş (n=72)	19	0.26	506	7.03	512	7.11	1037	14.40
	Toplam (n=201)	55	0.27	1460	7.26	1565	7.79	3080	15.32

Tablo 12

Spor Tecrübelerine Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

PROSOSYAL DAVRANIŞ									
Sezon	Tecrübe (Yıl)	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam	
		Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.
2018-2019 (Seyircili)	5 ve Altı (n=11)	59	5.36	22	2.00	7	0.64	88	8.00
	6 – 10 (n=25)	124	4.96	57	2.28	7	0.28	188	7.52
	11 – 15 (n=39)	161	4.13	89	2.28	6	0.15	256	6.56
	16 – 20 (n=21)	129	6.14	88	4.19	8	0.38	225	10.71
	21 ve Üzeri (n=4)	21	5.25	17	4.25	0	0.00	38	9.50
	Toplam (n=100)	494	4.94	273	2.73	28	0.28	795	7.95
2019-2020 (Yarı Seyircili)	5 ve Altı (n=10)	22	2.20	17	1.70	1	0.10	40	4.00
	6 – 10 (n=32)	143	4.47	63	1.97	9	0.28	215	6.72
	11 – 15 (n=32)	101	3.16	60	1.88	7	0.22	168	5.25
	16 – 20 (n=17)	90	5.29	54	3.18	8	0.47	152	8.94
	21 ve Üzeri (n=6)	20	3.33	19	3.17	3	0.50	42	7.00
	Toplam (n=97)	376	3.88	213	2.20	28	0.29	617	6.36
2020-2021 (Seyircisiz)	5 ve Altı (n=8)	27	3.38	11	1.38	0	0.00	38	4.75
	6 – 10 (n=38)	101	2.66	61	1.61	7	0.18	169	4.45
	11 – 15 (n=43)	139	3.23	66	1.53	8	0.19	213	4.95
	16 – 20 (n=12)	42	3.50	29	2.42	4	0.33	75	6.25
	21 ve Üzeri (n=4)	21	5.25	15	3.75	2	0.50	38	9.50
	Toplam (n=105)	330	3.14	182	1.73	21	0.20	533	5.08
GENEL (Üç Sezon)	5 ve Altı (n=22)	108	4.91	11	0.50	8	0.36	166	7.55
	6 – 10 (n=65)	368	5.66	61	0.94	23	0.35	572	8.80
	11 – 15 (n=78)	401	5.14	66	0.85	21	0.27	637	8.17
	16 – 20 (n=26)	261	10.04	29	1.12	20	0.77	452	17.38
	21 ve Üzeri (n=10)	62	6.20	15	1.50	5	0.50	118	11.80
	Toplam (n=201)	1200	5.97	182	0.91	77	0.38	1945	9.68

Spor Tecrübelerine Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

ANTİSOSYAL DAVRANIŞ									
Tecrübe (Yıl)	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam		
	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Ort.
2018-2019 (Seyircili)	5 ve Altı (n=11)	1	0.09	51	4.64	75	6.82	127	11.55
	6 – 10 (n=25)	3	0.12	138	5.52	142	5.68	283	11.32
	11 – 15 (n=39)	15	0.38	167	4.28	226	5.79	408	10.46
	16 – 20 (n=21)	5	0.24	143	6.81	186	8.86	334	15.90
	21 ve Üzeri (n=4)	5	1.25	19	4.75	28	7.00	52	13.00
	Toplam (n=100)	29	0.29	518	5.18	657	6.57	1204	12.04
2019-2020 (Yarı Seyircili)	5 ve Altı (n=10)	0	0.00	36	3.60	32	3.20	68	6.80
	6 – 10 (n=32)	6	0.19	126	3.94	123	3.84	255	7.97
	11 – 15 (n=32)	3	0.09	156	4.88	163	5.09	322	10.06
	16 – 20 (n=17)	9	0.53	108	6.35	133	7.82	250	14.71
	21 ve Üzeri (n=6)	1	0.17	56	9.33	47	7.83	104	17.33
	Toplam (n=97)	19	0.20	482	4.97	498	5.13	999	10.30
2020-2021 (Seyircisiz)	5 ve Altı (n=8)	0	0.00	28	3.50	21	2.63	49	6.13
	6 – 10 (n=38)	3	0.08	165	4.34	143	3.76	311	8.18
	11 – 15 (n=43)	3	0.07	190	4.42	184	4.28	377	8.77
	16 – 20 (n=12)	1	0.08	52	4.33	44	3.67	97	8.08
	21 ve Üzeri (n=4)	0	0.00	25	6.25	18	4.50	43	10.75
	Toplam (n=105)	7	0.07	460	4.38	410	3.90	877	8.35
GENEL (Üç Sezon)	5 ve Altı (n=22)	1	0.05	115	5.23	128	5.82	244	11.09
	6 – 10 (n=65)	12	0.18	429	6.60	408	6.28	849	13.06
	11 – 15 (n=78)	21	0.27	513	6.58	573	7.35	1107	14.19
	16 – 20 (n=26)	15	0.58	303	11.65	363	13.96	681	26.19
	21 ve Üzeri (n=10)	6	0.60	100	10.00	93	9.30	199	19.90
	Toplam (n=201)	55	0.27	1460	7.26	1565	7.79	3080	15.32

Tablo 13’ de milli olma durumlarına göre sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri ve kişi başına düşen ortalama davranış miktarı verilmiştir. Bu bulgular doğrultusunda; 2018-2019 ve 2020-2021 sezonlarında milli olan sporcular (sırasıyla ortalama 8.16, 5.22); 2019-2020 sezonunda ise milliliği olmayan sporcular (ortalama 8.17) en fazla prososyal davranışı ortaya koymuştur. Prososyal davranışları 2018-2019 ve 2020-2021 sezonlarında milli olmayan sporcular (sırasıyla ortalama 3.00, 3.38); 2019-2020 sezonunda ise milliliği olan sporcular (ortalama 6.24) en az miktarda sergilemiştir.

Aynı tabloda toplam antisosyal davranışların ortalamalarına istinaden, 2018-2019 ve 2019-2020 sezonlarında milli olan sporcuların (sırasıyla ortalama 12.22, 10.32); 2020-2021 sezonunda ise milliliği olmayan sporcuların (9.38) en fazla antisosyal davranış sergilediği tespit edilmiştir. Sonuç olarak üç sezon ortalamaları incelendiğinde, milliliği bulunan sporcular hem prososyal (9.83) hem de antisosyal (15.42) davranışı herhangi bir yaş grubunda milliliği bulunmayan sporculara göre daha fazla ortaya koymuştur.

Müsabakada oynadıkları mevkilerine göre sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri ve kişi başına düşen ortalama davranış miktarları Tablo 14’de incelenmiştir. Sporcuların mevkileri kaleci, defans, orta saha ve hücum oyuncularları olarak değerlendirilmiştir. Kalecilerin amacı savunma yapmak olsa da, oyun akışındaki konumlarında dolayı savunma oyuncularından ayrı olarak değerlendirilmiştir. Bu durumda kişi başına düşen ortalama toplam prososyal ve antisosyal davranışlar; 2018-2019, 2019-2020 ve 2020-2021 sezonlarında en fazla prososyal (sırasıyla 11.50, 10.17, 8.67) kaleciler sergilemiştir. 2018-2019 sezonunda defans oyuncularları (ortalama 6.53), 2019-2020 sezonunda orta saha oyuncularları (ortalama 6.32), 2020-2021 sezonunda ise hücum oyuncularları (ortalama 3.78) en az toplam prososyal davranışı ortaya koymuştur.

Tablo 14’deki kişi başına düşen ortalama toplam antisosyal davranış miktarları incelendiğinde ise; en fazla antisosyal davranışları 2018-2019, 2019-2020 sezonlarında defans oyuncularının (sırasıyla 15.40, 11.68), 2020-2021 sezonunda da orta saha oyuncularının (10.04) ortaya koyduğu görülmüştür. Her bir sezondaki en az antisosyal davranışı da kaleciler (sırasıyla ortalama 2.60, 3.25, 1.00) sergilemiştir. Buna göre, en fazla prososyal davranışı (ortalama 18.20) ve en az antisosyal davranış (ortalama 3.63) sergileyen sporcular kaleciler olmuştur. En az toplam prososyal davranışı hücumda oyuncularları (ortalama 7.11); en fazla antisosyal davranışları ise orta sahada oyuncularları (ortalama 17.64) sergilemiştir.

Tablo 13

Milli Olma Durumlarına Göre Futbolcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

PROSOSYAL DAVRANIŞ									
Sezon	Millilik	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam	
		Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.
2018-2019 (Seyircili)	Var (n=96)	486	5.06	269	2.80	28	0.29	783	8.16
	Yok (n=4)	8	2.00	4	1.00	0	0.00	12	3.00
	Toplam (n=100)	494	4.94	273	2.73	28	0.28	795	7.95
2019-2020 (Yarı Seyircili)	Var (n=91)	347	3.81	194	2.13	27	0.30	568	6.24
	Yok (n=6)	29	4.83	19	3.17	1	0.17	49	8.17
	Toplam (n=97)	376	3.88	213	2.20	28	0.29	617	6.36
2020-2021 (Seyircisiz)	Var (n=97)	315	3.25	171	1.76	20	0.21	506	5.22
	Yok (n=8)	15	1.88	11	1.38	1	0.13	27	3.38
	Toplam (n=105)	330	3.14	182	1.73	21	0.20	533	5.08
GENEL (Üç Sezon)	Var (n=189)	1148	6.07	634	3.35	75	0.40	1857	9.83
	Yok (n=12)	52	4.33	34	2.83	2	0.17	88	7.33
	Toplam (n=201)	1200	5.97	668	3.32	77	0.38	1945	9.68

Milli Olma Durumlarına Göre Futbolcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

ANTİSOSYAL DAVRANIŞ

Sezon	Millilik	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam	
		Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.
2018-2019 (Seyircili)	Var (n=96)	29	0.30	502	5.23	642	6.69	1173	12.22
	Yok (n=4)	0	0.00	16	4.00	15	3.75	31	7.75
	Toplam (n=100)	29	0.29	518	5.18	657	6.57	1204	12.04
2019-2020 (Var Seyircili)	Var (n=91)	18	0.20	445	4.89	476	5.23	939	10.32
	Yok (n=6)	1	0.17	37	6.17	22	3.67	60	10.00
	Toplam (n=97)	19	0.20	482	4.97	498	5.13	999	10.30
2020-2021 (Seyircisiz)	Var (n=97)	7	0.07	421	4.34	374	3.86	802	8.27
	Yok (n=8)	0	0.00	39	4.88	36	4.50	75	9.38
	Toplam (n=105)	7	0.07	460	4.38	410	3.90	877	8.35
GENEL (Üç Sezon)	Var (n=189)	54	0.29	1368	7.24	1492	7.89	2914	15.42
	Yok (n=12)	1	0.08	92	7.67	73	6.08	166	13.83
	Toplam (n=201)	55	0.27	1460	7.26	1565	7.79	3080	15.32

Tablo 14

Müşabakada Oynadıkları Mevkilerine Göre Futbolcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

PROSOSYAL DAVRANIŞ									
Sezon	Mevki	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam	
		Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.
2018-2019 (Seyircili)	Kaleci (n=6)	46	7.67	22	3.67	1	0.17	69	11.50
	Defans (n=36)	161	4.47	67	1.86	7	0.19	235	6.53
	Orta Saha (n=43)	220	5.12	121	2.81	15	0.35	356	8.28
	Hücum (n=18)	67	3.72	63	3.50	5	0.28	135	7.50
	Toplam (n=92)	494	5.37	273	2.97	28	0.30	795	8.64
2019-2020 (Yarı Seyircili)	Kaleci (n=6)	39	6.50	20	3.33	2	0.33	61	10.17
	Defans (n=27)	117	4.33	75	2.78	7	0.26	199	7.37
	Orta Saha (n=38)	155	4.08	73	1.92	12	0.32	240	6.32
	Hücum (n=16)	65	4.06	45	2.81	7	0.44	117	7.31
	Toplam (n=80)	376	4.70	213	2.66	28	0.35	617	7.71
2020-2021 (Seyircisiz)	Kaleci (n=6)	36	6.00	15	2.50	1	0.17	52	8.67
	Defans (n=30)	116	3.87	61	2.03	8	0.27	185	6.17
	Orta Saha (n=42)	134	3.19	82	1.95	12	0.29	228	5.43
	Hücum (n=18)	44	2.44	24	1.33	0	0.00	68	3.78
	Toplam (n=90)	330	3.67	182	2.02	21	0.23	533	5.92
GENEL (Üç Sezon)	Kaleci (n=10)	121	12.10	57	5.70	4	0.40	182	18.20
	Defans (n=60)	394	6.57	203	3.38	22	0.37	619	10.32
	Orta Saha (n=90)	509	5.66	276	3.07	39	0.43	824	9.16
	Hücum (n=45)	176	3.91	132	2.93	12	0.27	320	7.11
	Toplam (n=181)	1200	6.63	668	3.69	77	0.43	1945	10.75

Misabakada Oynadıkları Mevkilerine Göre Futbolcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

ANTİSOSYAL DAVRANIŞ									
Mevki	Takım Arkadaşına			Rakibe			Hakeme		
	Adet	Ort.		Adet	Ort.		Adet	Ort.	Toplam
2018-2019 (Seyircili)	Kaleci (n=5)	4	0.80	7	1.40	2	0.40	13	2.60
	Defans (n=36)	9	0.25	162	4.50	223	6.19	394	10.94
	Orta Saha (n=40)	9	0.23	271	6.78	336	8.40	616	15.40
	Hücum (n=22)	7	0.32	78	3.55	96	4.36	181	8.23
	Toplam (n=88)	29	0.33	518	5.89	657	7.47	1204	13.68
2019-2020 (Yarı Seyircili)	Kaleci (n=4)	2	0.50	3	0.75	8	2.00	13	3.25
	Defans (n=31)	6	0.19	199	6.42	157	5.06	362	11.68
	Orta Saha (n=46)	7	0.15	226	4.91	267	5.80	500	10.87
	Hücum (n=17)	4	0.24	54	3.18	66	3.88	124	7.29
	Toplam (n=84)	19	0.23	482	5.74	498	5.93	999	11.89
2020-2021 (Seyircisiz)	Kaleci (n=3)	0	0.00	0	0.00	3	1.00	3	1.00
	Defans (n=32)	3	0.09	172	5.38	122	3.81	297	9.28
	Orta Saha (n=47)	4	0.09	232	4.94	236	5.02	472	10.04
	Hücum (n=18)	0	0.00	56	3.11	49	2.72	105	5.83
	Toplam (n=91)	7	0.08	460	5.05	410	4.51	877	9.64
GENEL (Üç Sezon)	Kaleci (n=8)	6	0.75	10	1.25	13	1.63	29	3.63
	Defans (n=64)	18	0.28	533	8.33	502	7.84	1053	16.45
	Orta Saha (n=90)	20	0.22	729	8.10	839	9.32	1588	17.64
	Hücum (n=47)	11	0.23	188	4.00	211	4.49	410	8.72
	Toplam (n=177)	55	0.31	1460	8.25	1565	8.84	3080	17.40

Maçın bölümlerine (ilk yarı, ikinci yarı ve oyun harici) göre sporcuların prososyal ve antisosyal adetleri ve yüzde değerleri Tablo 15’de verilmiştir. Burada maçın oyun harici olarak adlandırılan bölümü, devre arası düdüğü veya maçın bitiş düdüğü çalındıktan sonra sporcuların sahadan ayrılıncaya kadar geçen süreyi temsil etmektedir. Bu durumda Tablo 15’deki toplam prososyal davranışlara göre, 2018-2019 ve 2019-2020 sezonlarında sırasıyla 339 (%42,64), 242 (%39,22) adet ile ikinci yarı; 2020-2021 sezonunda 196 (%36,77) adet ile oyun haricinde en fazla prososyal davranışa rastlanmıştır. En az prososyal davranış ise 2018-2019 ve 2019-2020 sezonlarında sırasıyla 157 (%19,75), 184 (%29,82) adet ile oyun haricinde; 2020-2021 sezonunda 164 (%30,77) adet ile ikinci yarıda gerçekleşmiştir.

Tablo 15’de toplam antisosyal davranış adetleri incelendiğinde; 2018-2019 sezonunda ilk yarı 603 (%50,08); 2019-2020 ve 2020-2021 sezonlarında ise ikinci yarı sırasıyla 499 (%49,95) ve 470 (%53,59) adet ile en fazla antisosyal davranış gözlemlenmiştir. Her üç sezonda da sırasıyla 19 (%1,58), 22 (%2,20), 0 (%0,00) adet ile en az antisosyal davranış oyun haricindeki bölümde ortaya konmuştur. Buna göre; 745 (%38,30) adet ile en fazla prososyal davranış ve 1551 (%50,36) adet ile en fazla antisosyal davranış müsabakaların ikinci yarında gözlemlenirken; 537 (%27,61) adet ile en az prososyal davranış ve 41(%1,33) adet ile en az antisosyal davranış oyun haricindeki sürelerde görülmüştür.

Maçın oynandığı periyoda göre sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri ve kişi başına düşen davranış miktarı ile ilgili bulgular Tablo 16’de verilmiştir. Tablo 16’daki toplam prososyal davranışlar ele alındığında, 2018-2019, 2019-2020 ve 2020-2021 sezonlarında sırasıyla 154 (%19,37), 180 (%29,17), 194 (%36,40) adet ile en fazla prososyal davranış müsabaka bittikten sonra, 3 (%0,38), 4 (%0,65) ve 2 (%0,38) adet ile en az prososyal davranış devre arasında tespit edilmiştir. Bu üç sezonda da en yüksek ve en düşük toplam prososyal davranışlar karşılaşmanın belli sonuçlarla sona erdiği zamanlarda gerçekleşmiştir. Buna göre; toplam 528 (%27,15) adet ile müsabaka sonrasında en fazla, toplam 9 (%0,46) adet ile devre arasında en az toplam prososyal davranışlara rastlanılmıştır. Oyun akışındaki toplam prososyal davranışların en sık 265 (%13,62) adet davranış ile ikinci yarının ilk on beş dakikasında (45.01-60.00) ve en az ise 51 (%2,62) adet davranış miktarı ile ilk yarının uzatmalarında meydana geldiği belirlenmiştir.

Müsabakalardaki toplam antisosyal davranışlar her bir sezonda ve üç sezon toplamında ilk devrenin son on beş dakikasında (30.01-45.00 dk.) gerçekleşmiştir. Toplam antisosyal davranışların; 2018-2019, 2019-2020, 2020-2021 sezonlarında müsabakaların 30.01-45.00 (dk.) periyodunda sırasıyla 210 (%17,44), 166 (%16,62), 159 (%18,13) olmak üzere toplam 535 (%17,37) adet ile en fazla gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Devre arasında ve müsabakanın

Tablo 15

Maçın Bölümlerine Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

PROSOSYAL DAVRANIŞ									
Sezon	Maçın Bölümleri	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam	
		Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
2018-2019 (Seyircili)	İlk Yarı	202	25,41	92	11,57	5	0,63	299	37,61
	İkinci Yarı	209	26,29	121	15,22	9	1,13	339	42,64
	Oyun Harici	83	10,44	60	7,55	14	1,76	157	19,75
	Toplam	494	62,14	273	34,34	28	3,52	795	100,00
2019-2020 (Yarı Seyircili)	İlk Yarı	138	22,37	45	7,29	8	1,30	191	30,96
	İkinci Yarı	149	24,15	89	14,42	4	0,65	242	39,22
	Oyun Harici	89	14,42	79	12,80	16	2,59	184	29,82
	Toplam	376	60,94	213	34,52	28	4,54	617	100,00
2020-2021 (Seyircisiz)	İlk Yarı	107	20,08	57	10,69	9	1,69	173	32,46
	İkinci Yarı	96	18,01	61	11,44	7	1,31	164	30,77
	Oyun Harici	127	23,83	64	12,01	5	0,94	196	36,77
	Toplam	330	61,91	182	34,15	21	3,94	533	100,00
GENEL (Üç Sezon)	İlk Yarı	447	22,98	194	9,97	22	1,13	663	34,09
	İkinci Yarı	454	23,34	271	13,93	20	1,03	745	38,30
	Oyun Harici	299	15,37	203	10,44	35	1,80	537	27,61
	Toplam	1200	61,70	668	34,34	77	3,96	1945	100,00

Maçın Bölümlerine Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

ANTİSOSYAL DAVRANIŞ										
Sezon	Maçın Bölümleri	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam		%
		Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	
2018-2019 (Seyircili)	İlk Yarı	16	1,33	246	20,43	341	28,32	603	50,08	
	İkinci Yarı	13	1,08	258	21,43	311	25,83	582	48,34	
	Oyun Harici	0	0,00	14	1,16	5	0,42	19	1,58	
	Toplam	29	2,41	518	43,02	657	54,57	1204	100,00	
2019-2020 (Yarı Seyircili)	İlk Yarı	15	1,50	213	21,32	250	25,03	478	47,85	
	İkinci Yarı	4	0,40	259	25,93	236	23,62	499	49,95	
	Oyun Harici	0	0,00	10	1,00	12	1,20	22	2,20	
	Toplam	19	1,90	482	48,25	498	49,85	999	100,00	
2020-2021 (Seyircisiz)	İlk Yarı	3	0,34	221	25,20	183	20,87	407	46,41	
	İkinci Yarı	4	0,46	239	27,25	227	25,88	470	53,59	
	Oyun Harici	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	
	Toplam	7	0,80	460	52,45	410	46,75	877	100,00	
GENEL (Üç Sezon)	İlk Yarı	34	1,10	680	22,08	774	25,13	1488	48,31	
	İkinci Yarı	21	0,68	756	24,55	774	25,13	1551	50,36	
	Oyun Harici	0	0,00	24	0,78	17	0,55	41	1,33	
	Toplam	55	1,79	1460	47,40	1565	50,81	3080	100,00	

Tablo 16

Maçın Oynandığı Periyoda Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

PROSOSYAL DAVRANIŞ									
Sezon	Süre (dk.)	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam	
		Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
2018-2019 (Seyircili)	00.01 – 15.00	65	8,18	27	3,40	2	0,25	94	11,82
	15.01 - 30.00	72	9,06	31	3,90	0	0,00	103	12,96
	30.01 - 45.00	57	7,17	24	3,02	2	0,25	83	10,44
	İlk Yarı Uzatma	8	1,01	10	1,26	1	0,13	19	2,39
	Devre Arası	2	0,25	0	0,00	1	0,13	3	0,38
	45.01 – 60.00	70	8,81	34	4,28	1	0,13	105	13,21
	60.01 – 75.00	43	5,41	34	4,28	1	0,13	78	9,81
	75.01 – 90.00	69	8,68	35	4,40	6	0,75	110	13,84
	İkinci Yarı Uzatma	27	3,40	18	2,26	1	0,13	46	5,79
	Maç Sonrası	81	10,19	60	7,55	13	1,64	154	19,37
Toplam		494	62,14	273	34,34	28	3,52	795	100,00
2019-2020 (Yarı Seyircili)	00.01 – 15.00	49	7,94	11	1,78	3	0,49	63	10,21
	15.01 - 30.00	38	6,16	16	2,59	1	0,16	55	8,91
	30.01 - 45.00	41	6,65	13	2,11	3	0,49	57	9,24
	İlk Yarı Uzatma	10	1,62	5	0,81	1	0,16	16	2,59
	Devre Arası	2	0,32	2	0,32	0	0,00	4	0,65
	45.01 – 60.00	64	10,37	38	6,16	1	0,16	103	16,69
	60.01 – 75.00	39	6,32	24	3,89	2	0,32	65	10,53
	75.01 – 90.00	35	5,67	27	4,38	1	0,16	63	10,21
	İkinci Yarı Uzatma	11	1,78	0	0,00	0	0,00	11	1,78
	Maç Sonrası	87	14,10	77	12,48	16	2,59	180	29,17
Toplam		376	60,94	213	34,52	28	4,54	617	100,00

Maçın Oynandığı Periyoda Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri										
2020-2021 (Seyircisiz)	00.01 – 15.00	32	6,00	14	2,63	3	0,56	49	9,19	
	15.01 - 30.00	37	6,94	13	2,44	0	0,00	50	9,38	
	30.01 - 45.00	26	4,88	26	4,88	6	1,13	58	10,88	
	İlk Yarı Uzatma	12	2,25	4	0,75	0	0,00	16	3,00	
	Devre Arası	2	0,38	0	0,00	0	0,00	2	0,38	
	45.01 – 60.00	32	6,00	23	4,32	2	0,38	57	10,69	
	60.01 – 75.00	24	4,50	12	2,25	0	0,00	36	6,75	
	75.01 – 90.00	23	4,32	18	3,38	4	0,75	45	8,44	
	İkinci Yarı Uzatma	17	3,19	8	1,50	1	0,19	26	4,88	
	Maç Sonrası	125	23,45	64	12,01	5	0,94	194	36,40	
	Toplam	330	61,91	182	34,15	21	3,94	533	100,00	
GENEL (Üç Sezon)	00.01 – 15.00	146	7,51	52	2,67	8	0,41	206	10,59	
	15.01 - 30.00	147	7,56	60	3,08	1	0,05	208	10,69	
	30.01 - 45.00	124	6,38	63	3,24	11	0,57	198	10,18	
	İlk Yarı Uzatma	30	1,54	19	0,98	2	0,10	51	2,62	
	Devre Arası	6	0,31	2	0,10	1	0,05	9	0,46	
	45.01 – 60.00	166	8,53	95	4,88	4	0,21	265	13,62	
	60.01 – 75.00	106	5,45	70	3,60	3	0,15	179	9,20	
	75.01 – 90.00	127	6,53	80	4,11	11	0,57	218	11,21	
	İkinci Yarı Uzatma	55	2,83	26	1,34	2	0,10	83	4,27	
	Maç Sonrası	293	15,06	201	10,33	34	1,75	528	27,15	
	Toplam	1200	61,70	668	34,34	77	3,96	1945	100,00	

Maçın Oynandığı Periyoda Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

ANTİSOSYAL DAVRANIŞLAR									
Süre (dk.)	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam		
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	%
00.01 – 15.00	6	0,50	77	6,40	77	6,40	160	13,29	
15.01 - 30.00	5	0,42	72	5,98	111	9,22	188	15,61	
30.01 - 45.00	4	0,33	78	6,48	128	10,63	210	17,44	
İlk Yarı Uzatma	1	0,08	19	1,58	25	2,08	45	3,74	
Devre Arası	0	0,00	0	0,00	3	0,25	3	0,25	
45.01 – 60.00	6	0,50	60	4,98	78	6,48	144	11,96	
60.01 – 75.00	4	0,33	81	6,73	93	7,72	178	14,78	
75.01 – 90.00	2	0,17	74	6,15	95	7,89	171	14,20	
İkinci Yarı Uzatma	1	0,08	43	3,57	45	3,74	89	7,39	
Maç Sonrası	0	0,00	14	1,16	2	0,17	16	1,33	
Toplam	29	2,41	518	43,02	657	54,57	1204	100,00	
00.01 – 15.00	7	0,70	62	6,21	57	5,71	126	12,61	
15.01 - 30.00	1	0,10	57	5,71	77	7,71	135	13,51	
30.01 - 45.00	5	0,50	72	7,21	89	8,91	166	16,62	
İlk Yarı Uzatma	2	0,20	22	2,20	27	2,70	51	5,11	
Devre Arası	0	0,00	0	0,00	1	0,10	1	0,10	
45.01 – 60.00	1	0,10	84	8,41	65	6,51	150	15,02	
60.01 – 75.00	3	0,30	74	7,41	66	6,61	143	14,31	
75.01 – 90.00	0	0,00	75	7,51	76	7,61	151	15,12	
İkinci Yarı Uzatma	0	0,00	26	2,60	29	2,90	55	5,51	
Maç Sonrası	0	0,00	10	1,00	11	1,10	21	2,10	

2018-2019
(Seyircili)

2019-2020
(Yarı Seyircili)

Toplam	19	1,90	482	48,25	498	49,85	999	100,00
<i>Maçın Oynandığı Periyoda Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri</i>								
00.01 – 15.00	1	0,11	70	7,98	43	4,90	114	13,00
15.01 - 30.00	0	0,00	66	7,53	37	4,22	103	11,74
30.01 - 45.00	2	0,23	76	8,67	81	9,24	159	18,13
İlk Yarı Uzatma	0	0,00	9	1,03	22	2,51	31	3,53
Devre Arası	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
45.01 – 60.00	0	0,00	65	7,41	77	8,78	142	16,19
60.01 – 75.00	1	0,11	48	5,47	59	6,73	108	12,31
75.01 – 90.00	2	0,23	89	10,15	55	6,27	146	16,65
İkinci Yarı Uzatma	1	0,11	37	4,22	36	4,10	74	8,44
Maç Sonrası	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Toplam	7	0,80	460	52,45	410	46,75	877	100,00
GENEL (Üç Sezon)								
00.01 – 15.00	14	0,45	209	6,79	177	5,75	400	12,99
15.01 - 30.00	6	0,19	195	6,33	225	7,31	426	13,83
30.01 - 45.00	11	0,36	226	7,34	298	9,68	535	17,37
İlk Yarı Uzatma	3	0,10	50	1,62	74	2,40	127	4,12
Devre Arası	0	0,00	0	0,00	4	0,13	4	0,13
45.01 – 60.00	7	0,23	209	6,79	220	7,14	436	14,16
60.01 – 75.00	8	0,26	203	6,59	218	7,08	429	13,93
75.01 – 90.00	4	0,13	238	7,73	226	7,34	468	15,19
İkinci Yarı Uzatma	2	0,06	106	3,44	110	3,57	218	7,08
Maç Sonrası	0	0,00	24	0,78	13	0,42	37	1,20
Toplam	55	1,79	1460	47,40	1565	50,81	3080	100,00

bitiş düdüğünden sonraki zaman dilimi kapsayan süreçte de en az antisosyal davranışlar gözlemlenmiştir (Tablo 16).

Tablo16'daki üç sezon toplamındaki toplam prososyal ve toplam antisosyal davranış bulguları incelendiğinde; en az antisosyal davranış 4 (%0,13) adet ile devre arasında görülürken, müsabaka sonrası antisosyal davranış da 37 (%1,20) adettir. Ayrıca oyun akışındaki en az antisosyal davranışların toplam 127 (%4,12) adet ile ilk yarı uzatmalarında gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Maçın oynandığı sahaya (ev sahibi - deplasman) göre futbolcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri ve yüzde değerleri Tablo 17'da incelenmiştir. Burada sporcunun davranışı gerçekleştirdiğinde sahanın; sporcunun kendi takımına (ev sahibi saha) mı yoksa rakip takıma mı ait olduğunu üzerinde durulmuştur. Müsabakalarda takımlar kendi sahalarında eşit sayıda oynadıkları için davranışların yüzde değerlerine bakılmıştır.

Tablo 17'da toplam prososyal davranışlar ile ilgili bulgular göstermektedir ki; 2018-2019, 2019-2020 sezonlarında ev sahibi takımlar 428 (%53,84) ve 315 (%51,05) adet davranış ile ve sırasıyla 367 (%46,16) ve 302 (%48,95) adet davranış sergileyen deplasman takımlarından daha fazla prososyal davranış sergilemiştir. 2020-2021 sezonunda da deplasmandaki takımlar 316 (%59,29) adet davranış ile 217 (%40,71) adet davranış sergileyen ev sahibi takımlardan daha fazla prososyal davranış ortaya koymuştur. Gözlemlenen üç sezonda da toplam antisosyal davranışlar ele alındığında; ev sahibi takımların sırasıyla 606 (%50,33), 538 (%53,85) ve 445 (% 50,74) adet ile sırasıyla 598 (%49,67), 461 (%46,15) ve 432 (%49,26) adet davranış sergileyen deplasman takımlarından daha fazla antisosyal davranış sergiledikleri görülmüştür.

Aynı tabloda üç sezon toplamındaki toplam prososyal ve antisosyal davranış bulgularına göre ifade etmek gerekirse; 985 (%50,64) adet ile en fazla prososyal, 1491 (%48,41) adet davranış ile en az antisosyal davranışı deplasmanda oynayan takımlar sergilemiştir. Ayrıca 960 (%49,36) adet ile en az prososyal ve 1589 (%51,59) adet ile en fazla antisosyal davranışı ev sahibi takımlar ortaya koymuştur.

Takımların mücadeleleri sırasında sahadaki seyirci durumu sezonlar arasında farklılıklar göstermektedir. 2018-2019 sezonundaki müsabakaların hepsinde takımların taraftarları bulunurken, 2019-2020 sezonun son müsabakalarında Covid pandemisi koşulları sebebiyle takımların taraftarları bulunmamaktadır. Bu durum 2020-2021 sezonunun tamamına uygulanmış ve tüm müsabakalar seyircisiz olarak gerçekleşmiştir. Tablo 18'de seyirci durumuna göre futbolcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri ve maç başına düşen ortalama davranış miktarları incelenmiştir. Buna göre; üç sezon boyunca seyircilerin bulunduğu

Tablo 17

Maçın Oynandığı Sahaya (Ev Sahibi - Deplasman) Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

PROSOSYAL DAVRANIŞ										
Sezon	Saha	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam		%
		Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	
2018-2019 (Seyircili)	Ev Sahibi	275	34,59	137	17,23	16	2,01	428	53,84	
	Deplasman	219	27,55	136	17,11	12	1,51	367	46,16	
	Toplam	494	62,14	273	34,34	28	3,52	795	100,00	
2019-2020 (Yarı Seyircili)	Ev Sahibi	199	32,25	100	16,21	16	2,59	315	51,05	
	Deplasman	177	28,69	113	18,31	12	1,94	302	48,95	
	Toplam	376	60,94	213	34,52	28	4,54	617	100,00	
2020-2021 (Seyircisiz)	Ev Sahibi	119	22,33	89	16,70	9	1,69	217	40,71	
	Deplasman	211	39,59	93	17,45	12	2,25	316	59,29	
	Toplam	330	61,91	182	34,15	21	3,94	533	100,00	
GENEL (Üç Sezon)	Ev Sahibi	593	30,49	326	16,76	41	2,11	960	49,36	
	Deplasman	607	31,21	342	17,58	36	1,85	985	50,64	
	Toplam	1200	61,70	668	34,34	77	3,96	1945	100,00	

Maçın Oynandığı Sahaya (Ev Sahibi - Deplasman) Göre Sporcuların Prosoyval ve Antisoyval Davranış Adetleri

ANTİSOYVAL DAVRANIŞ								
Sezon	Saha	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam
		Adet	%	Adet	%	Adet	%	
2018-2019 (Sevircili)	Ev Sahibi	11	0,91	272	22,59	323	26,83	606 50,33
	Deplasman	18	1,50	246	20,43	334	27,74	598 49,67
	Toplam	29	2,41	518	43,02	657	54,57	1204 100,00
2019-2020 (Yarı Sevircili)	Ev Sahibi	5	0,50	254	25,43	279	27,93	538 53,85
	Deplasman	14	1,40	228	22,82	219	21,92	461 46,15
	Toplam	19	1,90	482	48,25	498	49,85	999 100,00
2020-2021 (Sevircisiz)	Ev Sahibi	6	0,68	238	27,14	201	22,92	445 50,74
	Deplasman	1	0,11	222	25,31	209	23,83	432 49,26
	Toplam	7	0,80	460	52,45	410	46,75	877 100,00
GENEL (Üç Sezon)	Ev Sahibi	22	0,71	764	24,81	803	26,07	1589 51,59
	Deplasman	33	1,07	696	22,60	762	24,74	1491 48,41
	Toplam	55	1,79	1460	47,40	1565	50,81	3080 100,00

Tablo 18
Seyirci Durumuna Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

PROSOSYAL DAVRANIŞ														ANTİSOSYAL DAVRANIŞ					
		Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam		Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam			
Seyirci	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	
Var (n=21)	813	38.71	445	21.19	51	2.43	1309	62.33	47	2.24	896	42.67	1036	49.33	1979	94.24			
Yok (n=15)	387	25.80	223	14.87	26	1.73	636	42.40	8	0.53	564	37.60	529	35.27	1101	73.40			
Toplam (n=36)	1200	33.33	668	18.56	77	2.14	1945	54.03	55	1.53	1460	40.56	1565	43.47	3080	85.56			

GENEL (Üç Sezon)

Tablo 19
Mısabaka Sonucuna Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

Sezon	Saha Üstünlüğü/ Sonuç	PROSOSYAL DAVRANIŞ									
		Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam		Ort.	Ort.
		Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.		
2018-2019 (Seyircili)	Ev Sahibi/ Galibiyet (n=6)	258	43.00	137	22.83	19	3.17	414	69.00		
	Deplasman/ Galibiyet (n=0)	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00		
	Berabere (n=6)	236	39.33	136	22.67	9	1.50	381	63.50		
	Toplam (n=12)	494	41.17	273	22.75	28	2.33	795	66.25		
2019-2020 (Yarı Seyircili)	Ev Sahibi/ Galibiyet (n=5)	164	32.80	86	17.20	16	3.20	266	53.20		
	Deplasman/ Galibiyet (n=2)	53	26.50	30	15.00	3	1.50	86	43.00		
	Berabere (n=5)	159	31.80	97	19.40	9	1.80	265	53.00		
	Toplam (n=12)	376	31.33	213	17.75	28	2.33	617	51.42		
2020-2021 (Seyircisiz)	Ev Sahibi/ Galibiyet (n=3)	63	21.00	51	17.00	6	2.00	120	40.00		
	Deplasman / Galibiyet (n=6)	214	35.67	104	17.33	10	1.67	328	54.67		
	Berabere (n=3)	53	17.67	27	9.00	5	1.67	85	28.33		
	Toplam (n=12)	330	27.50	182	15.17	21	1.75	533	44.42		

Müsabaka Sonucuna Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

GENEL (Üç Sezon)	Ev Sahibi/ Galibiyet (n=14)	485	34.64	274	19.57	41	2.93	800	57.14
	Deplasman / Galibiyet (n=8)	267	33.38	134	16.75	13	1.63	414	51.75
	Berabere (n=14)	448	32.00	260	18.57	23	1.64	731	52.21
	Toplam (n=36)	1200	33.33	668	18.56	77	2.14	1945	54.03

ANTİSOSYAL DAVRANIŞ

Sezon	Saha Üstünlüğü/ Sonuç	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam	
		Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.
2018-2019 (Seyircili)	Ev Sahibi/ Galibiyet (n=6)	13	2.17	227	37.83	306	51.00	546	91.00
	Deplasman/ Galibiyet (n=0)	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
	Berabere (n=6)	16	2.67	291	48.50	351	58.50	658	109.67
	Toplam (n=12)	29	2.42	518	43.17	657	54.75	1204	100.33
2019-2020 (Yarı Seyircili)	Ev Sahibi/ Galibiyet (n=5)	10	2.00	210	42.00	198	39.60	418	83.60
	Deplasman/ Galibiyet (n=2)	3	1.50	101	50.50	118	59.00	222	111.00
	Berabere (n=5)	6	1.20	171	34.20	182	36.40	359	71.80
	Toplam (n=12)	19	1.58	482	40.17	498	41.50	999	83.25

<i>Müsabaka Sonucuna Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri</i>									
2020-2021 (Seçircisiz)	Ev Sahibi/ Galibiyet (n=3)	0	0.00	113	37.67	92	30.67	205	68.33
	Deplasman / Galibiyet (n=6)	5	0.83	219	36.50	229	38.17	453	75.50
	Berabere (n=3)	2	0.67	128	42.67	89	29.67	219	73.00
	Toplam (n=12)	7	0.58	460	38.33	410	34.17	877	73.08
GENEL (Üç Sezon)	Ev Sahibi/ Galibiyet (n=14)	23	1.64	550	39.29	596	42.57	1169	83.50
	Deplasman / Galibiyet (n=8)	8	1.00	320	40.00	347	43.38	675	84.38
	Berabere (n=14)	24	1.71	590	42.14	622	44.43	1236	88.29
	Toplam (n=36)	55	1.53	1460	40.56	1565	43.47	3080	85.56

21, seyircilerin bulunmadığı 15 karşılaşma yapılmıştır. Sporcuların kişi başına düşen toplam prososyal ve antisosyal davranış miktarları dikkate alınarak incelendiğinde; en fazla prososyal (ortalama 62.33) ve antisosyal (ortalama 94.24) davranışın seyircili karşılaşmalarda gerçekleştiği tespit edilmiştir. Yani seyircili maçlarda prososyal ve antisosyal davranış adedi seyircisiz maçlara oranla daha yüksek olmuştur.

Davranışların farklılık gösterebileceği düşünülen bir diğer müsabaka bilgisi ise müsabakanın sonucudur. Burada müsabakanın sayısal sonuçları yerine saha üstünlüğüne (ev sahibi/ deplasman takımı) göre galip olma veya berabere kalma durumları ele alınmıştır. Müsabaka sonucuna göre futbolcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri ve maç başına düşen ortalama davranış miktarı Tabla 19 ile sunulmuştur.

Yukarıdaki Tablo 19'deki maç başına düşen ortalama prososyal davranışlar ele alındığında; en fazla prososyal davranış 2018-2019 ve 2019-2020 sezonlarında ev sahibi takımın galip geldiği (sırasıyla 69.00 ve 53.20); 2020-2021 sezonunda deplasman takımının galip geldiği (54.67) müsabakalarda gözlemlenmiştir. En az prososyal davranış 2018-2019 ve 2019-2020 sezonlarında deplasman takımının galip geldiği (sırasıyla ortalama 0.00 ve 43.00); 2020-2021 sezonunda ise berabere kalınan (ortalama 28.33) müsabakalarda gerçekleştiği belirlenmiştir.

Aynı tablodaki maç başına düşen toplam antisosyal davranışlara göre; en fazla antisosyal davranış 2018-2019 sezonunda berabere sonuçlanan karşılaşmalarda (ortalama 109.67); 2019-2020 ve 2020-2021 sezonlarında deplasman takımının galip geldiği (sırasıyla ortalama 111.00 ve 75.50) müsabakalarda sergilenmiştir. En az antisosyal davranışların 2018-2019 sezonunda deplasman takımının galip geldiği (ortalama 0.00); 2019-2020 sezonunda berabere kalınan (ortalama 71.80); 2020-2021 sezonunda ise ev sahibi takımın galip geldiği (ortalama 68.33) müsabakalarda tespit edilmiştir. Üç sezon toplamındaki ortalama davranış miktarları ele alındığında görülmektedir ki; takımlar en fazla prososyal davranış (57.14) ev sahibi takımın galip geldiği ve en az prososyal davranış (51.75) deplasman takımının galip geldiği müsabakalarda sergilemiştir. Buna ek olarak, en fazla antisosyal davranış (ortalama 88.29) berabere kalınan müsabakalarda gözlemlenirken, en az antisosyal davranış (ortalama 83.50) ev sahibi takımın galip geldiği müsabakalarda ortaya konmuştur.

Prososyal ve antisosyal davranışlar üzerinde etken olabileceği düşünülen bir diğer değişken ise müsabaka sonucundaki sayısal farktır. Müsabaka sonucundaki farka göre sporcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri ve maç başına düşen ortalama davranış adedi Tablo 20'de verilmiştir. Bu tabloda maç başına düşen toplam prososyal davranış adetleri dikkate alındığında, en fazla prososyal davranışın 2018-2019 ve 2020-2021 sezonlarında bir

fark ile biten müsabakalarda (sırasıyla ortalama 73.33, 65.00); 2019-2020 sezonunda berabere biten müsabakalarda (ortalama 53.00) olduğu görülmüştür. En az prososyal davranış ise 2018-2019 ve 2020-2021 sezonlarında berabere biten müsabakalarda (sırasıyla ortalama 63.50, 28.33); 2019-2020 sezonunda iki veya daha fazla farkla biten müsabakalarda (ortalama 49.40) gözlemlenmiştir.

Aynı tablodaki maç başına düşen toplam antisosyal davranış adetleri göz önünde bulundurulduğunda, 2018-2019 sezonunda berabere biten müsabakalarda (ortalama 109.67), 2019-2020 sezonunda iki veya daha fazla farkla biten müsabakalarda (ortalama 96.40), 2020-2021 sezonunda ise bir farkla biten müsabakalarda (ortalama 78.00) ortaya konmuştur. En az antisosyal davranış ise 2018-2019 ve 2020-2021 sezonlarında iki ve daha fazla farkla biten müsabakalarda (sırasıyla ortalama 81.67, 69.20) olurken; 2019-2020 sezonunda berabere biten müsabakalarda (ortalama 71.80) yaşanmıştır. Bu durumda üç sezonun ortalamalarına göre; en fazla prososyal (65.00) ve antisosyal (85.67) davranışlar bir farkla biten müsabakalarda, en az prososyal (48.38) ve antisosyal (82.54) davranışlar da iki ve daha fazla farkla biten müsabakalarda gerçekleşmiştir.

Yapılan araştırmada, takımların başarı sırasının da, sporcuların prososyal ve antisosyal davranış sıklıkları üzerinde bir etken olabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle takımların karşılaşmadan önce ligdeki sıralamaları üzerinde durulmuştur. Bu sıralamalar üst sıralar (1-6. sıra), orta sıralar (7-12.sıra) ve alt sıralar (13.sıra ve üstü) olarak ayrıştırılmıştır. Tablo 21’de takımların müsabakadan önce ligdeki durumlarına göre futbolcuların prososyal ve antisosyal davranış adetleri ve maç başına düşen ortalama davranış miktarı verilmiştir.

Tablo 21’deki maç başına düşen ortalama davranış miktarlarına bakıldığında, 2018-2019 ve 2019-2020 sezonlarında üst sıradaki takımlar (sırasıyla 33.81, 26.12); 2020-2021 sezonunda orta sıralardaki takımlar (23.67) en fazla prososyal davranışı ortaya koymuştur. En az prososyal davranışı 2018-2019 sezonunda orta sıradaki takımlar (ortalama 28.67), 2019-2020 ve 2020-2021 sezonlarında ise alt sıradaki takımlar (sırasıyla ortalama 0.00, 17.00) sergilemiştir. Bu bulguların yanında 2018-2019 sezonunda alt sıradaki takımlar (ortalama 59.20), 2019-2020 ve 2020-2021 sezonlarında üst sıradaki takımlar (sırasıyla ortalama 43.88 ve 37.40) en fazla antisosyal davranışı sergilediği belirtilmiştir. 2018-2019 ve 2020-2021 sezonlarında orta sıradaki takımlar (sırasıyla ortalama 40.00, 32.00), 2019-2020 sezonunda ise alt sıradaki takımlar (ortalama 0.00) ise en az antisosyal davranışı ortaya koymuştur.

Aynı tabloda üç sezon toplamında verilen maç başına düşen ortalama prososyal ve antisosyal davranışlar incelendiğinde ise, alt sıralardaki takımların hem prososyal (30.83) hem de antisosyal (54.83) davranışlarının daha sık oldukları görülmektedir. Orta sıralardaki

takımların ise prososyal (25.38) ve antisosyal (36.08) davranışları en düşük sıklıkta sergiledikleri tespit edilmiştir.

Tablo 20

Müşabaka Sonucundaki Farka Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

PROSOSYAL DAVRANIŞ									
Sezon	Müşabaka Sonucundaki Fark	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam	
		Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.
2018-2019 (Seyircili)	Berabere (n=6)	236	39.33	136	22.67	9	1.50	381	63.50
	Bir Sayı (n=3)	161	53.67	53	17.67	6	2.00	220	73.33
	İki Sayı ve Üstü (n=3)	97	32.33	84	28.00	13	4.33	194	64.67
	Toplam (n=12)	494	41.17	273	22.75	28	2.33	795	66.25
2019-2020 (Yarı)	Berabere (n=5)	159	31.80	97	19.40	9	1.80	265	53.00
	Bir Sayı (n=2)	62	31.00	41	20.50	2	1.00	105	52.50
	İki Sayı ve Üstü (n=5)	155	31.00	75	15.00	17	3.40	247	49.40
	Toplam (n=12)	376	31.33	213	17.75	28	2.33	617	51.42
2020-2021 (Seyircisiz)	Berabere (n=3)	53	17.67	27	9.00	5	1.67	85	28.33
	Bir Sayı (n=4)	184	46.00	69	17.25	7	1.75	260	65.00
	İki Sayı ve Üstü (n=5)	93	18.60	86	17.20	9	1.80	188	37.60
	Toplam (n=12)	330	27.50	182	15.17	21	1.75	533	44.42
GENEL (Üç Sezon)	Berabere (n=14)	448	32.00	260	18.57	23	1.64	731	52.21
	Bir Sayı (n=9)	407	45.22	163	18.11	15	1.67	585	65.00
	İki Sayı ve Üstü (n=13)	345	26.54	245	18.85	39	3.00	629	48.38
	Toplam (n=36)	1200	33.33	668	18.56	77	2.14	1945	54.03

Müsabaka Sonucundaki Farka Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

ANTİSOSYAL DAVRANIŞ									
Sezon	Maç Sonucundaki Fark	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam	
		Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.
2018-2019 (Seyircili)	Berabere (n=6)	16	2.67	291	48.50	351	58.50	658	109.67
	Bir Sayı (n=3)	10	3.33	126	42.00	165	55.00	301	100.33
	İki Sayı ve Üstü (n=3)	3	1.00	101	33.67	141	47.00	245	81.67
	Toplam (n=12)	29	2.42	518	43.17	657	54.75	1204	100.33
2019-2020 (Yarı Seyircili)	Berabere (n=5)	6	1.20	171	34.20	182	36.40	359	71.80
	Bir Sayı (n=2)	5	2.50	74	37.00	79	39.50	158	79.00
	İki Sayı ve Üstü (n=5)	8	1.60	237	47.40	237	47.40	482	96.40
	Toplam (n=12)	19	1.58	482	40.17	498	41.50	999	83.25
2020-2021 (Seyircisiz)	Berabere (n=3)	2	0.67	128	42.67	89	29.67	219	73.00
	Bir Sayı (n=4)	5	1.25	158	39.50	149	37.25	312	78.00
	İki Sayı ve Üstü (n=5)	0	0.00	174	34.80	172	34.40	346	69.20
	Toplam (n=12)	7	0.58	460	38.33	410	34.17	877	73.08
GENEL (Üç Sezon)	Berabere (n=14)	24	1.71	590	42.14	622	44.43	1236	88.29
	Bir Sayı (n=9)	20	2.22	358	39.78	393	43.67	771	85.67
	İki Sayı ve Üstü (n=13)	11	0.85	512	39.38	550	42.31	1073	82.54
	Toplam (n=36)	55	1.53	1460	40.56	1565	43.47	3080	85.56

Tablo 21

Takımların Müsabakadan Önce Ligdeki Durumlarına Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

PROSOSYAL DAVRANIŞ									
Sezon	Sıra	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam	
		Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.
SEZON 1 (Seyircili)	Üst (n=16)	327	20.44	197	12.31	17	1.06	541	33.81
	Orta (n=3)	56	18.67	25	8.33	5	1.67	86	28.67
	Alt (n=5)	111	22.20	51	10.20	6	1.20	168	33.60
	Toplam (n=24)	494	20.58	273	11.38	28	1.17	795	33.13
SEZON 2 (Yarı Seyircili)	Üst (n=17)	257	15.12	163	9.59	24	1.41	444	26.12
	Orta (n=7)	119	17.00	50	7.14	4	0.57	173	24.71
	Alt (n=0)	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
	Toplam (n=24)	376	15.67	213	8.88	28	1.17	617	25.71
SEZON 3 (Seyircisiz)	Üst (n=20)	275	13.75	151	7.55	19	0.95	445	22.25
	Orta (n=3)	47	15.67	22	7.33	2	0.67	71	23.67
	Alt (n=1)	8	8.00	9	9.00	0	0.00	17	17.00
	Toplam (n=24)	330	13.75	182	7.58	21	0.88	533	22.21
GENEL (Üç Sezon)	Üst (n=53)	859	16.21	511	9.64	60	1.13	1430	26.98
	Orta (n=13)	222	17.08	97	7.46	11	0.85	330	25.38
	Alt (n=6)	119	19.83	60	10.00	6	1.00	185	30.83
	Toplam (n=72)	1200	16.67	668	9.28	77	1.07	1945	27.01

Takımların Mısabakadan Önce Ligdeki Durumlarına Göre Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranış Adetleri

ANTİSOSYAL DAVRANIŞ

Sezon	Sıra	Takım Arkadaşına		Rakibe		Hakeme		Toplam	
		Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.	Adet	Ort.
SEZON 1 (Seyircili)	Üst (n=16)	18	1.13	333	20.81	437	27.31	788	49.25
	Orta (n=3)	3	1.00	60	20.00	57	19.00	120	40.00
	Alt (n=5)	8	1.60	125	25.00	163	32.60	296	59.20
	Toplam (n=24)	29	1.21	518	21.58	657	27.38	1204	50.17
SEZON 2 (Yarı Seyircili)	Üst (n=17)	14	0.82	356	20.94	376	22.12	746	43.88
	Orta (n=7)	5	0.71	126	18.00	122	17.43	253	36.14
	Alt (n=0)	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
	Toplam (n=24)	19	0.79	482	20.08	498	20.75	999	41.63
SEZON 3 (Seyircisiz)	Üst (n=20)	7	0.35	400	20.00	341	17.05	748	37.40
	Orta (n=3)	0	0.00	48	16.00	48	16.00	96	32.00
	Alt (n=1)	0	0.00	12	12.00	21	21.00	33	33.00
	Toplam (n=24)	7	0.29	460	19.17	410	17.08	877	36.54
GENEL (Üç Sezon)	Üst (n=53)	39	0.74	1089	20.55	1154	21.77	2282	43.06
	Orta (n=13)	8	0.62	234	18.00	227	17.46	469	36.08
	Alt (n=6)	8	1.33	137	22.83	184	30.67	329	54.83
	Toplam (n=72)	55	0.76	1460	20.28	1565	21.74	3080	42.78

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Bu bölümde, müsabakalar gözlemlenerek kaydedilen davranışlar ve bu davranışların sporcuların kişisel bilgilerine ve müsabaka bilgilerine göre sıklığı, yapılan önceki çalışmalarla değerlendirilerek tartışılmıştır.

Bu araştırmada gözlemler sonucunda belirlenen 22'si prososyal ve 24'ü antisosyal olmak üzere toplam 46 davranış türü üzerinde incelemeler yapılmıştır. Bu davranış türleri takım arkadaşına, rakibe ve hakeme prososyal ve antisosyal davranış olmak üzere sınıflandırılmıştır. Bu doğrultuda takım arkadaşına 7, rakibe 10, hakeme 5 prososyal; takım arkadaşına 2, rakibe 17, hakeme 5 antisosyal davranış türü ele alınmıştır. Araştırmada rakiplere karşı hem prososyal hem de antisosyal davranışlarda gözlemlenebilir davranış çeşitliliğinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Kavussanu ve arkadaşları (2006), futbolcuları gözlemleyerek yaptıkları çalışmalarında 3 prososyal ve 10 antisosyal davranış belirlemiştir. Belirlenen davranışlar sıklıkla rakibe karşı gerçekleşse de, hakemi kandırmaya dönük davranışlar az sayıda da olsa çalışmada yer almıştır. Kavussanu ve arkadaşları (2009), futbol maçlarını gözlemledikleri bir diğer çalışmalarında 7 prososyal ve 11 antisosyal davranış ile sporcuların takım arkadaşlarına ve rakiplerine yaptıkları davranışları incelenmiştir. Kavussanu ve Boardley (2009) tarafından geliştirilen ve tutum çalışmalarının ana kaynağı olan Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeğinde (The Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale) ise takım arkadaşına 4, rakibe 3 prososyal ve takım arkadaşına 5, rakibe 8 antisosyal olmak üzere 20 farklı davranış ortaya koymuştur. Gürpınar ve Güven, 2011 yılında futbol hakemi ile röportaj yaparak gerçekleştirdikleri çalışmada hakeme, sporcuya, teknik ekibe ve seyirciye yapılan 16 farklı sportmenlik dışı davranış tespit etmiştir. Bunların dışında futbol harici olarak buz hokeyi (Sheldon ve Aimar, 2001), ragbi (Jones ve diğerleri, 2005), langırt (Sage ve Kavussanu, 2007) ve basketbol (Kirker, Tenenbaum ve Mattson, 2000; Gürpınar ve Güven, 2010; Sukys ve diğerleri, 2011) sporlarındaki gözlemlenen davranışlar ortaya koyulmuş ve bu sporlarda rakibe ve hakeme karşı yapılan her spor branşında görülen saldırgan davranışlarla birlikte o spora özgü saldırgan davranışlar incelenmiştir. Alanyazındaki bulgular ve bu araştırma sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bu araştırmanın; takım arkadaşına, rakibe ve hakeme karşı yapılan

prososyal ve antisosyal davranışları bir arada değerlendiren ilk çalışmalardan olduğu ve sözel davranışları içermemesine rağmen, gözlemlenebilir davranış çeşidi bakımından zengin bir içerik sunduğu düşünülmektedir. Davranış çeşitliliği, gerçek durumun netliğini ortaya koymada önemlidir (Kavussanu ve diğerleri, 2006). Şimdiye kadar yapılan çalışmalara kıyasla bu araştırmadaki davranış çeşitliliğinin çok olmasının sebebi bu çalışmada gözlenen takımların aralarında yüksek rekabet bulunan ve Türk futbolunda en çok şampiyon olmuş dört kulüp üzerinde yürütülmesidir. Ayrıca bu araştırmada, benzer diğer çalışmalardan daha çok müsabaka (n=36) gözlemlenmiştir. Her ne kadar önceki çalışmalarda öncelikli olarak daha çok müsabaka izlemekten ziyade daha çok davranış türünün belirlenmesi tavsiye edilse de (Kavussanu ve diğerleri, 2006), daha çok müsabaka gözlemlemek davranış çeşitliliğini belirlemede önemli etkenlerden biri olabilmektedir. Yapılan önceki çalışmalarda takım davranışları hakkında daha doğru fikir elde etmede, daha fazla müsabaka gözlemlemenin yararlı olabileceği de vurgulanmıştır (Kavussanu ve diğerleri, 2006).

Elde edilen bulgular sonucunda sporcuların futbol müsabakaları sırasında ortaya koydukları antisosyal davranışların (n=3080), prososyal davranışlarından (n=1945) daha fazla olduğu bulunmuştur (Tablo 6). Araştırmada en fazla hakemlere sonra rakibe karşı antisosyal davranışlar gözlemlenmiştir. Bu davranışları sırasıyla takım arkadaşlarına, rakiplerine ve hakemlere karşı sergiledikleri prososyal davranışlar takip etmiştir. Müsabakalarda sporcuların takım arkadaşlarına antisosyal içerikli davranışlarına ise çok az rastlanılmıştır. Bu bulgular sonucunda araştırmadan beklenen en fazla antisosyal davranışın rakibe karşı gerçekleşmesi varsayımı desteklenmemiştir. Alanyazına bakıldığında futboldaki antisosyal ve prososyal davranışların sıklıklarının farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Kavussanu ve arkadaşları (2006), gözlem yoluyla genç erkek futbolcular üzerinde yaptığı çalışmada gözlemlenen antisosyal davranışların prososyal davranışlardan daha sık ve daha çeşitli olduğunu bulmuştur. Bu araştırma ve literatürdeki araştırmada prososyal davranışların antisosyal davranışlardan az olmasının sebebi kısmen, bireyin başarılı bir şekilde rekabet edebilmek için kendine odaklandığını varsayan rekabetin doğasından kaynaklanması olabilir (Shields & Bredemeier, 1995). Bu araştırmada Türkiye Süper Ligindeki rekabetin en yüksek olduğu kabul edilen, şampiyonluğa daha sık aday olan takımların birbiriyle yaptığı müsabakalar gözlemlenmiştir. Elde edilen bulgular da rekabet ortamının doğasına uygun görünmektedir. Alanyazında prososyal davranışların antisosyal davranışlardan daha sık görüldüğü çalışmalara da rastlanmıştır (Kavussanu ve diğerleri, 2009; Boardley ve Kavussanu, 2009; Sukys ve diğerleri, 2011; Alemdağ, 2018; Turkay 2019; Özdemir, 2019; Gözmen-Elmas, 2021). Bu çalışmalarda sadece takım arkadaşına ve rakibe karşı gerçekleşen davranışlar incelenmiştir. Bu araştırmadan

hakemle ilgili bulguları çıkarttığımızda da aslında benzer sonuç ortaya çıkmaktadır. Daha net ifade etmek gerekirse; elde edilen bulguları sadece takım arkadaşına ve rakibe yapılan davranışlar olarak ele aldığımızda prososyal davranışların (n=1868) antisosyal davranışlardan (n=1515) daha fazla olduğu sonucuna varılmaktadır (Tablo 7 ve Tablo 8). Hakeme yapılan antisosyal davranışlar (n=77 prososyal ve n=1565 antisosyal) fazla olduğu için bu araştırmadaki antisosyal davranışları arttıran sebep, hakeme yapılan davranışları dâhil etmemizdir. Müsabakalardaki sportmenlik dışı davranışları inceleyen diğer araştırmada da süper ligde en çok hakemlere karşı olumsuz davranış (hakeme psikolojik baskı, hakemin kararını protesto, hakemi şikâyet ve hakemin kararına itiraz vb.) sergilendiği sonucuna ulaşılmıştır (Gürpınar ve Güven, 2010; 2011). Hakem gerçekleşen pozisyonlarla ilgili son kararı veren önemli bir figürdür. Sporcuların seyircilere, takım arkadaşlarına, antrenörlerine ve belki de kendilerine karşı “hata bende değil”, “ben görevimi yaptım ama hakem hakkımı vermedi” duygusunu vermek istediği için suç atma güdüsüyle müsabakanın karar mekanizması olan hakemleri kabahatli gösterecek antisosyal davranışları sıklıkla tercih ettikleri düşünülmektedir. Tabi ki pozisyona bakış açısı sebebiyle, her kararı detaylı analiz etme imkânı olmayan hakemlerin yer yer “hatalı” karar alabilme ihtimali olsa bile, burada anlatılmak istenen durum sporcunun suç atma güdüsüyle bariz hatasını hakeme yüklemesi durumudur. Eline top değen bir sporcunun, topun kendisine değmediğini feryat etmesi ya da yaptıkları davranışları göz göre yapmadığını iddia etmesi de bu güdüyle yapılan bir savunma olarak açıklanabilir. Kişinin kendi başarısızlığının veya eksikliğinin sorumlusu olarak başkalarını (kişi veya nesne) göstermesi, insan psikolojisinde, savunma mekanizmalarından biri olan “yansıtma” terimiyle ifade edilmektedir (Freud, 1962). Bu durumun hakemlere olan antisosyal davranışların fazlalığı konusunda etkin olduğu düşünülmektedir. Ayrıca gözlemlenen davranışlar incelendiğinde (Tablo 7 ve Tablo 8); sporcuların takım arkadaşlarına, rakiplerinden daha sık olumlu davranışta bulunduğu ve en fazla karşılaşılan prososyal davranışın “takım arkadaşına olumlu, yapıcı geri bildirim vermek” (n=454) olduğu görülmüştür. Bu davranış bir pozisyon sonrasında takım arkadaşına karşı yapılan tüm tebrik ve cesaretlendirme davranışlarını kapsamaktadır. Bu bağlamda benzer sonuçlardaki çalışmalarda da sporcuların takım arkadaşlarına, rakiplerinden daha fazla prososyal davranış gösterdiği ve davranış sıklıklarını detaylandıran çalışmalarda da en sık görülen davranışın “takım arkadaşını tebrik etmek veya cesaretlendirmek” olduğu belirtilmiştir (Kavussanu ve arkadaşları; 2009, Turkey, 2019). Yapılan bir araştırmaya göre prososyal davranışların görev uyumunu arttırdığı bulunmuştur (Eys, Loughhead, Bray ve Carron, 2009). Al-Yaaribi, Kavussanu ve Ring (2016), yaptığı çalışmada sporcuların takım arkadaşlarının olumlu davranışları ile karşılaşmaları sonucunda; oynadıkları oyundan daha çok

keyif alarak mücadelede daha çok çaba gösterdikleri ve böylece de performanslarının arttığı sonucuna varmıştır. Aynı amaç için bir araya gelmiş sporcuların, takım arkadaşlarının verimliliklerini arttırmak maksadıyla daha motive edici davranışları ve takım arkadaşlarının verimliliklerini arttırma arzuları beklenen bir davranış olmakla birlikte bu araştırmadaki bulguların da diğer araştırmalarla paralellik gösterdiği söylenebilir. Futbol maçlarındaki prososyal davranışlara daha sık rastlanmasına sebep sporcuların takım arkadaşları ile aynı hedef doğrultusunda daha çok vakit geçirmelerinden ve daha çok ortak paylaşımlarının bulunmasından kaynaklanabilmektedir.

Araştırmada gözlemlenen üç sezon arasındaki en temel fark müsabakaların oynandığı stadyumdaki seyirci durumudur. 2018-2019 sezonundaki müsabakalar seyircili, 2019-2020 sezonundaki müsabakalar bir kısmı seyircili bir kısmı seyircisiz, 2020-2021 sezonundaki müsabakalar ise seyircisiz olarak oynanmıştır. Bu nedenle sezonlara ve seyirci durumuna göre prososyal ve antisosyal davranış adetleri de paralellik göstermiştir. Araştırma bulgularına göre 2018-2019 (seyircili) sezonundan 2020-2021 (seyircisiz) sezonuna ilerledikçe hem prososyal hem de antisosyal davranışlarda azalma olduğu görülmüştür (Tablo 5 ve Tablo 18). Ferraresi ve Gucciardi (2020), 2019-2020 sezonundaki Fransa, Almanya, İtalya, İspanya ve İngiltere üst düzey müsabakaları üzerinde yaptığı çalışmada, seyirci olmadığında ev sahibi takımın performansının yarıya düştüğünü bulmuştur. Buna istinaden, araştırmadaki müsabakaların Türkiye Süper Liginin en fazla seyirciye sahip takımları arasında olduğu (www.transfermarkt.com.tr) da göz önünde bulundurularak, seyircilerin motive edici ya da kışkırtıcı tezahüratlarla takımları yönlendirmelerinin daha çok prososyal veya antisosyal davranışlara sebebiyet verebileceği düşünülmektedir.

Araştırmada prososyal ve antisosyal davranışlar takım bazında da değerlendirmiştir (Tablo 9). Müsabakalarda kişi başına düşen ortalama davranış miktarına göre; Beşiktaş ve Trabzonspor takımları, Fenerbahçe ve Galatasaray takımlarından daha fazla prososyal davranış sergilemiştir. Ayrıca en çok antisosyal davranışı Beşiktaş takımının, en az antisosyal davranışı ise Fenerbahçe takımının gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Galatasaray ve Trabzonspor takımları da ortalamadan daha düşük seviyede antisosyal davranış sergilemiştir. Alanyazında Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor takımlarındaki süper lig seviyesinde oynayan sporcuların davranışlarını inceleyen benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak incelemeler sonucunda motivasyonel iklim (Boardley ve Kavussau, 2009; Hodge ve Lonsdale, 2011; Hodge ve Gucciardi, 2015; Benson, Bruner ve Eys, 2017; Stanger, Backhouse, Jennings ve McKenna, 2018), kişinin hedef yönelimleri (Kavussanu ve Boardley, 2009; Boardley ve Kavussanu, 2010; Kavussanu, Stanger ve Boardley, 2013; Stanger ve diğerler, 2018) veya çaba,

performans, uyum (Al-Yaaribi ve Kavussanu, Ring 2016; Al-Yaaribi ve Kavussanu, 2018), ahlaki muhakeme (Yıldız, Şenel ve Yıldırım, 2018), ahlaktan uzaklaşma (Boardley ve Kavussanu, 2009, 2010; Hodge ve Gucciardi, 2015; Hodge ve Lonsdale, 2011; Stanger, Kavussanu, Boardley ve Ring, 2013) gibi değişkenlerin prososyal ve antisosyal davranışlar üzerindeki etkisini kanıtlayan çalışmalar görülmüştür. Bu değişkenlere göre takımlara göre prososyal ve antisosyal davranış sıklıklarının farklılık gösterebileceği tahmin edilmektedir. Kişi başına düşen ortalama davranış adedine bakıldığında; Fenerbahçe takımının seyircisiz sezonda hem prososyal hem antisosyal davranış adetlerinin belirgin bir farkla düşmesi nedeniyle diğer takımlara nazaran Fenerbahçe takımının seyirciden daha fazla etkilendiği düşünülmektedir. Bandura (1999), iyi olanı yapmanın (proaktif ahlak) yanında kötü olandan da kaçınılması (önleyici ahlak) durumunda en üst düzey ahlak seviyesine ulaşılacağını ifade etmiştir. Bu duruma örnek olarak; sporcuların kişi başına düşen davranış miktarına göre, Trabzonspor takımının seyircili sezondaki prososyal davranışlarının (10.13) antisosyal davranışlarına (9.61) göre daha fazla olması gösterilebilmektedir.

Sporcuların yaşla birlikte spor tecrübelerinin de arttığı gerçeği sebebiyle bu iki değişkeninin bulgularının birbiriyle paralellik göstermesi beklenmektedir. Sporcuların yaşlarına göre davranış adetleri incelendiğinde (Tablo 10); sporcuların yaşları ile hem prososyal hem de antisosyal davranış sıklıklarının doğru orantılı olduğu tespit edilmiştir. Daha açık ifadeyle; en az 20 yaş ve altındaki sporcular, en fazla ise 36 yaş ve üstündeki sporcular prososyal ve antisosyal davranışta bulunmuşlardır. Sporcuların spor tecrübeleri ele alındığında (Tablo 12) sezonlar arasında ufak farklılıklar olsa da sonuç olarak, sporcuların spor tecrübelerinin artmasıyla prososyal ve antisosyal davranış sıklığının da arttığı tespit edilmiştir. Burada dikkat çeken nokta ise, 21 yıl ve üzerinde tecrübeye sahip sporculara gelindiğinde prososyal ve antisosyal davranış adetlerinde azalma olmaya başlamasıdır. Bu azalmayla bile 16 yıldan daha az tecrübeye sahip sporculardan daha fazla davranışta bulundukları belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgular sporcuların yaşlarının ve spor tecrübelerinin artmasıyla daha az prososyal davranışta bulunacakları varsayımımızı desteklememektedir. Ancak sporcuların yaşlarının ve spor tecrübelerinin artmasıyla daha fazla antisosyal davranışta bulunacaklarına dair varsayımımızı desteklemektedir. Kavussanu ve arkadaşları (2006) 13 yaş altı, 15 yaş altı ve 17 yaş altı futbolcular üzerinde yaptıkları çalışmada, yaşın artmasıyla prososyal davranış sıklığının azaldığını ve antisosyal davranış sıklığının arttığını bulmuştur. Basketbol sporcunda 13-14 ve 17-18 yaşındaki sporcularla yapılan bir diğer çalışmada yaşın artmasıyla birlikte prososyal davranışlarda azalma, antisosyal davranışlarda artış görülmüştür (Sukys ve diğerleri, 2011). Başka bir çalışmada ise spor tecrübesinin artmasıyla takım arkadaşlarına karşı prososyal

davranışların arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Görgülü ve diğerleri, 2018). Bu çalışmalardan farklı olarak takım sporu (futbol, basketbol, voleybol) ile uğraşan sporcular üzerinde yapılan bir çalışmada, spor tecrübelerindeki artış ile hem prososyal hem de antisosyal davranışlarının da arttığı (Alemdağ, 2018) ve bu araştırma bulgularını desteklediği görülmüştür. Kavussanu ve arkadaşları (2006), görev yönelimi ve ustalık ikliminin, gözlemlenen ve rapor edilen prososyal davranışlarla pozitif, antisosyal davranışlarla negatif bir ilişkide olduğunu belirtmiştir. Ego yönelimi ve performans iklimi ile prososyal davranışlar arasında negatif, antisosyal davranışlarla pozitif ilişki olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda yaşı büyük sporcuların daha fazla ego yönelimi ve performans iklimi, yaşı daha küçük sporcuların ise daha fazla görev yönelimi ve ustalık iklimi algıladıklarını ortaya koymuştur (Kavussanu ve diğerleri, 2006). Araştırma bulgularında yaştan ve spor tecrübesinin artmasıyla hem prososyal ve hem antisosyal davranışlarının artması sporcunun hedef yönelimleri ve algıladığı motivasyonel iklim ile ilgili olabilir. Ayrıca bu çalışmada yapılan gözlemler sonucunda spor tecrübesinin artmasıyla birlikte sporcunun; hakemleri ve rakiplerini daha iyi tanıdığı, böylece sporcu bilinçli olarak faul veya fena hareketlerde bulunmuş olsa bile, kime ne zaman ve ne şekilde davranacağını bilincinde olduğu fark edilmiştir. Örneğin tecrübeli bir sporcu rakibe karşı gözdağı vererek üzerine yürürken veya rakip ile kafa kafaya dikleşirken hakemin bakışlarını fark ederek bir anda rakip ile sarılmaya ve rakibi sakinleştirme çabasına girebilmektedir. Bu durumun artan antisosyal davranışlara paralel olarak artan prososyal davranışları kısmen de olsa etkilediği düşünülmektedir. Bu tarz durumların bazı pozisyonlarda alınabilecek herhangi bir ceza durumunu da hafiflettiği (kırmızı kart yerine sarı kart almak veya sarı kart yerine ihtar almak gibi) tahmin edilmektedir. Bilinmektedir ki, profesyonel sporcuların sporu bırakma nedenlerinden biri de yaş (Taylor ve Ogilvie, 2001; aktaran Tunçkol, 2007) faktörüdür. Futbolcuların en erken 15 yaşlarında profesyonel futbol kariyerlerine başladığı ve 40'lı yaşlarla birlikte de artık oyuncu olarak kariyerlerine devam etmedikleri tespit edilmiştir (www.trasfermarkt.com). Buradan yola çıkılarak, sporcuların artık oyunculuk kariyerlerinin sonlarına yaklaştıkları ve en tecrübeli oldukları bu dönemlerinde, yaş ve tecrübeyle birlikte artan fiziksel yıpranmalarının daha az aktif olma (buradaki aktiflik oyuna katkıdan ziyade davranış nezdindedir) durumunu tetiklediği düşünülmektedir. 21 yıl ve üzerinde tecrübeye sahip sporcuların fiziksel performansının yanı sıra tecrübeleriyle gençlere örnek olma, yol gösterme, stres ortamında kontrol sağlama gibi daha az fiziki hareketlilik ile takıma fayda sağlamaları, takımlarındaki prososyal ve antisosyal davranışlarında azalmayı etkileyebileceği tahmin edilmektedir.

Prososyal ve antisosyal davranış sıklıklarını sporcuların uyruklarına göre (Tablo 11) ele aldığımızda yabancı uyruklu sporcuların hem prososyal davranış ortalamalarının hem de antisosyal davranış ortalamalarının daha fazla olduğu görülmüştür. Çifte vatandaşlığı bulunan sporcuların en az prososyal davranışta bulundukları tespit edilmiştir. Müsabakalarda en az yerli sporcular antisosyal davranmışlardır. Alanyazın incelemelerinde sporcuların uyruklarına göre davranışlarının incelendiği bir çalışmaya rastlanamamıştır. Yabancı uyruklu sporcuların değişik bir ülkede, değişik bir kültürde, değişik bir dilde ve değişik insanlar arasında kendinden beklenileni verme, kendini gösterme çabası içinde daha hareketli bir oyun oynadığı tahmin edilmektedir. Türkiye Süper Ligi 2008-2009 sezonunun ilk yarısında 18 takım ele alınarak yapılan bir çalışmada 855 aktif oyuncu bulunduğu ve bunların 132 tanesinin yabancı uyruklu, 723 tanesinin ise Türk uyruklu sporculardan oluştuğu belirtilmiştir (Aslan, Akça, Müniroğlu, 2015). Yapılan çalışmada kulüplerin kadrolarındaki yerli sporcuları en çok kendi altyapılarından yetiştirdikleri sporculardan seçtikleri tespit edilmiştir. Ancak bu oyunculardan sadece %19,16'sı en az bir resmi maçta oynarken, %80,84'ü takımlarının süper lig seviyesindeki hiçbir resmi maçında oynamamışlardır. Bu da sporculara oyun içinde ne kadar süre verildiğiyle, sporcunun davranış sıklıkları arasında bir ilişki olabileceği fikrini doğurmaktadır.

Araştırmada milliliği olan sporcuların hem prososyal hem de antisosyal davranışlarının daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 13). Buna ek olarak, 2019-2020 sezonunda milliliği bulunan sporcuların, 2020-2021 sezonunda ise milliliği bulunmayan sporcuların; prososyal davranışlarının antisosyal davranışlarından daha fazla olduğu görülmüştür. Alanyazın incelendiğinde; Turkyay'ın (2019) Türkiye Futbol Ligi'ndeki profesyonel ve amatör futbolcular ile yaptığı çalışmada, futbolcuların uluslararası bir müsabakaya katılıp katılmama durumlarına göre prososyal ve antisosyal davranışları incelenmiş ve elde edilen bulguların bu araştırmayı desteklediği görülmüştür. Ayrıca milliliği bulunan sporcuların milliliği bulunmayan sporculara göre daha çok spor tecrübesine sahibi oldukları düşünülmektedir. Bu doğrultuda, sporcuların millilik durumları ve spor tecrübelerine göre elde edilen bulgular birbirini desteklemektedir.

Araştırmada sporcuların oynadıkları mevkiye göre prososyal ve antisosyal davranışlarında farklılar olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 12). Alanyazın incelendiğinde, sporcuların mevkilerine göre davranışlarının değerlendirildiği herhangi bir çalışmaya rastlanamamıştır. Araştırmada kişi başına düşen ortalama davranış adetlerine göre, en fazla prososyal davranışı ve aynı zamanda en az antisosyal davranışı kalecilerin gerçekleştirdiği görülmüştür. Bu durumun kalecilik mevkisine özel olarak tanınan hakların (altıpas bölgesindeki

hakları), avantaj yarattığı düşünülmektedir. Kalecinin sadece kendisine gelen toplarda aktif olması, topla sınırlı sayıda bir araya gelmesi ve oyunun gergin ve gerilimli anları içinde devamlı olarak bulunmaması da davranış türünü ve adedini etkileyebilmektedir. Ayrıca prososyal davranış ortalamalarının (n=11.50) antisosyal davranış ortalamalarından (n=2.60) fazla olması Bandura'nın (1999) üst düzey ahlak seviyesine örnek olarak gösterilebilir. Araştırmada antisosyal davranışları en fazla orta saha oyunlarının gerçekleştirdiği bulunmuştur. Orta saha, oyunun başlangıç noktası olup, oyunun şekillendiği ve rakibe üstünlük kurmak için rekabetin yoğun olduğu ve topla daha fazla oynanan bir bölgedir. Orta sahayı kazanma arzusu ile sporcuların daha hareketli bir oyun içine girdikleri ve bu süre zarfında da antisosyal davranışlarının daha fazla olduğu düşünülmektedir. Defans oyuncularını gole giden yolun son kademesidir. Defans oyuncularının gole giden rakibi durdurmak ve takımına fayda sağlamak için daha az sıklıkta ama daha sert müdahalelerde bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu sertliğin getirisi olarak “rakibi yerden kaldırmak, rakipten özür dilemek, sakatlanan rakiple ilgilenmek veya takım arkadaşına olumlu, yapıcı geri bildirimde bulunmak” gibi davranışların daha sık uyguladığı düşünülmektedir. Araştırmada en az prososyal davranış ve en az antisosyal davranış hücum oyuncularının gerçekleştirildiği görülmektedir. Hücum oyuncularını topla buluştuklarında görevleri gereği gol atmak için harekete geçen sporculardır. Takım oyuncularının gol şutuna uygun pozisyonun yakalanması için verilen mücadele, hücum oyuncularının o pozisyonun anlık değerlendirerek verdiği mücadeleden daha uzun ve daha hareketli olabilmektedir.

Araştırma bulguları incelendiğinde, en çok prososyal ve en çok antisosyal davranışa müsabakanın ikinci yarısında rastlanmıştır (Tablo 15). Prososyal davranışların seyircili sezonlar ile seyircisiz sezon arasında birbirine zıt bulgularına ulaşılmıştır. Seyircilerin bulunduğu müsabakalarda en fazla prososyal davranış ikinci yarı, en az prososyal davranış ise oyun harici (devre arası düdüğü veya maçın bitiş düdüğü çalındıktan sonra sporcuların sahadan ayrılıncaya kadar geçen süreyi bölüm) bölümünde gerçekleşirken, seyircisi bulunmayan müsabakalarda tam tersi durum gözlemlenmiştir. Antisosyal davranışlarda ise, tüm sezonlarda en çok antisosyal davranış ikinci yarı, en az antisosyal davranış ise oyun harici bölümde gerçekleşmiştir. Seyircisiz sezonda diğer sezonlardan farklı olarak en sık rakibe karşı antisosyal davranış gerçekleşmiştir. Aynı sezondaki oyun harici bölümde herhangi bir antisosyal davranış görülmemiştir. Alanyazın incelendiğinde benzer çalışmaların birbirinden farklı sonuçlar içerdiği bulunmuştur. Jones ve arkadaşlarının (2005), süper lig ragbi oyuncularının saldırgan davranışları üzerinde yaptığı çalışmada saldırgan davranışların ilk yarıda ikinci yarıya göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Sukys ve arkadaşları (2011), müsabaka anında yapılan

gözlemler ile genç basketbolcuların saldırganlık davranışlarını gözlemlemiş ve ikinci yarıda daha fazla saldırgan davranışın gerçekleştiğini belirtmiştir. Elde edilen bu sonuç ile bu araştırma bulguları birbirini desteklemektedir. Müsabakaların ikinci yarısı artık maçın kaderinin netleştiği bölüm olduğu için daha hareketli mücadelelerin verilmesi beklenen bir durumdur. Araştırmada müsabaka bölümlerine ek olarak araştırmada maçın oynandığı süreler periyodlara ayrılarak davranış adetleri tekrar incelenmiştir (Tablo 16). Buna göre en fazla prososyal davranışın maçtan sonra, en az prososyal davranışın ise devre arasında gerçekleştiği görülmüştür. Bunun sebebi; araştırmada en sık karşılaşılan takım arkadaşına olumlu, yapıcı geri bildirim verme davranışı maçın farklı bölümlerine dağılırken, takım arkadaşını, rakibi veya hakemi maç sonu tebrik etme davranışlarının tek bir süre periyodunda toplanmasına bağlanabilmektedir. Bunun bir sebebi de devre arasında, sporcular sahadan ayrılmadan yayıncı kuruluşun reklama girmesi ve bizim bu davranışları göremiyor olmamız olabilir. Oyun akışı içinde en fazla prososyal davranışın ikinci yarının ilk on beş dakikasında (45.01-60.00 dk.) gerçekleştiği tespit edilmiştir. Müsabakalarda en fazla antisosyal davranışın ilk yarının son on beş dakikasında (75.01-90.00 dk.), en az antisosyal davranışın ise devre arası ve maç sonunda gerçekleştiği ortaya konmuştur. Bu sonuçlar müsabakanın bölümlerine göre elde edilen bulguları desteklemektedir.

Ev sahibi takımı olmanın sporcular üzerinde ayrı bir avantaj sağladığı ve bununla birlikte seyircilerin ev sahibi takımlar üzerinde performans artırıcı bir etkisi olduğu bilinmektedir (Bilalic, Gula ve Vaci, 2021; Ferraresi, Gucciardi, 2020). Araştırmada sporcuların ev sahibi takımı olarak oynadıkları maçlarda deplasman takımı olarak oynadıkları maçlara göre daha az prososyal davranışta ve daha fazla antisosyal davranışta bulunacaklarına dair hipotezimizi destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır (Tablo 17). Ancak ev sahibi takımların seyircisiz sezonda prososyal davranışlarında azalma, deplasmandaki takımlarının prososyal davranışlarında ise artış görülmüştür. Yapılan benzer bir çalışmada, süper lig ragbi oyuncularının saldırganlık seviyelerinin ev sahibi ya da deplasman takımı olarak bir fark göstermediği sonucuna ulaşılmıştır (Jones ve diğerleri, 2005). Ev sahibi takımların deplasman takımlara göre daha antisosyal ve dolayısıyla daha prososyal davranmasının nedeni olarak, kendi sahasında, kendi seyircileri önünde yenilebilme kaygısından ve stresinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmada en fazla prososyal davranışın ve en az antisosyal davranışın ev sahibi takımın galip geldiğinde müsabakalarda sergilendiği sonucuna ulaşılmıştır (Tablo20). Başka bir ifadeyle, maç sonucu ile ilgili araştırma bulguları belirlenen hipotezimizi desteklememektedir. Jones ve arkadaşlarının (2005) yaptığı çalışmada, ev sahibi takım

tarafından kazanılan veya kaybedilen oyunlarda saldırgan davranışların sıklığında çok az fark olduğunu ancak, deplasman takımının kaybettikleri maçlarda kazandıkları maçlara göre daha agresif davranışlarda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan başka bir çalışmada kaybeden takımların daha saldırgan olduğu tespit edilmiştir (Vaez Mousavi, Shojaei, 2005).

Prososyal ve antisosyal davranışlar maç sonucundaki sayısal farklar dikkate alınarak incelendiğinde, müsabakanın nihai sonucundaki fark ile antisosyal davranışların ters orantıda olduğu görülmüştür (Tablo 21). Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, müsabaka sonucundaki sayısal fark azaldıkça antisosyal davranış adedi artmaktadır. Elde edilen bu bulgu araştırma hipotezimizi desteklemektedir. Bunun dışında arada bir sayı fark olan karşılaşmalarda prososyal davranışların daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Sukys ve arkadaşlarının (2011) genç basketbolcular üzerinde yaptığı çalışmada da, az farkla biten müsabakaların daha çok saldırgan davranış içerdiği gözlenmiştir.

Takımların başarısının davranışlar üzerinde farklılık yaratıp yaratmadığı takımın maçtan önce ligdeki sıralamasına göre incelenmiştir. Takımlar ligin alt sıralarındayken yaptıkları müsabakalarda daha fazla prososyal ve daha fazla antisosyal davranış sergilemiştir. Ligin üst sıralara doğru çıkıldıkça sporcular müsabakalarda daha az prososyal davranışta bulunmuştur. Varsayılan sonuçlar ile elde edilen sonuçlar birbirini desteklememiştir. Alanyazında prososyal ve antisosyal davranışları takımın lig sıralamasına göre inceleyen çalışmalara rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra Sheldon ve Aimar (2001) profesyonel buz hokeyi oyuncularının saldırgan davranışını ve bu davranışın başarıdan veya başarısızlıktan önce mi sonra mı geldiğini gözlemlemiştir. Saldırgan davranışın 15 saniye öncesi ve 15 saniye sonrası incelenerek saldırgan davranışlardan sonra başarının geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç alt sıralardaki takımların daha fazla antisosyal davrandığı ile uyumamaktadır. Türkiye Süper Ligi'nin şampiyonluğa en sık aday olan bu dört takımın, alt sıralardayken daha antisosyal davranması belirlenen hedeften (şampiyonluk) uzak kalınması olarak düşünülmektedir. Antisosyal davranışların fazlalığının dolaylı olarak prososyal davranışları etkileyebilmektedir.

Müsabakalarda çalınan her faul ve fena hareketin antisosyal davranış tanımına uymaması (Kavussanu ve Boardley, 2009) sebebiyle çalışmada antisosyal davranışlar için alınan kararlar gözlemlenmiştir (Tablo 22). Bu durumda en fazla faul çalınan üç antisosyal davranış türünün; rakibi arkadan itmek, rakibi çelmelemek veya çelmelemeye teşebbüs etmek ve rakibe fiziksel temasta bulunarak engellemek olduğu belirlenmiştir. En fazla kart cezası verilen üç antisosyal davranış türünün ise rakipteki topa sert, kontrolsüz müdahalelerde bulunmak, hakemin verdiği kararlara itiraz etmek ve rakibi çelmelemek veya çelmelemeye teşebbüs etmek olduğu bulunmuştur.

5.2. Sonuç

Bu araştırmada Türkiye Süper Ligi'nde birden fazla kez şampiyonluğu bulanan Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor takımlarının 2018-2019, 2019-2020 ve 2020-2021 sezonlarında birbirleriyle mücadele ettikleri müsabakada sporcuların prososyal ve antisosyal davranışları gözlemlenmiştir. Burada futbol müsabakalarında süre alan sporcuların takım arkadaşlarına, rakiplerine ve hakemlere karşı davranışlarını ortaya koymak ve böylece ulusal ve uluslararası alanyazına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu araştırma ile ilgili elde edilen sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Bilgilerimize göre bu çalışma, müsabaka anındaki gerçek davranışların ortaya konması adına ulusal alanyazındaki ilk çalışmadır.
2. Bilgilerimize göre bu çalışma, süper lig futbol oyuncularının hem prososyal ve hem de antisosyal davranışlarının bir arada incelendiği/ gözlemlendiği ilk çalışmadır.
3. Bu araştırma bilindiği kadarıyla, takım arkadaşına, rakibe ve hakeme prososyal ve antisosyal davranışların bir arada incelendiği ilk çalışmadır.
4. Bu araştırmada tanımlayıcı istatistik analizleri kullanılmıştır. Eldi edilen bulgular ile var olan durum ortaya konmuştur.
5. Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre müsabakalarda sporcular en çok prososyal davranışı ve en az antisosyal davranışı takım arkadaşlarına karşı gerçekleştirmiştir. Bunun tam tersi olarak sporcular en çok antisosyal davranışı ve en az prososyal davranışı hakemlere karşı sergilemişlerdir.
6. Müsabakalarda en sık karşılaşılan davranış hakemin verdiği karara itiraz etmektir.
7. Sporcular seyirci önünde oynadıkları müsabakalarda, seyircisiz oynadıkları müsabakalara oranla daha fazla prososyal davranış ve daha fazla antisosyal davranışta bulunmuştur.
8. Prososyal davranış ortalamalarına göre müsabakalarda en fazla prososyal davranışı Trabzonspor takımı, en az prososyal davranışı Galatasaray takımı ortaya koymuştur.
9. Antisosyal davranış ortalamalarına göre müsabakalarda en fazla antisosyal davranışı Beşiktaş takımı en az antisosyal davranışı Fenerbahçe takımı gerçekleştirmiştir.
10. Kişi başına düşen ortalama davranış adetlerine göre sporcular, yaşları arttıkça daha fazla prososyal davranış ve daha fazla antisosyal davranışta bulunmuştur.
11. Yabancı uyruklu sporcuların prososyal ve antisosyal davranış ortalamaları yerli ve çift uyruklu sporculara göre daha fazla bulunmuştur.

12. Spor tecrübelerinin artmasına paralel olarak prososyal ve antisosyal davranış ortalamalarının da artması, 21 yıl ve üzerinde tecrübeye sahip sporculara gelindiğinde davranış ortalamaları azalmıştır.

13. Milliliği olan sporcuların hem prososyal hem de antisosyal davranışlarının ortalamalarının milliliği bulunmayan sporculardan daha fazla bulunmuştur.

14. Kaleciler sporcular diğer sporculara göre daha çok prososyal davranış ortalaması ve daha az antisosyal davranış ortalaması göstermiştir. En fazla antisosyal davranış ortalaması orta saha oyuncularına aittir. Hücum oyuncularının hem prososyal hem de antisosyal davranış ortalamaları en düşük seviyededir.

15. Müsabakalarda en çok prososyal davranış adedine (45.01-60.00 dk.) ve en çok antisosyal davranış adetlerine (75.01-90.00 dk.) maçın ikinci yarısında rastlanmıştır.

16. Araştırmada en fazla ortalama prososyal davranış ve en az ortalama antisosyal davranış, ev sahibi takımın galip geldiği (deplasman takımının mağlup olduğu) müsabakalarda gerçekleşmiştir.

17. Müsabakanın nihai sonucundaki sayısal fark azaldıkça ortalama antisosyal davranış adedi artmaktadır.

18. Takımlar ligin alt sıralarındayken yaptıkları müsabakalarda daha fazla prososyal ve daha fazla antisosyal davranış sergilemiştir. Ligin üst sıralarına doğru çıkıldıkça sporcular müsabakalarda daha az prososyal davranışta bulunmuştur.

5.3. Öneriler

Bu araştırmanın sonuçlarına göre gelecek araştırmalar için aşağıdaki öneriler yapılmıştır:

1. Türkiye Süper Ligi'ndeki daha çok kamera ve de mikrofon desteğiyle tüm prososyal ve antisosyal davranışlar gözlemlenebilir.

2. Müsabakalar müsabaka anında doğrudan gözlem tekniği ile sergilenen prososyal ve antisosyal davranışlar incelenebilir.

3. Türkiye Süper Ligi'ndeki bir sezonda gerçekleşen tüm müsabakalardaki prososyal ve antisosyal davranışlar gözlemlenebilir.

4. Sporcu davranışlarının diğer sporculara ve hakemlere karşı ortaya koydukları prososyal ve antisosyal davranışlarının yanı sıra teknik direktörlere, yardımcılara ve seyircilere karşı sergiledikleri prososyal ve antisosyal davranışlar incelenebilir.

5. Bu araştırmada elde edilen bulguların sonuçları daha detaylı incelemeye alınabilir. Prososyal ve antisosyal davranışların çeşitli değişkenlere göre gösterdiği farklılıklar ile ilgili nedenler ve aracı rol üstlenen faktörler incelenebilir.

6. Bu araştırmada elde edilen bulguların sonuçlarından feyz alınarak beden eğitimi derslerinde ve spor eğitimi veren kurumlarda, öğrencilere ve sporculara, prososyal ve antisosyal davranışların neyi ifade ettikleri ile ilgili eğitimler verilebilir. Ayrıca bireylerin gözlem yapmalarına imkn veren ortamlar sağlanarak veya müdahale çalışmaları yapılarak farkındalık yaratılabilir.

7. Bu araştırma sonucu elde edilen bulguların sonuçlarından yola çıkılarak hakemler, teknik direktörler ve yardımcıları, spor psikologları, psikolojik performans danışmanları ve/veya mentörler eğitilebilir.

8. Teknik direktörler ve yardımcıları, spor psikologları, psikolojik performans danışmanları ve/veya mentörler sporcuların hangi değişkenler etkisinde daha çok prososyal ve/veya antisosyal davranış gerçekleştirdiğine ve hangi davranış türünü gerçekleştirdiğine ulaşabileceğinden bununla ilgili sporcu üzerinde özel eğitim çalışmaları yapılabilir.

9. Daha farklı değişkenler ele alınarak (r: eğitim düzeyi, kazanç, aile ilişkileri, rol model alınan spor insanları vb.) gerçekleştirilen prososyal ve antisosyal davranışlar incelenebilir.

10. Müsabakalarda teknik direktörlerin ve yardımcılarının ya da seyircilerin birbirlerine ya da sporculara veya hakemlere karşı ortaya koydukları prososyal ve antisosyal davranışlar gözlemlenebilir.

11. Sporcuların kendi davranışlarını değerlendirdikleri öz bildirim anketleri ve/veya ölçekleri ile sporcuların müsabaka anında gerçekleştirdiği davranışların karşılaştırılması yapılabilir.

12. Farklı liglerdeki (1. Lig, 2. Lig, 3. Lig, BAL Ligi, Altyapı vb.) müsabakalardaki prososyal ve antisosyal davranışlar gözlemlenebilir

13. Yerli liglerdeki takımlar ile yabancı liglerdeki takımların müsabakalarda gerçekleştirdiği prososyal ve antisosyal davranışlar gözlemlenebilir.

14. Kadın futbolcuların müsabaka anındaki prososyal ve antisosyal davranışları incelenebilir.

15. Paralimpik ve/veya engelli futbol müsabakalarındaki prososyal ve antisosyal davranışlar gözlemlenebilir.

16. Farklı branşlarda müsabaka anında gerçekleşen prososyal ve antisosyal davranışlar gözlemlenebilir.

KAYNAKÇA

- Açıkalin, A. (2013, 6 Şubat), Karakter. Erişim adresi: <http://aytacacikalin.com/karakter-21>
- Alemdağ, S., (2018). Genç futbolcuların prososyal ve antisosyal davranışlarının incelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 102-109. Erişim adresi: <https://doi.org/10.17155/omuspd.394766>
- Al-Yaaribi, A. (2018). *Consequences of prosocial and antisocial behaviors teammate behaviours for the recipient.* (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://etheses.bham.ac.uk/id/eprint/8174/>
- Al-Yaaribi, A., & Kavussanu, M. (2018). Consequences of prosocial and antisocial behaviors in adolescent male soccer players: The moderating role of motivational climate. *Psychology of Sport & Exercise*, 37, 91-99. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2018.04.005>
- Al-Yaaribi, A., Kavussanu, M. (2017). Teammate prosocial and antisocial behaviors predict task cohesion and burnout: The mediating role of affect. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 39(3), 199-208. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1123/jsep.2016-0336>
- Al-Yaaribi, A., Kavussanu, M., Ring, C. (2016). Consequences of prosocial and antisocial behavior for the recipient. *Psychology of Sport and Exercise*, 26, 102-112. Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.psychsport.2016.06.012>
- Al-Yaaribi, A., Kavussanu, M., Ring, C. (2018). The effects of prosocial and antisocial behaviors on emotion, attention, and performance during a competitive basketball task. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 40(6), 1-9. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1123/jsep.2017-0179>
- Aslan, C. S., Akça, F., Müniroğlu, S. (2015) Süper lig futbol takımlarının altyapılarından oyuncu yetiştirme verimliliklerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi*, 13 (2), 103-112.
- Atkinson, F. (2020). *A model of perfectionism, moral disengagement, altruism, and antisocial and prosocial behaviors in wheelchair athletes* (Doktora Tezi). ProQuest Dissertations & Theses Global. (Erişim No. 27664981)
- Bacak, A. (2018, 27 Ekim). Spor tarihinin en centilmen 10 adamı. *GO TV*. Erişim adresi: <https://gq.com.tr/populer/spor-tarihinin-en-centilmen-10-adami#p=10>
- Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of moral thought and action. *Handbook of Moral Behavior And Development*, 1, 45-103.

- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), 193-209.
- BeIN Media Group (2021, 4 Nisan). Erişim adresi: <https://www.beinconnect.com.tr>
- Benson, A. J., Bruner, M. W., & Eys, M. (2017). A social identity approach to understanding the conditions associated with antisocial behaviors among teammates in female teams. *Sport, Exercise, and Performance Psychology*, 6(2), 129.
- Bilalić, M., Gula, B., & Vaci, N. (2021). Home advantage mediated (HAM) by referee bias and team performance during covid. *Scientific Reports*, 11:21558. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1038/s41598-021-00784-8>
- Boardley, I. D. (2018). Moral behavior in sport and physical activity. *Advances in Sport and Exercise Psychology*, 4E, 191.
- Boardley, I. D., & Kavussanu, M. (2009). The influence of social variables and moral disengagement on prosocial and antisocial behaviors in field hockey and netball. *Journal of Sports Sciences*, 27(8), 843-854. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/02640410902887283>
- Boardley, I. D., & Kavussanu, M. (2010). Effects of goal orientation and perceived value of toughness on antisocial behavior in soccer: The mediating role of moral disengagement. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 32(2), 176-192. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1123/jsep.32.2.176>
- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research*. Guilford Press.
- Bredemeier, B. J., Shields, DL. (1986). Game reasoning and interactional morality. *Journal of Genetic Psychology*, 147(2), 257-275. Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.1080/00221325.1986.9914499>.
- Bredemeier, B. J., Shields, D. L. (1994). Applied ethics and moral reasoning in sports. In: Rest J, Narvaez D, eds. *Moral development in the professions: Psychology and Applied Ethics*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, p: 173-187.
- Bruner, M. W., Boardley, I. D., Benson, A. J., Wilson, K. S., Root, Z., Turnnidge, J., Sutcliffe, J., Cote, J. (2018). Disentangling the relations between social identity and prosocial and antisocial behavior in competitive youth sport. *Journal of Youth and Adolescence*, 47, 1113-1127. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1007/s10964-017-0769-2>
- Bruner, M. W., Boardley, I. D., Côté, J. (2014). Social identity and prosocial and antisocial behavior in youth sport. *Psychology of Sport and Exercise*, 15(1), 56-64.
- Can, G. (2017). *Kişilik gelişimi (Psikososyal ve ahlak gelişimi)*. Pegem, 123-163.

- Çam, Z., Çavdar, D., Seydooğulları, S., & Çok, F. (2012). Ahlak gelişimine klasik ve yeni kuramsal yaklaşımlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1211-1225.
- Çiftçi Arıdağ, N.(2007). Ahlak Gelişimi. Kaya, A. (Eds.). *Eğitim Psikolojisi*. 9. Basım. Ankara: Pegem Akademi; 2007, s:159-166.
- Docheff, D. (1997). Character in sport and physical education. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 68(9), 34-34.
- Eisenberg, N., & Mussen, P. H. (1989). The roots of prosocial behaviour in children. *Cambridge University Press*. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511571121>
- Erdemli, A. (1996). *İnsan Spor ve Olimpizm*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Erdemli, A. (2002) *Temel Sorunlarıyla Spor Felsefesi*. İstanbul: E Yayınları s: 78-79.
- Eys, M.A., Loughead, T.M., Bray, S.R., & Carron, A.V. (2009). Development of a cohesion questionnaire for youth: The Youth Sport Environment Questionnaire. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 31, 390–408. doi:10.1123/jsep.31.3.390
- Ferraresi, M., Gucciardi, G. (2020). Team performance and audience: experimental evidence from the football sector. *Società italiana di economia pubblica*, 760. Erişim adresi: <https://www.researchgate.net/publication/344106744>
- Freud, S. (1962). The neuro-psychoses of defence. (J.A. Strachey. Ed.)*The standard edition of the complete psychological works of sigmund freud, volume iii* (1893-1899): Early Psycho-Analytic Publications (ss. 41-61).
- Geray, H. (2006). Toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş: İletişim alanından örneklerle. *Siyasal Kitabevi*.
- Gilligan, C. (1977). In a different voice: Women's conceptions of self and of morality. *Harvard educational review*, 47(4), 481-517.
- Gilligan, C. (1983). In a different voice: psychological theory and woman's development. *Harvard University Press*, 24-39.
- Gilligan, C. (2003). Hearing the difference: theorizing connection. *Anuario de Psicologia*, 34 (2), 155-161.
- Görgülü, R., Adiloğulları, G. E., Tosun, Ö. M., Adiloğulları, İ. (2018). Prososyal ve antisosyal davranış ile sporcu kimliğinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 147-161. <http://doi.org/10.17155/omuspd.397248>
- Gözmen Elmas, A. (2021). *Yetişkin sporcularda prososyal ve antisosyal davranış: Bireysel ve sosyal faktörlerin rolü* (Doktora Tezi). Erişim adresi: <https://www.proquest.com/docview/2619549651?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true>

- Grugan, M. C. (2017). *Multidimensional perfectionism and antisocial behaviour in team sport: The mediating role of angry reactions to poor performance* (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://core.ac.uk/reader/153536554>
- Gürpınar, B. (2014). Altyapı sporlarında ahlaki karar alma tutumları ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması: Bir Türk örneğinde geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 39(176): 405-412.
- Gürpınar, B. (2009). *Basketbol ve futbol hakemlerinin karşılaştıkları sportmenlik dışı davranışlar ve bu davranışların çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Doktora Tezi). Erişim adresi: <https://avesis.gazi.edu.tr/yonetilen-tez/d415731f-9ba8-4770-9f05-b663bcd22560/basketbol-ve-futbol-hakemlerinin-karsilastiklari-sportmenlik-disi-davranislar-ve-bu-davranislarin-cesitli-degiskenler-acisindan-incelenmesi>
- Gürpınar, B. (2015). Sporda ahlaktan uzaklaşma ölçeği kısa formunun Türk kültürüne uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13(1), 57-64.
- Gürpınar, B., Güven, Ö. (2010). Basketbol hakemlerinin karşılaştıkları sportmenlik dışı davranışların incelenmesi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, XV(2), 41-56.
- Gürpınar, B., Güven, Ö. (2011). Futbol hakemlerinin karşılaştıkları sportmenlik dışı davranışların incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2011, IX (1) 7-14.
- Gürpınar, B., Toprak, S., Ayvalı, M. & Whitehead, J. (2018). Beden eğitimi ve sporda değerler ve değer sistemi: Altyapı sporlarında değerler ölçeğinin Türkçeye uyarlanması için genç Türk sporcu öğrencilerle bir araştırma. *Kastamonu Education Journal*, 26(6), 2117-2126. doi:10.24106/kefdergi.2512
- Güven, Ö. (1999). *Türklerde spor kültürü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Haan, N. (1977). Coping and defending: Processes of self-environment organization. *New York: Academic Press*; 1977, p:100-138.
- Haan, N. (1978). Two moralities in action contexts: Relationships to thought, ego regulation, and development. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36(3): 286-305.
- Haan, N. (1985). Processes of moral development: Cognitive or social disequilibrium?. *Developmental Psychology*, 21(6): 996-1006.
- Hodge, K., & Gucciardi, D. F. (2015). Antisocial and prosocial behavior in sport: The role of motivational climate, basic psychological needs, and moral disengagement. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 37, 257–273. Erişim adresi: <https://doi:10.1123/jsep.2014-0225>

- Hodge, K., Lonsdale C. (2011). Prosocial and antisocial behavior in sport: The role of coaching style, autonomous vs. controlled motivation, and moral disengagement. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 33(4), 527-547. <https://doi.org/10.1123/jsep.33.4.527>
- Horrocks. R. (1979). The relationship of selected prosocial play behaviors in children to moral reasoning, youth sports, participation, and perception of sportsmanship. *Dissertation Abstracts International*, 40, 04-A.
- Jafee, S., & Hyde, J. S. (2000). Gender differences in moral orientation: A meta- analysis. *Psychological Bulletin*, 126 (5), 703-726.
- Jones, M. V., Bray, S. R., & Olivier, S. (2005). Game location and aggression in rugby league. *Journal of Sports Sciences*, 23(4), 387-393. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/02640410400021617>
- Kabahatler Kanunu (2005, 31,3). *Resmi Gazete* (Sayı: 25772 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5326.pdf>
- Karahan, K. (2020, 27 Eylül). Türk futboluna damga vuran kavgalar! Yumruklar konuştu, kadro dışı kaldı!. *Fanatik*. Erişim adresi: <https://www.fanatik.com.tr/turk-futboluna-damga-vuran-kavgalar-yumruklar-konustu-kadro-disi-kaldi-haber-fotograf-2143201-13>
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kavussanu, M. (2006). Motivational predictors of prosocial and antisocial behaviour in football. *Journal of Sports Sciences*, 24(06), 575–588. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/02640410500190825>
- Kavussanu, M. (2008). Moral behaviour in sport: A critical review of the literature. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 1(2), 124-138. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/17509840802277417>
- Kavussanu, M. (2007). Morality in sport. Jowette, S. ve Lavallee, D. (Eds.). *Social Psychology in Sport: Human Kinetics*, (s. 265-277). Erişim adresi: <https://doi.org/10.5040/9781492595878.ch-019>
- Kavussanu, M. (2019). Toward an understanding of transgressive behavior in sport: Progress and prospects. *Psychology of Sport and Exercise*, 42, 33-39. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2019.01.009>
- Kavussanu, M., & Al-Yaaribi, A. (2019). Prosocial and antisocial behaviour in sport. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/1612197X.2019.1674681>

- Kavussanu, M., & Al-Yaaribi, A. (2021). Prosocial and antisocial behaviour in sport. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 19:2, 179-202. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/1612197X.2019.1674681>
- Kavussanu, M., & Boardley, I. D. (2009). The prosocial and antisocial behavior in sport scale. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 31, 97-117. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1037/t33475-000>
- Kavussanu, M., & Ring, C. (2016). Moral thought and action in sport and life: A study of bracketed morality. *Ethics and Behavior*, 26, 267-276.
- Kavussanu, M., Ring, C., Kavanagh, J. (2015). Antisocial behavior, moral disengagement, empathy and negative emotion: a comparison between disabled and able-bodied athletes. *Ethics & Behavior*, 25(4), 297-306. Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.1080/10508422.2014.930350>
- Kavussanu, M., Stanger, N., & Boardley, I. D. (2013). The prosocial and antisocial behavior in sport scale: Further evidence for construct validity and reliability. *Journal of Sports Sciences*, 31(11), 1208-1221. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/02640414.2013.775473>
- Kavussanu, M., Seal, A. R., & Phillips, D. R. (2006). Observed prosocial and antisocial behaviors in male soccer teams: Age differences across adolescence and the role of motivational variables. *Journal of Applied Sport Psychology*, 18(4), 326-344. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/10413200600944108>
- Kavussanu, M., & Stanger, N. (2017a). Moral behavior in sport. *Current Opinion in Psychology*, 16, 185-192. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.05.010>
- Kavussanu, M., Stanger, N. (2017b). Prosocial and antisocial behaviors in sport organizations. C. R. D. Wagstaff (Ed.), *The organizational psychology of sport: Key issues and practical applications* (s. 176-192). London, UK: Routledge.
- Kavussanu, M., Stanger, N., & Boardley, I. D. (2013). The prosocial and antisocial behavior in sport scale: Further evidence for construct validity and reliability. *Journal of Sports Sciences*, 31(11), 1208-1221. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/02640414.2013.775473>
- Kavussanu, M., Stanger, N., & Ring, C. (2015). The effects of moral identity on moral emotion and antisocial behavior in sport. *Sport, Exercise and Performance Psychology*, 4, 268-279. Erişim adresi: <http://eprints.leedsbeckett.ac.uk/id/eprint/1935/>

- Kavussanu, M., Stamp, R., Slade, G., & Ring, C. (2009). Observed prosocial and antisocial behaviors in male and female soccer players. *Journal of Applied Sport Psychology*, 21(S1), S62-S76. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/10413200802624292>
- Keating, J. W. (2007). Sportsmanship as a moral category. *Etics and Sport*, Ed.2, 141-151.
- Kirker, B., Tenenbaum, G., ve Mattson, J., (2000). An investigation of the dynamics of aggression: direct observations in ice hockey and basketball. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 71:4, 373-386. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/02701367.2000.10608920>
- Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (2016, 24, 3). *Resmi Gazete* (Sayı: 29677) Erişim adresi: <https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6698.pdf>
- Kluckhohn, C. (1951). Values and value-orientations in the theory of action: An exploration in definition and classification. Parsons, T. and Shils, E., (Eds.). *Toward a General Theory of Action*. Harvard University Press, Cambridge, 388-433. Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.4159/harvard.9780674863507.c8>
- Koç, Y. (2013). Beden eğitimi dersi sportmenlik davranışı ölçeği (BEDSÖ). *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 96-114.
- Kohlberg, L. ve Hersh, RH. (1977). Moral development: A review of the theory. *Theory Into Practice*, 16(2): 53-59. Erişim adresi: <http://links.jstor.org/sici?sici=0040-5841%28197704%2916%3A2%3C53%3AMDAROT%3E2.0.CO%3B2-%23>
- Kohlberg, L., & Higgins, A. (1987). School democracy and social interaction. *Moral development through social interaction*, 102-128.
- Kuşdil, M. E., & Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*.
- Lapsley, D. K. Moral stage theory. In: Killen M, Smetana JG, eds. *Handbook of moral development*. New Jersey: Psychology Press; 2006, p: 37-61.
- Lee, M. J., & Cockman, M. (2016). Gençler için en önemli spor değerleri hangileridir? Whitehead, J., Telfer, H. & Lambert, J. (Eds.). *Altyapı sporlarında ve beden eğitiminde değerler* (B. Gürpınar, çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık (Orijinal çalışma basım tarihi 2013).
- Lee, M. J., & Cockman, M. (1995). Values in children's sport: Spontaneously expressed values among young athletes. *International Review for the Sociology of Sport*, 30(3-4), 337-350.

- Lee, M. J., Whitehead, J., & Balchin, N. (2000). The measurement of values in youth sport: Development of the youth sport values questionnaire. *Journal of sport and exercise psychology*, 22(4), 307-326.
- Lee, M. J., Whitehead, J., & Ntoumanis, N., (2007). Development of the attitudes to moral decision-making in youth sport questionnaire (AMDYSQ). *Psychology of Sport and Exercise*, 8(3), 369-392.
- Lee, M. J., Whitehead, J., Ntoumanis, N. (2016). Etik tutumlar ne kadar önemlidir? Whitehead, J., Telfer, H. and Lambert, J. (Eds.). *Altyapı sporlarında beden eğitiminde değerler* (B. Gürpınar, çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık (Orijinal çalışma basım tarihi 2013).
- Lee, M. J., Whitehead, J., Ntoumanis, N., Hatzigeorgiadis, A. (2008). Relationships among values, achievement orientations, and attitudes in youth sport. *Journal of sport and exercise psychology*, 30(5), 588-610.
- Lickona, T. (2001) "What Is Effective Character Education," in *The Stony Brook School Symposium on Character*, 3.
- Lifton, PD. (1985). Individual differences in moral development: The relation of sex, gender, and personality to morality. *Journal of Personality*, 53(2): 306-334.
- Linn, R. (2001). The heart has its reason and the reason has its heart: The insight of Kohlberg and Gilligan in moral development and counseling. *Social Behavior and Personality*, 29(6): 593-600.
- Morgulev, E., Galily, Y. (2019). Analysis of time-wasting in English Premier League football matches: Evidence for unethical behavior in final minutes of close contests. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 81, 1-8. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1016/j.socec.2019.05.003>
- Oral, B., Çoban, A., ve Bars, M. (2019). *Eğitimde Ahlak ve Etik*, Pegem Akademi, Ankara, 313.
- Orman, T. (2018, 5 Temmuz). Bir zamanlar önüne geleni ısıran Luis Suarez artık takımın abisi. *Milliyet*. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/bir-zamanlar-onune-geleni-ısıran-luis-suarez-artik-takimin-abisi-molatik-8553/>
- Özdemir, İ. (2019). *Takım sporları ile uğraşan yetişkin sporcuların prososyal ve antisosyal davranışlarının belirlenmesinde mükemmeliyetçilik ve başarı* (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>
- Plase Dergi (2020, 20 Mart). Efsane Sporcular - Kaleciden Ötesi: Oliver Kahn. *Plase Dergi*. Erişim adresi: <http://plasedergi.com/efsanesporcular/kaleciden-otesi-oliver-kahn/>
- Piaget, J. (1948). *The moral judgment of the child*. USA: Glencoe, Illinois, p:4-95.

- Potter, S. (1947). *The theory and practice of gamesmanship or the art of winning games without actually cheating*. Penguin Books, p:10.
- Power, F. C., Higgins, A., & Kohlberg, L. (1989). *Lawrence Kohlberg's approach to moral education*. Columbia University Press.
- Rest, JR. (1984). Research on moral development: Implications for training counseling psychologists. *The Counseling Psychologist*, 12(3), 19-29.
- Rest, JR. (1994). *Moral development in the professions: Psychology and Applied Ethics*. New Jersey: Psychology Press, p: 2-27.
- Rest, JR., Narvaez, D., Thoma, SJ. ve Bebeau, MJ. (1999). A neo-Kohlbergian approach to morality research. *Journal of Moral Education*, 29(4), 381-395.
- Ring, C., Kavussanu, M., Al-Yaaribi, A., Tenenbaum, G., Stanger, N. (2019). Effects of antisocial behaviour on opponent's anger, attention, and performance. *Journal of Sports Sciences*, 37(8), 871-877. Erişim adresi: <http://doi.org/10.1080/02640414.2018.1532061>
- Sagar, S.S., Boardley, I. D., Kavussanu, M. (2011). Fear of failure and student athletes' interpersonal antisocial behavior in education and sport. *British Journal of Educational Psychology*, 81(3), 391-408. Erişim adresi: <http://doi.org/10.1348/2044-8279.002001>
- Sage, L., Kavussanu, M. (2008). Goal orientations, motivational climate, and prosocial and antisocial behavior in youth football: exploring their temporal stability and reciprocal relationships. *Journal of Sports Sciences*, 26(7), 717-732. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/02640410701769716>
- Sage, L., & Kavussanu, M. (2007a). Multiple goal orientations as predictors of moral behavior in youth soccer. *The Sport Psychologist*, 21(4), 417-437.
- Sage, L., & Kavussanu, M. (2007b). The effects of goal involvement on moral behavior in an experimentally manipulated competitive setting. *Journal of Sport and Exercise Psychology*. 29(2), 190-207.
- Sage, L., & Kavussanu, M., & Duda, J. L. (2006). Goal orientations and moral identity as predictors of prosocial and antisocial functioning in male association football players. *Journal of Sports Sciences*, 24(5), 455-466. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/02640410500244531>
- Senemoğlu, N. (2013). *Gelişim, öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Yargı Yayınevi, 686.
- Seçilmiş, K. (2004). *Antik zamandan günümüze olimpiyat oyunları*. İstanbul: İlpress Basım ve Yayın.

- Sezen Balçıkanlı, G. (2013). The Turkish adaptation of the prosocial and antisocial behavior in sport scale. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(18), 271-276.
- Sezen Balçıkanlı, G., Sezen, M. (2019). The relationship between empathy and antisocial-prosocial behaviours in youth field hockey players. *International Journal of Learning and Change*, 1(1), 1. Erişim adresi: <http://doi.org/10.1504/IJLC.2019.10017223>
- Sezen Balçıkanlı, G., Yıldırım, İ. (2018). Elit salon hokeyi oyuncularında empatik beceri ile prososyal davranışlar arasındaki ilişki. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 23(1), 1-8.
- Sheldon, J. P., Aimar C. M. (2001). The role aggression plays in successful and unsuccessful ice hockey behaviors. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 72(3), 304-309. Erişim adresi: <http://doi.org/10.1080/02701367.2001.10608965>
- Shields, D. L., Bredemeier, B. L. (2007). Advances in sport morality research. In: Tenenbaum G, Eklund RC, (Eds.). *Handbook of Sport Psychology*, 3rd ed. New Jersey: Wiley, p:662-684.
- Shields, D.L. & Bredemeier, B.L. (1995). *Character development and physical activity*. Champaign,IL: Human Kinetics.
- Stanger, N., Kavussanu, M., Boardley, I. D., Ring, C. (2013). The influence of moral disengagement and negative emotion on antisocial sport behavior. *Sport, Exercise, and Performance Psychology*, 2(2), 117-129. Erişim adresi: <http://doi.org/10.1037/a0030585>
- Stanger, N., Backhouse, S. H., Jennings, A., & McKenna, J. (2018). Linking motivational climate with moral behavior in youth sport: The role of social support, perspective taking, and moral disengagement. *Sport, Exercise, and Performance Psychology*, 7(4), 392–407. doi:10.1037/spy0000122
- Stephens, D. E., Bredemeier, B. J. L., & Shields, D. L. L. (1997). Construction of a measure designed to assess players' descriptions and prescriptions for moral behavior in youth sport soccer. *International journal of sport psychology*, 28(4), 370-390.
- Sukys, S., Zakrasienė Stankevičiūtė, V., Nickus, E., Sukiene, E. (2011). Manifestation of prosocial and antisocial behavior in a basketball match. *Ugdymas Kūno Kultūra Sportas*, Nr. 4 (83); 69—76.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of social issues*, 19-45.
- Şahin M. (1998). *Spor ahlâkı ve sorunları*. Doğa Basın Yayın, İstanbul: s: 22-40.

- Tunçkol, M. (2007). *Profesyonel futbolcuların futbolu bırakma yaşantılarını algılama üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Turkay, H. (2019). *Futbolcularda sosyal kimlik bağlamında prososyal ve antisosyal davranışlar* (Doktora Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>
- Türk Dil Kurumu, (2022). *Türkçe Sözlük* Erişim adresi: <https://www.tdk.gov.tr>
- Türkiye Futbol Federasyonu (2021, 10 Mart) Türkiye Futbol Federasyonu resmi internet sitesi Erişim adresi: <https://www.tff.org/>
- Türkiye Futbol Federasyonu, (2019). *Fair play talimatı* (1993, Eylül). <https://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/TALIMATLAR/Fair-Play-Talimati.pdf>
- Tractlet, A., Romand, P., Moret, O., Kavussanu, M. (2011) Antisocial behavior in soccer: A qualitative study of moral disengagement. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 9(2), 143-155. <http://dx.doi.org/10.1080/1612197X.2011.567105>
- Transfermarkt (2021, 13 Mart) *Futbol üzerine transferler, söylentiler, piyasa değerleri ve haberler*. Erişim adresi: <https://www.transfermarkt.com.tr>
- Whitehead, J., Telfer, H., & Lambert, J. (2016). Values in youth sport and physical education. London: Routledge. *Altyapı sporlarında beden eğitiminde değerler* (B. Gürpınar, çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık (Orijinal çalışma basım tarihi 2013).
- Vaez Mousavi, S. M., Shojaei, M. (2005). Frequencies of aggressive behaviors in win, lose, and tie situations. *International Journal of Applied Sport Sciences*, 17 (1), 42–50.
- Yapan, H. T. (1992). *Spor ahlakı: Beden eğitimi dersinde ahlaki eğitim* (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://katalog.marmara.edu.tr/eyayin/tez/T0041135.pdf>
- Yetim, A. (2000). Sporun sosyal görünümü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1), 63-72. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gbesbd/issue/27963/298406>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 432.
- Yıldız, M., Şenel, E., & Yıldırım, I. (2018). Prosocial and antisocial behaviors in sport: The roles of personality traits and moral identity. *The Sport Journal*, 21, 1–13.
- Youtube. (2019b, 22 Ağustos). Futbolun en sportmenlik dışı ve saygısız anları. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=ELOFhkSYx24> (izlenme tarihi: 17.04.2021)
- Youtube. (2021, 2 Ocak). Galatasaray 0 Fenerbahçe 0 tarihin en kavgalı derbisi. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=6NjDtfDNB2E> (izlenme tarihi: 17.04.2021)

- Youtube. (2019a, 26 Eylül). Galatasaray Fenerbahçe arasındaki 10 unutulmaz kavga derbi özel. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=W4O4cSq63QI> (izlenme tarihi: 23.04.2021)
- Youtube. (2018, 24 Kasım). Galatasaray Fenerbahçe kavga full. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=W3BpxbWz66U> (izlenme tarihi: 19.04.2021)
- Youtube. (2019c, 13 Nisan). Metin Oktay - jübile maçı - Can Bartu ile forma değiştiriyor-1969. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=QyV25FU0l18> (izlenme tarihi: 17.04.2021)
- Youtube. (2016, 1 Eylül). Türk futboluna damga vuran 5 kavga. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=NUiz8m4FJO4> (izlenme tarihi: 23.04.2021)
- Yücel Dergisi (1939). Ferit Can Güven. *Yücel Dergisi*. Sayı:57, s.130.

EK-1. Etik Kurul Kararı

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ
KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

2021

ETİK KURUL BİLGİLERİ	ETİK KURULUN ADI	Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu
	AÇIK ADRESİ	
	TELEFON	
	FAKS	
	E-POSTA	
	ETİK KURUL KODU	2012-KAEK-20
PROJE YÜRÜTÜSÜ ÜNVANI/ADI/SOYADI		
ARAŞTIRMANIN AÇIK ADI		Futbolda Gözlemlenen Prososyal ve Antisosyal Davranışların İncelenmesi
KARAR BİLGİLERİ	Karar No: KAEK - 374	Tarih: 26.05.2021
	Yukarıda bilgileri verilen çalışmanın yapılmasında bilimsel ve etik açısından sakınca olmadığına oy birliği ile karar verilmiştir.	

Prof. Dr. Arda TAŞATARGİL
Klinik Araştırmalar Etik Kurul Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi M.Levent ÖZGÖNÜL
Başkan Yardımcısı

Prof. Dr. Murat CANPOLAT
Üye

Prof. Dr. Dilara İNAN
Üye

Prof. Dr. Bilge KARSLI
Üye

Prof. Dr. Dijle KİPMEN KORGUN
Üye

Prof. Dr. G. Özge BAYSAL
Üye

Doç. Dr. Fatma KOCACIK UYGUN
Üye

Doç. Dr. Pınar ÜLKER
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Nusret YILMAZ
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Meltem AKDEMİR
Üye

Dr. Ünal HÜLÜR
Üye

Turgut ALTUN
Üye (İzinli)

Av. Mustafa AÇIKEL
Üye

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Hatice Ece KABACA

Doğum Yeri ve Tarihi

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Akdeniz Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu,
Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği

Yüksek Lisans Öğrenimi : Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi
ve Spor Eğitimi Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi :

Tarih : 21.04.2022

Tez

ORJİNALLİK RAPORU

%5

BENZERLİK ENDEKSİ

%4

İNTERNET KAYNAKLARI

%1

YAYINLAR

%2

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

acikbilim.yok.gov.tr
İnternet Kaynağı

%1

2

dergipark.org.tr
İnternet Kaynağı

%1

3

Submitted to Anadolu University
Öğrenci Ödevi

<%1

4

Submitted to Akdeniz University
Öğrenci Ödevi

<%1

5

yateb.akdeniz.edu.tr
İnternet Kaynağı

<%1

6

docplayer.biz.tr
İnternet Kaynağı

<%1

7

burkonturizm.com
İnternet Kaynağı

<%1

8

openaccess.hku.edu.tr
İnternet Kaynağı

<%1

9

www.j-humansciences.com
İnternet Kaynağı

<%1

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Akdeniz Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir. Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

21.04.2022

Hatice Ece KABACA